Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет психології
Кафедра соціальної психології

На правах рукопису

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

«УЯВЛЕННЯ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ»

Виконала: студентка ІІ курсу ОР «Магістр»,
групи ПСз(м)-22
спеціальності 053 «Психологія»
Гудзь Оксана Мирославівна
Керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології
Чуйко Оксана Михайлівна
Рецензент: доктор психологічних наук, професор
Гоян Ігор Миколайович

Івано – Франківськ– 2022 р.

Зміст

Помилка! Закладку не визначено. 3

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ…….. 7

1.1 Основні підходи до вивчення кар'єрних орієнтацій особистості……. 7

1.2 Складові кар'єрних орієнтацій студентів коледжу…… 14

1.3 Аналіз підходів до вивчення уявлень про успіх особистості …… 22

1.4 Уявлення про успіх студентської молоді: особливості формування……. 34

Висновки до розділу І 39

РОЗДІЛ ІІ ЕМПІРИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ УЯВЛЕНЬ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ…… 41

2.1 Обґрунтування програми емпіричного дослідження…….. 41

2.2 Аналіз уявлень про успіх студентів коледжу…… 48

2.3 Співвідношення уявлень про успіх та кар'єрних орієнтацій студентів коледжу ……. 56

Помилка! Закладку не визначено. 70

Помилка! Закладку не визначено. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УЯВЛЕНЬ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ…… 73

Помилка! Закладку не визначено.формування кар'єрних орієнтацій студентів шляхом оптимізації уявлень про успіх. 73

Помилка! Закладку не визначено. 78

Помилка! Закладку не визначено. 94

Помилка! Закладку не визначено. 96

Список використаних джерелПомилка! Закладку не визначено. 101

Додатки…… 106

Вступ

Актуальність теми дослідження. В сучасних реаліях успішна кар'єра виступає основною складовою самореалізації людини, чинником, за допомогою якого вона самоствердж ується у цьому світі.

Успішно спланований і вдало реалізований план сходження по соціальних сходинках є запорукою добробуту. Значну кількість сил та часу студенти приділяють розвитку та становленню кар'єри, вдосконалюючи власне особистісні риси. Враховуючи вимоги сучасного суспільства та вимоги роботодавців, перед коледжем постає завдання формування конкурентоспроможних фахівців, яке має базуватися не лише на отриманні високого рівня професійної компетентності, а й на особистій зацікавленості майбутнім фахом.

Кінцевий результат успішного кар'єрного самовизначення залежить від складових індивідуальної успішності та кар'єрного спрямування студентів, їх потенціалу та мотивації для досягнення високих кар'єрних цілей. Питання вивчення кар'єрних орієнтацій студентів коледжу є актуальним в умовах постійного реформування освіти, необхідно навчати молодих людей вчитися впродовж життя, ставити кар'єрні цілі та крок за кроком реалізовувати їх.

Головним критерієм успішного життя стає досягнення людиною високого становища в суспільстві, яке пов'язане не лише з владою чи грішми. Досягнення статусного становища - це результат вдало спланованої та успішно реалізованої професійної кар'єри. Серед атрибутів вдалої кар'єри сучасна молодь виокремлює такі як успішне працевлаштування, достойний рівень життя, високе становище у суспільстві, престижність фаху, досягнення майстерності в улюбленій справі. Саме тому дослідження кар'єрних орієнтацій є важливим способом вивчення нашого суспільства. Актуальність дослідження набуває ваги в періоди радикальних змін в умовах пандемії коронавірусу та в умовах війни в Україні, адже молодь будує майбутнє країни, тому від її поведінки, дій та можливостей реалізації залежить розвиток нашої держави.

Кар’єра виступає головним показником професійного успіху людини. У всіх людей наявні таланти, Я-концепція, спонукання, мотиви і цінності, якими вона не може поступитись у виборі кар’єри. В професійному плані людина розглядається через систему ціннісних орієнтацій, інтересів і установок, які в західній психологічній науці отримали назву «кар’єрні орієнтації».

Дослідження праць зарубіжних (Д.Аткінсон, Д.Макклелланд, Х.Хекхаузен) та вітчизняних (Т.Титаренко, М.Й. Боришевський, З.С. Карпенко, Л.В. Сохань, Л.С. Рубінштейн) дослідників показали, що питання кар’єрних орієнтацій пов’язані переважно з дорослими людьми, які вже обрали фах та працюють в організаціях. Щодо студентської аудиторії, то література, яка вивчає різні категорії студентів (економістів, електриків, теплотехніків та ін.) висвітлює лиш деякі аспекти майбутньої кар’єри.

Вивченням планування кар’єри молоддю займались Ю.Вишневський, Б.Павлов, І.Андрєєва, М.Мід, В.Лісовський, В.Биков та ін.

Особливе місце серед дослідження кар’єрних орієнтацій молодих людей займають праці А. Тугушевої, О. Гудзенко, К. Мелещенко, Р. Шаміонової і М. Андросенко. Дослідження К. Мелащенко і М. Андросенко вивчали статево-рольові особливості уявлень про успіх. А. Тугушева і Р. Шаміонова звертали увагу на уявлення про особистий успіх у молоді. Дослідження показали, що успіх здебільшого асоціюється із цілеспрямованістю та впевненістю, улюбленою роботою та кар’єрою, статусом у суспільстві та впливом на інших людей. Тому питання вивчення кар’єрних орієнтацій здобувачів у коледжі є серйозним дослідженням, результати якого дозволять будувати кар’єрні цілі та реалізовувати професійні плани для досягнення успіху особистості.

Проблема вивчення стратегій досягнення успіху, методів та моделей успіху, мотивації досягнення успіху та уникнення невдач є однією з найцікавіших у психології, проте спостерігається брак досліджень уявлень про успіх як чинника формування кар’єрних орієнтацій, тому вивчення особливостей таких уявлень є актуальною та перспективною проблемою, що дасть розуміння про поширені уявлення про успіх серед студентів та про умови його досягнення.

Молоді люди шукають відповіді на питання, що таке успішна кар'єра, що таке успіх, як їх досягти. Актуальною ця проблема є для студентів в процесі формування життєвих планів на майбутнє. Адже від точності цілей залежить не тільки успішність в досягненні мети, а й психологічний стан студентської молоді. Тому вивчення кар'єрних орієнтацій студентської молоді показує проблему важливості вибору, коли молодь стоїть на роздоріжжі: з одного боку – ідеально сформований план реалізації успішної кар'єри, а з другого – подолання саме цього шляху, де трудності і перешкоди неминучі. Саме тому проблема вивчення уявлень про успіх студентської молоді є перспективним напрямом досліджень і вимагає поглибленого вивчення.

Емпіричних досліджень, які би достеменно вивчали уявлення про успіх, на сьогодні не так багато, вони описують виявлені явища, але не завжди їх пояснюють.

Метою роботи є дослідження особливостей уявлень про успіх та його вплив на формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу.

Об'єкт дослідження: кар'єрні орієнтації студентів коледжу.

Предмет дослідження: уявлення про успіх як чинник формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу.

Досягнення мети зумовило постановку і вирішення таких **завдань дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз «кар'єрних орієнтацій студентів», виокремити їх складові.
2. Проаналізувати змістові характеристики уявлень про успіх студентів коледжу.
3. Емпірично дослідити вплив змістових характеристик уявлень про успіх на формування кар'єрних орієнтацій студентів.
4. Розробити програму тренінгу формування кар'єрних орієнтацій студентів шляхом оптимізації уявлень про успіх.

Методи дослідження: реалізація програми дослідження передбачає використання методологічного комплексу, який охоплює:

- теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, осмислення й узагальнення психологічної літератури з проблеми дослідження;
- емпіричні методи: бесіда, анкетування, тестування, спостереження. Було застосовано психодіагностичні методики: методика вивчення кар'єрних орієнтацій «Якорі кар'єри» Е. Шейна (адаптація В.А.Чікер і В.Е. Винокурової), методика Реана А.О. на мотивацію успіху, анкетування **«**Кар'єрні орієнтації студентської молоді», опитувальник про успіх та критерії успішності.

Апробація. 1. Гудзь О. Уявлення про успіх студентів коледжу в сучасних умовах. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація системи освіти в регіонах: національний та глобальний виміри» (22-23 листопада, 2022р, Івано-Франківськ). 0, 2 друк. арк.

База дослідження: Опитування проводилося серед студентів відокремленого структурного підрозділу «Бурштинський енергетичний фаховий коледж» Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. В психологічному дослідженні приймали участь студенти другого та третього курсів, оскільки саме на цих курсах починають формуватися кар'єрні орієнтації. Вибірка досліджуваних складала студентів різних курсів спеціальності «Економіка підприємства» (15 осіб), «Електроенергетика» (15 осіб). Результати дослідження можуть бути використані психологами для надання допомоги студентам під час планування кар'єри.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 68 найменування, а також 3 додатків. Основний зміст роботи викладено на 96 сторінках друкованого тексту. Робота містить 5 таблиць та 12 рисунків.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

1.1 Основні підходи до вивчення кар'єрних орієнтацій особистості

Варто почати з того, що наукового обґрунтування термінів «кар'єра» та «кар'єрні орієнтації» ще досі немає у межах нашої країни. Це пояснюється тим, що у науковій літературі ці поняття виникли відносно недавно. За своїм змістовим навантаженням вони дещо схожі, проте аж ніяк не рівнозначні. Загальноприйнятим у науковій літературі є визначення «кар'єра – це просування вперед по обраному шляху діяльності, наприклад отримання більших повноважень, більш високого статусу, престижу, влади, грошей» [29] .

Кар'єру більшість людей сприймають як успішне просування в області службової, суспільної, наукової і інших видах діяльності. Це невід'ємна складова життєвого устрою людини, яка має на меті добитися успіху в певній сфері чи галузі. Кар'єрне зростання — це дії, спрямовані для досягнення поставлених цілей.

Термін «кар'єра» походить від латинського слова «carrus» – візок або італійського «carriera» – життєвий шлях, а усі досягнення в кар'єрі – це власне ознаки успішної людини. А словосполучення «зробити кар'єру» вживається для визначення престижного становища в суспільстві, іншими словами це повна реалізація самого себе.

Нову посаду, зростання кількості доходів і числа підлеглих мають за право вважати ознаками успішної кар'єри. Проте кар'єрний ріст – це субстанція, яка виражається не тільки кількісно. Не варто забувати й те, що у собі вона несе вдосконалення в обраній спеціальності чи сфері діяльності і цілеспрямлений розвиток. Певна річ, кар'єра –це не завжди гроші, влада чи статус. Та це завжди самореалізація, успіх і особистісний ріст. Дослідники виділяють жіночі і чоловічі типи кар'єр.

Кар'єра досліджується через вектор таких понять, як професійне самовизначення, професійна Я-концепція, професійна самореалізація,

психологічний супровід кар’єри та кар’єрні процеси в контексті професійної роботи. Тому зміст кар’єрних орієнтацій студентів визначається, в першу чергу, процесуальністю самого феномену кар’єри та її аспектів, зокрема, особистісного, соціального та організаційного.

У зв'язку зі зміною становища на ринку праці змінилися і можливості досягнення кар'єри та й взагалі будь-які уявлення про неї. Якщо говорити детальніше, то раніше умови кар'єри створювалися і регулювалися безпосередньо внутрішнім ринком праці, який забезпечував гарантовану довгострокову зайнятість, передбачуваність просування по кар’єрних сходинках та відданість професії. На даний момент визначальними є умови зовнішнього ринку, які характеризуються укладанням тимчасових контрактів, неповною зайнятістю, дистанційністю та віддаленістю роботи, зайнятістю у декількох сферах діяльності, непередбачуваністю трудових переміщень, самоуправлінням кар'єрою.

Л. І. Березовська розглядає кар’єру як посадове просування, яке забезпечує професійне та соціальне самоствердження особистості відповідно до її кваліфікації, та у вузькому сенсі – як професійний рух від оволодіння професією до досягнення професійної майстерності. Автор стверджує, що «зараз людина, «яка будує кар'єру», орієнтована на реалізацію професіонального і особистісного потенціалу: «Кар'єра – це один з показників індивідуального професійного життя людини, досягнення бажаного статусу і відповідного йому рівня і якості життя, а також досягнення популярності і слави. Успішно побудована кар’єра дозволяє людині домогтися визнання своєї неповторності, значимості для інших людей, для суспільства в цілому» [2].

Отож, кар’єра розглядається науковцями з одного боку власне як процес і результат руху кар’єрними сходинками, а з іншого як спосіб максимальної реалізації себе і своїх можливостей професійної діяльності.

Дослідники звертають чималу увагу на структуру та компонентний склад при розгляданні поняття кар’єра. Так у структурі кар’єри виокремлюють спонукальні чинники, які у свою чергу активізують роботу студентів з

докладанням їхнього максимуму для досягнення поставлених цілей. До таких факторів науковці відносять автономію, адже людина завжди прагне до незалежності, компетентність, стабільність, управлінську компетентність, креативність та матеріальний добробут.

Є дві групи чинників, на думку дослідників, які формують кар'єру. Здібності та інтереси, мотивація, прийняття рішення про зміну статусу, особливості фаху утворюють групу чинників, які напряму залежать від людини. Чинники, які залежать від оточення – це різного роду вплив оточуючих людей на професійну ріст людини, такі як матеріальний стан сім'ї під час навчання, планування власної сім'ї, поєднання інтересів сім'ї з врахуванням режиму роботи, потреба організації у фахівцях даного профілю і так далі) [49].

Кар'єрні орієнтації – це те змістове наповнення, яке конкретна особистість має на меті реалізувати у момент вибору алгоритму власної кар'єри. Вони є результатом ціннісних орієнтацій, які несуть відбиток виховання та оточення, у якому зростав та перебував індивід, а також особливостей його характеру, адже окрім вже сформованих, кар'єрні орієнтації будуються ще на основі набутих в процесі життя.

Не менш важливим для створення успішної кар'єри є вдале поєднання мотивації особистості, ціннісних орієнтацій та здібностей з високим рівнем загального, інтелектуального та особистісного розвитку.

Поняття «кар'єрна орієнтація» є досить новим для вітчизняної науки. Вперше воно було використано американськими психологами. Слід зауважити, що концепцію Едгара Шейна «Кар'єрні якорі» вважають основою досліджень кар'єрних орієнтацій. На думку Е. Шейна, «кар'єрні якорі» – це ряд уявлень співробітника про себе, ключові цінності, мотиви, навички, що визначають вибір кар'єри. За допомогою «якорів» можна передбачити, який вид кар'єри найбільш задовольнить людину, оскільки люди намагаються вибрати спосіб життя відповідно найважливіших для них цінностей»[64].

Підхід Е. Шейна дозволив насамперед визначити, що слугує мотивацією для людей у професійній кар'єрі й, відповідно, сформувати для них джерела

мотивації. Автор вважає, що особистісні цінності безпосередньо впливають на здатність отримувати задоволення від різних завдань, які ми повинні успішно вирішувати на роботі. Він припускає, що мотивація до виконання роботи буде найбільш сильною, коли людина виконує функції та завдання, що узгоджуються з її цінностями.

Дослідження орієнтацій Е. Шейна ще раз пересвідчило у тому, що кар'єрні орієнтації напряму залежні від особистісних цінностей, які активно впливають на трудову діяльність. Прийняття і усвідомлення таких цінностей впливає на баланс професійної діяльності, і як результат свідчить про задоволеність роботою. Е. Шейн виділив вісім основних цінностей в процесі роботі, що несуть певні смислові мотиви. Вони були названі автором «кар'єрними якорями».

1. Якір «професійна компетентність».

Люди з техніко-функціональною цінністю – це перш за все люди, які в захваті від власної професії. Вони максимально розвиваються у тому, щоб стати хорошим фахівцем у своїй галузі. Найбільшою мотивацією для таких людей є добитись успіху у сфері своєї зайнятості. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю – це можливість стати професіоналом та реалізуватись у вибраному фахові.

2. Якір «менеджмент». Це категорія людей, які мають схильність до керівництва та управління. Найвищий рівень мотивації досягти успіху виникає тоді, коли ці люди безпосередньо виконують керівні функції, які приводять до найкращого результату. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю – це робота на управлінських посадах у великих холдингах і престижних підприємствах з перспективами росту.

3. Якір «автономія». Люди з цією цінністю намагаються робити все по своєму баченню, у властивому тільки їм стилі. Підпорядковуватись іншим та працювати під чиїмось наглядом у великому бізнесі вимагатиме від людей з цією цінністю великих психологічних зусиль. Кар'єра в уявленні людей з цією

цінністю - це робота у дрібному бізнесі чи роздрібній торгівлі, серед «вільних художників», зберігаючи власну незалежність та самостійність.

4. Якорі «стабільність роботи» та «стабільність місця проживання». Це люди, які потребують безперервно і постійно працювати, найбільший успіх для них - це збереження одного робочого місця на довготривалий термін. Вони комфортно почувають себе у командній роботі, де вирішення проблем та новаторські рішення їх не цікавлять. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю - це робота з гарантією зайнятості та стабільністю у досягнутому рівні життя.

5. Якір «підприємництво». Це люди-новатори, люди-винахідники. Вони почувають себе неуспішними, коли виконують звичайні передбачувані завдання. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю – втілити практично те, що задумали теоретично. Вони не зупиняються на досягнутому, постійно реалізовуючи все нові проекти.

6. Якір «служіння». Головний успіх для людей цієї цінності – це спасти, підтримати, допомогти ближньому, колегам по роботі та суспільству в цілому. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю – це робота з повною відданістю справі та максимальною користю для інших.

7. Якір «виклик». Найбільший успіх для цього типу людей – це без вагань вирішувати найскладніші проблеми, ризиковані завдання та виходити з критичних ситуацій з максимально позитивним результатом. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю – це робота, де бажання перемоги і особистого самоствердження переважає над матеріальними винагородами.

8. Якір «інтеграція стилів життя». Головним успіхом для людей цієї цінності виступає баланс між особистим життям та роботою. Кар'єра в уявленні людей з цією цінністю – це робота з організаційною гнучкістю, тобто плаваючий графік робочого дня або використання дистанційної комунікації[34] .

До критеріїв кар’єрних орієнтацій особистості відносять її інтереси і нахили до конкретного типу професійної діяльності. Кар’єрні ціннісні орієнтації дають змогу людині самоствердитися та актуалізуватися у професійному плані. Проте варто врахувати те, що можливим це є тільки тоді, коли людина

«знаходиться на своєму місці», тобто фах обирається відповідно до домінантних інтересів і здібностей.

Існує чимало чинників, які впливають на розвиток різних типів кар'єрних орієнтацій. Кожна людина має пізнавальні інтереси, нахили, свій набір особистісних характеристик, професійну мотивацію, цінності, які визначають вибір її кар'єри. У кар'єрних рішеннях людини втілюється її професійна «Я-концепція». Не завжди реалізація людиною кар'єрних орієнтацій відбувається зумисне. Є й такі випадки, коли це самоствердження стається несвідомо, це значно збільшує ймовірність вибору особою того кар'єрного шляху, який буде приносити йому шалене моральне задоволення. І більше, дозволить даній особі сповна реалізувати свій професійний потенціал. Виділяють такі типи кар'єрних орієнтацій: служіння, виклик, професійна компетентність, автономія, стабільність, підприємництво та інтеграція стилів життя [30].

Кар'єра може розвиватись динамічно та залежати від зміни робочих місць, і статично, реалізація якої відбувається на одному місці та посаді завдяки професійному зростанню. Кар'єра буває вертикальною і відображається у посадовому зростанні і горизонтальною в межах одного рівня управління. Поєднання цих двох підходів утворює сходинкову кар'єру. Успіху кар'єрі розглядають крізь призму кар'єрного просування (наприклад, підвищення на посаді), і як вищий ступінь володіння фахом, навичками та знаннями[31] .

XXI століття внесло певні корективи у зміст слова "кар'єра". Побудова кар'єри сьогодні стає обов'язковим фактором самореалізації у професійній діяльності. Жодна успішна компанія не існуватиме довго, якщо не анонсуватиме про власні можливості кар'єрного росту. Відповідно досягнення тією компанією тих чи інших поставлених цілей створює її престиж, репутацію та «набиває ціну». Точно так само із конкретною особою. Якщо людина сповна реалізовує свій професійний потенціал, таким чином вона створює власний бренд, престиж, свою репутацію. І чим більше вона досягає, тим більше вона прагне до нового, невіданого їй. Виходячи із цього, сьогодні досить популярним є слово "кар'єрист". Для більшості воно несе якусь певну негативну конотацію. Це наче

ярлик, що висуває припущення щодо гордовитої, байдужої до інтересів колег і компанії людини. Але з іншого боку для експертів кадрового ринку це швидше позитивна конотація, адже це робить ту особу не просто гарним фахівцем, а професіоналом у своїй сфері, що у сучасному світі є досить важливим.

За своєю сутністю кар'єра є стратегічним процесом. Вона спрямована на активне просування працівника у майбутньому. Слід розвіяти й такий стереотип, що насправді абсолютно байдужих до власної кар'єри людей немає. Усі ми розуміємо, що абсолютно будь-яке життя проходить у постійному русі, у безперервних змінах, у пристосуванні людини до тих подій, які стаються без її контролю та й навіть без її впливу. Та це змушує особу вдосконалювати себе і свої вміння та прагнути досягати більшого. Кар'єра – це не визначальна межа успіху або невдачі, що з дитинства закладено у розумінні людини. Окрім досягнення певної мети, вона ще й містить позицію і поведінку людини, поступову зміну навичок, вмінь і можливостей, які вона реалізує в процесі своєї діяльності.

Вихідним поняттям кар’єрного росту є успіх. Саме шлях до успіху, прагнення до чогось більшого, а також безпосереднє втілення цього у реальності репрезентує собою кар’єра. Досліджуючи літературу з даної проблеми, можна дійти висновків, що у психології кар’єра – це втілення поетапності індивідуального розвитку кожної людини, в управлінських науках – це чергування етапів розвитку людини в основних її сферах життя (сімейній, трудовій). В цілому кар’єра характеризується динамікою розвитку соціального та економічного становища, різноманітністю статусно рольових характеристик та розвитком форм соціальної активності особистості.

Варто додати, що важливим чинником кар’єрних орієнтацій людини є її бачення себе та уявлення про себе, яке у своєму підґрунті містить реальне оцінювання власного потенціалу, це так звана «Я -концепція». Вона є рушійною силою у конкретному просуванні, так як містить у собі основні вимоги індивіда, якими він оцінює себе як професіонала відповідно до обраної ним фахової діяльності. Кар’єрні орієнтації визначаються у межах особистісної концепції,

талантів, спонукань, мотивів і цінностей, якими керується чи підпорядковується людина.

Отже, кар’єрні орієнтації особистості є втіленням певного алгоритму дій щодо відповідних особистісних перетворень для досягнення кар’єрних цілей людини. Результати сучасних досліджень професійного становлення акцентують увагу на тому, що людина сама виступає творцем і реалізатором власної кар’єри.

1.2 Складові кар’єрних орієнтацій студентів коледжу

Очевидно, що існує не один аспект побудови кар'єри, кожен із них несе окрему цінність у побудові і становленні молодих спеціалістів. Слід зазначити, що успіх у певному роді діяльності - це перш за все успіх особистості, її самореалізація, яка вартує багатьох зусиль. Успіхи кар’єрного зростання – це результат ефективності перших кроків. Не менше значення для подальшого професійного становлення має вибір фаху та освіта. Поширеним є явище припущення помилок молодих людей власне на першому етапі, в момент коли людина стоїть перед вибором подальшої долі. Вони пояснюють це непотрібністю, непрестижністю чи безперспективністю. У такому разі особа дарма гайнує час, кошти і найголовніше, вона так і не розуміє, ким прагне бути, де її місце і яка життєва місія. Це велика проблема, адже людина нашого часу повинна бути рішучою і виваженою, вміти оперативно приймати рішення, спілкуватися з різними поколіннями людей та пристосовуватись до ритму життя. Вміння оперувати знаннями, налаштовуватись на роботу, комунікувати з людьми, незалежно від їхнього віку, статі та соціального стану, цілеспрямовано іти до мети, маючи при цього увесь свій життєвий оптимізм — це фундамент, на якому будується професійна кар’єра.

Важливим періодом у кар’єрному рості є навчання у коледжі, коли індивідуум створює у своїй уяві певні плани і має цілі на майбутнє, що й визначають успішність кар'єрного розвитку. Саме для етапу пізньої юності характерним є побудова цілісної картини з вимогами, які безпосередньо відображають певну професію. На сам процес формування кар’єрних орієнтацій

впливає надзвичайно різний спектр чинників, які умовно розділяють на дві великі групи, які тісно зв'язані між собою: внутрішні та зовнішні. Внутрішні особистісні фактори впливають на формування та розвиток кар'єрних орієнтацій, до них можна віднести: систему цінностей, правил і норм, які важливі для людини, її життєві орієнтири і т.д. До зовнішніх соціальних відносять систему соціальних стереотипів та установок, серед яких престижність чи не престижність фаху, затребуваність спеціалістів обраного профілю навчання на ринку праці, перспективність працевлаштування. В процесі кар'єрного росту зовнішні чинники мають вплив на цілі й цінності особистості, зокрема професійні. Саме в такому аспекті вивчення кар'єрних орієнтацій студентської молоді пов'язане з особистісним й професійним самовизначенням, становленням, побудовою професійного шляху та дослідженням уявлень про життєвий успіх. Особливості різних аспектів становлення кар'єрних орієнтацій студентів висвітлені в працях А.Самойлової, І.Андрійчук, Н.Шевченко, Е.Лукаш, Н.Кучеровської, Я.Чаплак, І. Бондаренко та І. Кирилюка.

2019 року Міністерство освіти України обрало стратегічний напрям діяльності, що є невимовно актуальною проблемою як для держави, так і для кожної української сім'ї зокрема. Він полягає у розвитку кругозору молодого покоління у професійній орієнтації. Саме з метою надання можливості молоді визначити омріяну професію, мотивувати студентів на побудову успішної кар'єри був започаткований Всеукраїнський проєкт з побудови кар'єри та профорієнтації "Обери професію своєї мрії", який курує Інститут модернізації змісту освіти. За офіційною статистикою більше 50% українців працюють не за здобутим фахом, іноді шукаючи омріяну професію все життя [7].

Результатом системного аналізу світових практик з профорієнтації, реалізованих на в таких країнах як Великобританія, США, Франція, Німеччина є чітка робота кар'єрного консультанта, який займається супроводом підлітка впродовж всього терміну навчання. Школяр, закінчуючи школу, має розуміння власних здібностей до тієї чи іншої професії і це дає змогу йому зробити усвідомлений вибір навчання в коледжі та побудови власної якісної кар'єри. Ця

система профорієнтаційної роботи використовує інноваційний спосіб, зміст якого допомогти школяреві сформувати особистий "паспорт здібностей", де вирізняються провідні типи інтелекту особистості, а також складається перелік професій, в яких він може досягти максимального успіху.

Зусилля держави й громадськості щодо інтеграції до Європейського Союзу, стабілізація та розвиток усіх сфер життєдіяльності, осучаснення освіти ставлять перед сучасним фахівцем зовсім нові вимоги як до процесу власної професійної підготовки, так і як до активного громадянина демократичного суспільства, суб'єкта майбутньої професійної кар'єри. Така стратегія тримає курс на професійну підготовку та цінність майбутньої професії. В умовах зміни в структурі ринку праці, посилення власної відповідальності студента щодо професійної інтеграції в суспільство, кар'єра, як важливий показник розвитку людини в соціальній системі, пов'язана із знаходженням професійної самоідентичності, мобільністю, відповідальністю, прийняттям культури, ціннісних орієнтацій професійного середовища, неперервною самоосвітою, саморозвитком, самоактуалізацією. Професійне становлення особистості здійснюється успішно у тому випадку, якщо в процесі фахової підготовки формується система адекватних уявлень про кар'єрні орієнтації, які мають дієвий вплив на формування професійних планів особистості, спрямовують її активність, впливають на розвиток та постають стимулом професійного самовизначення.

Разом з позитивним ставленням суспільства до кар'єрних орієнтацій особистості спостерігаються й негативні напрями, з яким особлива увага приділяється неадекватним кар'єрним амбіціям випускників, які після закінчення коледжу відразу претендують на керівні посади, велику матеріальну винагороду та на право впливати на стратегічні питання підприємства. Водночас роботодавці скептично ставляться до випускників з амбіційними кар'єрними орієнтаціями в здебільшого заохочені наймати фахівців з досвідом роботи.

Результати досліджень свідчать, що більшість майбутніх фахівців зазнає певних труднощів у виборі професії та у майбутньому професійному

становленні. Серед типових психологічних проблем, які пов'язані з кар'єрними орієнтаціями студентів, виділяють [29]:

- ✓ неузгодженість між ідеальним і реальним образом обраної професії;
- ✓ несприйняття студентами ціннісних орієнтацій щодо успіху у майбутній професійній діяльності при сьогоднішніх умовах ринкового середовища;
- ✓ невідповідність ідеальної та реальної мотивації щодо професійної самоактуалізації;
- ✓ переоцінення власних можливостей та здібностей.

Використання компетентнісно-орієнтованої методики навчання показує ефективні результати у вирішенні вищезазначених проблем. Ця методика передбачає системне та методичне відтворення у навчальному процесі умов професійної діяльності близьких до реальних, оновлення форм та методів фахового навчання, яке спрямоване на формування високого рівня компетентності. Кар'єрне зростання особистості в сучасних реаліях обумовлене його взаємодією з професійним рівнем діяльності відповідно до змін умов праці, ступенем творчої адаптації до актуальних професійних вимог та особистісними концепціями у обраній галузі діяльності.

Одним із найосновніших завдань навчальних закладів фахової освіти є підготовка студентів до становлення майбутньої професійної кар'єри. Вирішення цієї проблеми під час навчання у коледжі є першим кроком майбутніх фахівців до успіху в кар'єрі. Для того, щоб бути успішними, студентам варто працювати на випередження, а це, як відомо, досягається людським розумом і вмінням застосовувати усі здобуті знання на практиці. Успіх залежить від здатності діагностувати актуальні вимоги середовища, наполегливо і ефективно працювати, створювати інноваційне та креативно мислити.

Вже під час оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками студенти можуть усвідомити усю вагомість вивченого для свого подальшого професійного і кар'єрного досягнення, планування професійної кар'єри на основі сформованих кар'єрних орієнтацій. Планування майбутньої професійної

кар’єри, розвиток кар’єрних нахилів є актуальною перспективою самореалізації особистості майбутнього фахівця, його професійного становлення.

Кар’єрні орієнтації є найважливішою ознакою розвитку в професійній діяльності, якими визначаються надії й потреби людини. Кар’єрні орієнтації студентів коледжу відзначаються тими інтересами і здібностям, які домінують у них більшою мірою.

Кожен студент має свій набір особистісних характеристик, переконань і цінностей, які й визначають вибір його кар’єри і формують уявлення про неї. Існує пряму залежність того, що студент завжди обиратиме той варіант, який у межах його бачення і розуміння приноситиме найбільше задоволення і дасть змогу реалізувати усі свої сили. Проте часто трапляється й таке, що ці уявлення формуються під впливом псевдочинників або ситуаційних умов, переважанням зовнішніх негативних мотивів вибору професії тощо. За таким розвитком подій майбутнім фахівцям вкрай важко реалізувати власний потенціал. І як додаток до усього, традиційне навчання у закладах фахової освіти не завжди акцентує увагу студентів на їх самореалізації та перспективах кар’єрного розвитку. Тому зазвичай студенти, котрі завершили навчання, не мають чіткого уявлення проте, ким вони будуть і чи будуть продовжувати розвиватись у тій сфері взагалі.

Дуже часто у підлітків сформовані далеко неадекватні уявлення про успіх і майбутню кар’єру. Це пояснюється завищеною самооцінкою й невиправданими очікуваннями стрімкого злету, високих зарплат, автономії й незалежності або, навпаки, страх перед майбутнім, очікування важкої рутинної праці, труднощів в професійній діяльності. Стівен Кові, відомий педагог і консультант в сфері лідерства стверджує, що «заробітна плата – це очікування, а не стимул для творчої самореалізації» [9]. Він переконує, що зарплатня є цілком очікуваною і працівник раціонально розраховує на її відповідний розмір. Разом з тим існує думка, що навіть отримуючи високу зарплатню, можна ненавидіти кожну хвилину перебування на робочому місці. «Часом такі люди звільняються і переходять в інше місце, де зарплата менша, а мотивація вища. ... Багато з них безкоштовно працювали б вечорами і у вихідні, докладаючи до цього навіть

більше зусиль, ніж в основний робочий час, знаючи, що їх робота буде належним чином поцінована суспільством» [59]. Людина, яка мотивована тільки на отримання матеріального забезпечення, не буде приносити якісний результат. Концентрація уваги розсіяна, а мета не співпадає з покладеними потребами суспільства. Тому суспільство не зможе адекватно підтримати такого фахівця в реалізації кар'єрних сподівань.

Українська фахова освіта здебільшого зорієнтована на підготовку пасивних виконавців і це є її значним недоліком, який потребує корекції. Традиційно готуючи студента до того, що разом з робочим місцем він отримає «посадову інструкцію», якою має беззаперечно керуватися, студенти роблять для себе висновок, що вони, як і більшість працівників будуть підлеглими, які мають виконувати прямі накази. Результати сучасних наукових досліджень показують, що пасивне виконання «посадових інструкцій» гальмує мотивацію до професійного розвитку фахівця і зводить до мінімуму його здатність реалізувати свій потенціал у професійній діяльності та зменшує мотивацію на досягнення успіху.

Проблемними у розвитку кар'єрних орієнтацій студентів коледжу є питання щодо суперечностей між[29]:

а) кар'єрою і суспільством, у якому людина може розраховувати тільки на власні сили;

б) кар'єрою й іншими сферами життя, умовами, в яких ці протиріччя можуть посилюватися та способи їх подолання;

в) соціальним стереотипним мисленням щодо кар'єри і його впливом на і кар'єрні орієнтації студентської молоді;

г) відсутністю змістовного зв'язку між якістю фахової підготовки та майбутніми професійними перспективами.

У процесі формування й розвитку в студентів кар'єрних орієнтацій не варто забувати про той факт, що вони вже володіють певною сукупністю знань, уявлень, установок, цінностей, мають ще не зовсім стале, але достатньо

сформоване ставлення до світу, людей, себе й до життя в цілому, мають певні навички життєдіяльності.

Кар'єра сьогодні охоплює всі сфери людської життєдіяльності й полягає у чергуванні злетів і спадів як особистісного, так і професійного розвитку. Кар'єрні орієнтації формують основу кар'єрного планування, тому розвитку цих орієнтацій необхідно приділяти вагому увагу під час навчання і на перших етапах побудови кар'єри. Кар'єрні орієнтації набувають стійкості та можуть тривалий час залишатися стабільними. Відомі випадки, коли людина неусвідомлено реалізує власні кар'єрні орієнтації.

В період навчання та здобуття фаху в коледжі формуються кар'єрні орієнтації, які формують основу цілепокладань і планів майбутніх фахівців, від яких залежить успішність майбутньої кар'єри.

Серед факторів, які впливають на розвиток типу кар'єрної орієнтації студентів, виокремлюють психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, схильності, професійна мотивація, професійна спрямованість, самооцінка, рівень досягнень, очікування інших людей. Кожен студент має набір особистісних характеристик, мотиви, цінності та концепцію, які визначають вибір кар'єри.

До основних мотивів досягнення кар'єри психологи відносять досягнення влади, прагнення професійного розвиту, суспільні мотиви, незалежність, визнання, потребу у безпеці, підвищення соціального статусу, матеріальне збагачення тощо.

Відправна точка в конструюванні професійної кар'єри – це насамперед оперування знаннями свого інтересу, своїми потребами, здібностями і можливостями. Основою для кар'єрної орієнтації (знання того, що можеш домогтися) є розуміння власного кар'єрного ресурсу, тобто того, що людина хоче і може. Тільки після відповіді на ці питання молоді люди реалізують конкретні дії в напрямі побудови кар'єрної стратегії, спираючись на сформовані кар'єрні орієнтації.

Молодь студентського віку формує та конкретизує уявлення про свої цінності, здібності, можливості, моделює сферу власної самореалізації в період навчання в коледжі. Під час фахового опанування дисциплінами студенти вивчають також і власні потужності як суб'єкта праці, формують критерії кар'єри та співставляють їх з власними очікуваннями щодо фахової діяльності. Молоді люди формують кар'єрну орієнтацію особистості як пріоритетний напрям власного професійного розвитку і досягнень (академічна, управлінська, підприємницька кар'єра тощо).

Формування студентами кар'єрних орієнтацій націлене на розвиток стійких, свідомих та реалістичних уявлень власне про себе та про своє місце в майбутній професійній сфері.

Кар'єрні орієнтації мають емоційні, когнітивні та поведінкові характеристики. Це уявлення про кар'єру (когнітивний компонент), відповідальне ставлення до обраного фаху (емоційний компонент) і реальне втілення своїх кар'єрних рішень в життя (поведінковий компонент). Формування кар'єрних орієнтацій відповідає вищим соціальним потребам молоді в самовдосконаленні, саморозвитку та самореалізації.

Отже, кар'єрні орієнтації – це один із головних чинників індивідуального життя студентської молоді, досягнення омріяного статусу і відповідного йому достойного рівня життя, а також здобуття слави та популярності.

Часто відбувається неусвідомлена та нереалізована реалізація людиною власних кар'єрних орієнтацій. Варто акцентувати, що одним із внутрішніх факторів регулювання рівня активності є чітке уявлення особи про себе, про свої можливості і здібності загалом й частково у різних видах діяльності, що впливає на задоволення очікуваним результатом. В основі цих уявлень про себе лежить фактор зовнішньої оцінки, коли оцінка оточуючими результатів діяльності людини, її успіхів і невдач, а також внутрішня оцінка як результат розуміння власних можливостей та реальних досягнень.

Кар'єрні орієнтації визначають професійний шлях студентів, відображають цінності кар'єри та спосіб досягнення успіху при її побудові.

Кар'єрні орієнтації зумовлені особистісними концепціями, є частиною Я-концепції професіонала. Задоволеність життям це те мірило, яким людина характеризує свою теперішню життєву ситуацію. Задоволеність життям визначається через оцінку благополуччя реалізації духовних, фізичних та соціальних потенцій особи. Задоволеність життям зумовлюють чинники соціального середовища (матеріальне становище, рівень безпеки, екології тощо) та соціально-психологічні чинники (самооцінка, наявність осмисленості життя, цінності, активність, пізнавальний інтерес тощо).

Студентський вік - це вік формування кар'єрних орієнтацій, які характеризуються ще недостатньою усвідомленістю та відображають соціально-економічний стан суспільства, і залежать від спрямованості періоду фахової підготовки. Низька усвідомленість кар'єрних орієнтацій, невизначеність професійного майбутнього може негативно впливати на формування психологічного благополуччя студентів, знижувати їхню задоволеність життям, натомість орієнтація на реалізацію в кар'єрі, підприємництво, що характерні для вольових та активних, створюють передумови для успішного життя студентів.

1.3 Аналіз підходів до вивчення уявлень про успіх особистості

Психологи стверджують, що у кожного з нас своє розуміння успішності, так як чітко визначеної моделі успіху, з науковим підґрунтям та сформованої фахівцями, немає. У 2009 році питаннями успіху та успішності особистості зацікавилися наукові діячі Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України і розпочали широкомасштабний дослідницький проект „Психологія успіху”[14]. Науковці перед собою ставили завдання створення універсальної науковообґрунтованої моделі успіху з врахуванням вікових, ґендерних, філософсько-релігійних, культурних аспектів та визначення психологічних координат особистісної успішності.

За словами автора проєкту, кандидата психологічних наук, старшого наукового співробітника Лабораторії нових інформаційних технологій навчання Інституту психології Юніни Ільїної, «для того, аби дати правильний вектор

успішності ми повинні враховувати декілька аспектів: дихотомію успішності, діалектику самого поняття: суб'єкт діяльності потребує відчуття успіху, об'єкту впливу необхідне підтвердження від оточення, зовнішній результат. Це означає, що залежно від відчуття себе об'єктом чи суб'єктом ми вагатимемося у виборі прийнятної особистої моделі успіху, її критерізації, створенні так званої еталонної моделі успіху» [23]. Прикладні аспекти цієї тематики цікавлять всіх: і як бажання досягнути бажаного – «бути успішним» або через полюсні реакції - «не це головне». Поляризація суспільства навколо теми успішності (є прибічники мотивації на невдачу «в житті є місце лише успішним», а є опоненти, які твердять що «суспільство марно вимагає від індивідуума бути успішним – це наводить до депресій, емоційних травм, не всім же бути успішними») побічно доводить важливість обраної проблематики для фундаментальних досліджень [22].

Під час опрацювання наукової літератури з психології, соціології та філософії: від біографій міфічних осіб до реальних людей, було розроблене науковцями психологічне визначення успіху: «успіх - це діяльність, яка супроводжується певним станом, вона направлена зовні або всередину, і приводить суб'єкт діяльності до бажаного результату, який перевіряється об'єктивно або суб'єктивно, з прогнозованими або допустимими витратами і на бажаний термін з можливістю виділити модель діяльності такою, що приводить до успішних підсумків і повторити її» [22].

Психологічна модель успішності прямозалежна від домінантної культурної моделі суспільства, яка включає стандарти успіху, критерії оцінки власного успіху тощо. У 2009 році був реалізований on-line опитувальник «Психологічні компетенції успішності»[15], метою якого стало зібрання статистичноякісної бази даних, на основі якої виділити психологічну загальну модель успіху на слов'яномовному просторі, враховуючи різні вікові та соціальні групи тощо. Головним завданням опитувальника стала розробка теоретичної, а основне, практичної моделі успіху. Інтелектуальні моделі успішності формуються за алгоритмом: від духовних цілей суспільства до повсякденних

проявів людини, котрі формуються ментальними пастками несвідомо, на рівні сталих установок, патернів поведінки та ментальних стереотипів.

Цей процес займе десятиліття, а з нестійкою ситуацією у суспільстві, як наприкладі війни в Україні, він може тривати на століття. У суспільстві, де утверджене психологічне «міжмоделля», розповсюджені депресивні настрої. Необхідність пошуків засобів для процесу побудови та уточнення психологічних моделей займає провідні думки науковців. Якщо систематизувати прояви ментальних моделей з акцентом на успіх та синтезувати закономірності в універсальну ментальну єдину модель успішності, це надасть можливість людині усвідомити, як побудована саме «моя модель успіху», та яким чином її можна коректувати.

Принцип формування стереотипів «від країни – до людини» змінюється в залежності від соціальних та політичних змін. Ці патерни інтегруються у психомоделі з дитинства, задовго до усвідомлення своєї приналежності до конкретної соціальної групи. Модель успішності змінюється під впливом навколишнього світу з його уже вкоріненими соціальними стереотипами, проте мотиваційно-ціннісні основи для прийнятої моделі кожна людина робить свідомо чи підсвідомо на основі здобутого досвіду. Серед внутрішніх особистісних умов сприйняття зовнішнього впливу на власну ментальну модель вирізняють інтелект, рівень освіти, особистий досвід, норми, звички, життєве середовище та соціальні ролі.

Юнона Ільїна виокремлює три рівня успішності[22]:

1. Я – рівень, мікрорівень, який формує два підрівня: негативний до 5% та позитивний до 80%. Метафора «Я вдоволений своїм життям та собою», у негативному значенні звучить «Все погано, життя не вдалося». Успіх в рамках власного життя, без визнання його широким контекстом, це максимально – успіх у власному родинному колі.
2. Контекст – рівень до 12%. Метафора людей цього рівня «Вчитель, майстер для певної групи». Визнання у професії широким колом, визначний успіх в межах організації, успішна реалізація в масштабі галузі.

3. Макрорівень лише до 3% населення. Метафора «Той, хто змінює історію». Вплив на суспільство та на хід історії на рівні світу та країни.

На сьогодні існує чотири моделі успіху:

- американська, де культ успіху полягає у досягненні матеріальних цінностей;
- німецька, в якій головне робити все планово та ефективно і доб'єшся результату),
- східна, в якій сьогодення – це основа для завтра, тому робити все треба на максимально позитивному рівні, щоб було добре в майбутньому3;
- слов'янська, і якій перший план займають людські цінності, моральність та духовність.

Кожній модель має чіткі критерії, характеристики та зрозумілий результат.

Люди усю увагу спрямовують на виживання, не думають про власний успіх, тому і не знаходять часу на зміни у своєму житті. Вирішенням цієї проблеми є порушення зони комфорту та створення власної психологічної культури успішності, яка дасть змогу підвищити якість життя, сформулювати певні закони успішності та створити власну модель успішності.

Чарльз Енел у своїй книзі «Нова психологія» 1920 року написав «творячи успіх для себе, Ви створюєте успіх і для інших людей, тому що успіх, певною мірою, залежить від інших. Інші люди повинні досягти успіху для того, щоб Ви також мали успіх.»[18]

Виділяють індивідуальні особливості, які формують відчуття успіху: успіх, який пов'язаний з комунікацією, гендерні відмінності, крос-культурні відмінності та базові філософські платформи. Є також полярні погляди:

- «Мені повезло-з неба впало»;
- «Я – це і є мій інструмент, це і є мій успіх».

Обидва ці локуси знаходять свою аудиторію. Гендерні особливості успіху українських жінок полягають у постійних сумнівах: вони мислять категоріями «або – або». Жінки не усвідомлюють, що успіх – це «і – і». І

самореалізація, і хобі, і діти, і фітнес, і кохання, і задоволена родина. В результаті таких сумнівів жінка проходить точку неповернення і обирає жертвувати своїм успіхом в користь інших. Чоловіча проблема з успіхом виникає тоді, коли модель успішності він обрав не самостійно, коли проживає не своє життя, коли постійно порівнює себе з іншими.

На сьогоднішній день існує 5 критеріїв успішності.

- здатність вчитися та змінювати поведінку. Доведено, що у людини близько 98% поведінкових реакцій автоматичні, тому успіх вважається вихід за ці межі автоматизму;
- стан здоров'я, здатність людини підтримувати своє здоров'я на належному рівні, якого їй вистачає для повноцінного життя;
- фінансова свобода, здатність досягати максимального фінансового рівня;
- базовий емоційний стан;
- комунікації, здатність встановлювати необхідні контакти та підтримувати їх.

Якщо людина показує позитивну динаміку від трьох до більше критеріїв, то вона вважається успішною людиною.

Аналіз літератури з психології показує, що країни Європи не мають єдиної психологічної сталої теорії успішності, у країнах СНД, зокрема в Україні, вкорінилась психологічна комплексологія, архитипове неприйняття успішності, несформована культури успіху та немає моделей успішності. Не існує чіткого психологічного визначення успіху особистості, психологію успішності напряму пов'язують з ментальними моделями, тому що визнана ментальна модель дає людині відчуття визнання особистого успіху.

Саме слово «успіх» має слов'янські коріння, проте це поняття несе на собі наліт східної філософії, або західної. Визначення терміну «успіх» вимагає у свідомості людини сформувати чіткі уявлення про власний успіх і його критерії, без яких термін не буде повним.

Питання «успіху» у класичній психології описувалось у працях М. Аткинсона та А.Реана, яких цікавило вивчення мотивації прагнення до успіху, надії на успіх та уникнення невдачі, К. Юнг та А. Адлер поняття успіху розглядали як основу успішної самореалізації. Р. Бренсон, Б. Шефер та С. Кові описують власні алгоритми та підходи до успіху. Щоб людина могла усвідомити рівень власного успіху, необхідні інтеграція із суспільством і одночасно виділення з нього як окремої індивідуальності, тобто баланс особистісної і соціальної ідентичностей особистості. Орієнтація лише зовнішні параметри, які обумовлені суспільством, створює основну дилему подвійного сприйняття успіху або неуспіху особистості в теорії ідентичності. Тобто успіх може сприйматись як усвідомлення і найбільший прояв власної індивідуальності.

Малколм Гладуелл, канадський журналіст, автор низки бестселерів з соціальної психології у своїй книзі «Генії і аутсайдери. Чому одним все, а іншим нічого?» описує результати дослідження людей, які досягли найвищих успіхів у спорті, математиці, праві та іншій діяльності, проте вони настільки незвичайні, що виходять за рамки звичайного досвіду. Автор припускає, що неординарні особливі люди володіють вродженою таємничою здатністю, за допомогою котрої вони піднімаються на вершину галузі знань, в той же час такі чинники як сім’я, віра або дата народження мають вплив на успіх людини. Зв’язки, соціальні навички, везіння та багато інших невидимих чинників мають великий вплив на успіх людини, більшість з них виходять за межі впливу самої людини.[9]

Гел Елрод — мотиваційний спікер, автор бестселерів і підкасту «Досягни своїх цілей». Гел показує неможливі результати: після аварії він став на ноги, хоч за прогнозами лікарів мав все життя провести у інвалідному візку, пізніше одужав від раку за власним методом, шанс вижити становив 10–30 %. Зараз він надихає мільйони людей по всьому світу жити на повну і вірити у себе. В своїй книзі «Чудо-формула. Два складники неминучого успіху» Гел пише: «Волта Діснея звільнили з газети, бо в нього не було хороших ідей — а через роки він створив одну з найкреативніших компаній у світі. Елвісу Преслі сказали, щоб і далі працював водієм вантажівки — а він став іконою музики. Майкла Джордана

вигнали зі шкільної команди — а згодом він став зіркою баскетболу. Що спільного між цими людьми? Вони непохитно вірили в себе, а це один зі складників чудо-формули успіху»[17].

Термін «успіх» у тлумачних словниках Ожегова стоїть поряд з термінами «успішний», «встигнути», семантичний вміст слова успіх - «встигнути»; тому успішна людина та, котра «робить все вчасно», грамотно досягає покладених цілей, живе в цілковитій гармонії з навколишнім світом та собою. В англійській мові користуються трьома базовими термінами: *progress* (просування та розвиток), *success* (від латинської результат, високе становище, досягнення мети; *luck* (талант); а у японській мові є поняття «сейко» яке означає успіх як досягнення мети.

Психологічне поняття успіху – це відчуття росту і розвитку, віра в себе і у свої можливості. Ставлення до проблеми успіху змінюється, адже формування «своєї моделі успіху» дедалі більше витісняє модель, запропоновану державою і релігією.

Для суспільства успіх особи визначається наявністю або відсутністю об'єктивного важливого результату досягнення мети та важливістю діяльності відповідно до системи цінностей суспільства. Оцінка результату сприймається людиною на рівні емоцій як успіх, задоволення, радість або протилежне відчуття – неуспіх, розчарування, образу, гнів.

За формування ментальної моделі успіху особистості відповідає три структури, які були виявлені в моделі поведінки: ставлення до себе, ставлення до інших та відносини зі світом.

Універсальні критерії визначення моделі успіху:

- відчуття задоволеності результатами життєдіяльністю за п’ятьма базовими рівнями: емоційний базовий ресурс, фінансовий достаток, здатність встановлювати конструктивні взаємовідносини, стан здоров'я та здатність змінюватись;
- успіх чи неуспіх усвідомлюються людиною лише в тій сфері діяльності, яка визначає людину відповідальною за своє сьогодення і майбутнє;

- у різних вікових періодів різне розуміння успішної ментальної моделі;

- ефективність зв'язків рівнів «я-інші-світ», відсутність некерованих конфліктів на кожному з цих рівнів і між рівнями.

Людина має вроджене бажання до успіху, одна з її потреб – досягнення життєвої мети, а для цього необхідні знання механізму успіху. Колін Тернер у своїй книзі «Ми народжені для успіху» пише: "Успіх – це постійне здійснення тих цілей, що ми поставили перед собою, і які винятково важливі для нас"[66]. Успіх це не тільки результат, це процес руху до його досягнення, розкриття потенціалу людини та розвиток її можливостей.

Вченими систематизовано трактування поняття «успіх», це:

- вміння у гармонії та рівновазі адаптуватися до постійно мінливих умов існування [42];

- оцінка людиною результату дій і зусиль, це показник своєрідного становища людини у суспільстві, який формує специфіку соціальних відносин та зв’язків;

- реалізація поставленої цілі у конкретній життєвій ситуації, переживання власної задоволеності й високої самооцінки;

- позитивний результат наполегливої праці, яка спрямована на реалізацію важливих особистісних цілей, які проектують одночасно і соціальні орієнтири суспільства [51];

- особистісне зростання, розвиток здібностей та можливостей, з допомогою яких людина спрямовує свою енергію і зусилля та досягає мети у житті.

На переконання І.Єрмакова, «життєвий успіх – це і результат, і суспільна оцінка результату життєвого проекту. Він не може розглядатись у відриві від передбачених проектом творінь або дій особистості, які оцінені як успішні, здобули визнання. Життєвий успіх – це важливий критерій результативності життєвого проекту, його значущості для оточуючих особистість людей»[19].

Сучасні дослідники продовжують вивчати чинники, які впливають на успіх та умови його досягнення. Б.Трейсі виокремлює сім найбільш важливих складових успіху: мир у душі, здоров'я й енергія, ставлення з повагою до людей, які поруч із вами та до людей, які піклуються про вас, фінансова свобода [67].

Визначення складових успіху формує набір цілей, проте життя переконливо засвідчує те, що не всі люди, які до чогось прагнуть, ставлять перед собою конкретну мету та реально її досягають. Прагнення до життєвого успіху, до самореалізації в професії властиве кожному, особливо в молодому віці.

Свою лепту у дослідження проблеми успіху внесли представники школи К. Левіна. Вчені довели, що не стільки рівень складності завдання, як «рівень домагань особистості стає вирішальним чинником визначення певного результату як успішного чи неуспішного». Якщо результат досягає чи прямує до змодельованого або перевищує його, то виникає відчуття успіху, проте якщо не досягає, людина відчуває невдачу і неуспіх. Зазвичай, після досягнення успіху рівень домагань людини значно підвищується, як і рівень її самооцінки, а після невдачі суттєво знижується.

Ф. Хоппе в своєму дослідженні пішов дальше і сформулював психологічну сутність «успіху-неуспіху» та вплив в їх контексті на поведінку людини. Учений зробив висновок, що оцінка індивідом ступеня задоволення успішності-неуспішності власних дій залежить не стільки від конкретного результату, як від обраного рівня домагань [21].

Дослідники тісно пов'язують успіх з соціальною природою людини, поєднанням її часу та психологічного простору. За словами Т.Титаренко «щоб досягти успіху, особистість має бути включена у соціум і відособлена від нього. Тоді вона зможе злитися з професійною групою, почуватися з нею як єдине ціле, і водночас виокремитися, стати помітною, незамінною, визнаною. Крім того, вона має відчувати плин часу свого життя, не відкладаючи на далеке майбутнє те, чого потрібно досягати вже тепер» [51].

Моделі успіху, які навіюються засобами масової інформації та описані в інтерв'ю та біографіях, виокремлюють такі елементи:

- одну або декілька, публічну або приватну сфери активності,
- кризові ситуації, перешкоди, життєві обставини,
- соціальні чинники успіху, авторитет, суспільне визнання, владу, фінансові досягнення,
- індивідуальні індикатори успіху, самоповагу, нову ідентичність, задоволеність життям,
- внутрішні ресурси, творчі, моральні, ділові, соціально-психологічну компетентність,
- допомогу, підтримку, везіння, протекцію.

«Шанси стати успішною більші у людини, яка має відповідні здібності та мотиви, виражені диспозиції до досягнення, яка вже ознайомлена з перемогами та вірить у себе. Як правило, відповідна структура особистості формується ще в дитячі роки, і перші успіхи радісно переживаються саме у сім'ї. Хоча можливі й контрсценарії, коли людина, яку ніколи не підтримували батьки й учителі, всупереч життєвим обставинам доводить собі та своєму колишньому оточенню, чого вона варта» - стверджує Т.Титаренко. [51].

Молода людина керується соціальними критеріями успіху – це так званий «еталон» досягнень. Виділяють дванадцять ключових принципів у психології успішності[11]:

1. успіх – це винагорода за прикладені зусилля;
2. важливим є вибір особистого вектору мети, цілі, бажань і т.ін.;
3. існують індивідуальні особливості, «психологічні координати» успішних;
4. успіх напряму пов'язаний з власними комунікаціями;
5. виділені гендерні відмінності у поняттях успішності, є загальні принципи;
6. виділено дві ключові відмінності: зовнішня орієнтація успіху і внутрішня;
7. культурні відмінності і норми, які склалися історично по відношенню до «успіху» та «успішних»;

8. два суперечливих локуси контролю – зовнішній і внутрішній;

9. вікові ментальні моделі накладають відповідні фільтри на модель «успіху». Успіх, яким презентують його 20-тирічні, в значній мірі відрізняється від моделі успіху 30-50-тирічних;

10. економічний чинник, соціально-історичне середовище держав, бізнес-моделі формують теж різні моделі успішності;

11. дихотомія поняття «успіх» обумовлена високою емоційною цінністю поняття;

12. наявність еталонної моделі, способу життя та шляхи, які приводять до успіху.

Сучасні уявлення про ефективну, творчу та успішну особистість співвідносяться з чіткими положеннями суб'єктного підходу до повного розуміння життєвого шляху особистості. М. І. Козлов, автор синтез-технології, описує філософію життя сучасної успішної людини такими словами: "Кожна людина – автор свого життя. ... Якщо вона представляє себе Жертвою – це також її авторський твір. А ті дії, які людина вважає вимушеним чи природним своїм реагуванням на. також є її довільним і вільним, авторським вибором. У кожній людині, як у Всесвіті, є все, треба лише вміти відкрити й використати потрібне. ... Отриманий людиною результат свідчить передусім не про вдалі чи складні обставини, а про істинні наміри людини. ... Ваш головний вибір і головна життєва вдача – вибір між принципово різними способами досягти успіху в житті: перший спосіб – свій успіх створити самому, досягти його своїми зусиллями, другий – очікувати його, як подарунок від світу, чи отримати за рахунок когось" [27].

Саме питанням роботи над власним успіхом займається конструктивізм, який розглядає процес творення людиною власних знань та уявлень про об'єктивний світ. Робота над власним успіхом через проекцію бажаної моделі та шляхи її трансформації відповідає за формування власної моделі поведінки і призводить до успіху або не призводить. Людина може виділити критерії свого

успіху, може керувати ментальною моделлю успіху, тобто створювати її та інтегрувати в себе.

В умовах розвитку сучасного демократичного, інформаційного та громадянського суспільства значущість конструктивістської концепції має тенденцію до стрімкого росту, оскільки вона стверджує спроможність особистості робити самостійний вибір, успішно розв'язувати проблеми, усвідомлювати особисту відповідальність та вносити важливі зміни в соціальне середовище.

Теорія конструктивізму є складовою сучасної філософії освіти та нерозривно пов'язана з психологією, що є виявом людино-центрованого орієнтованого підходу. Головною ідеєю цієї теорії є самостійне конструювання, набуття вмінь та знань шляхом пошуку особистого розуміння світу. На думку конструктивістів, саме попередньо набуті знання, особистий досвід людини та вірування взаємодіють з новими поняттями та фактами, внаслідок чого стають важливі і зрозумілі для неї.

Результатом соціального конструкціонізму є творенням нових "видів людей", які Я. Хекінг називає "інтерактивними видами". Представники цих видів можуть ідентифікувати себе та ідентифікувати інших в якості представників виду. Істинне обґрунтування та критерії представництва цього виду можуть не сприйматися тими, хто під них підпадає. Отже, «наші способи презентації і розуміння себе буквально створюють види людей, але це не узгоджується з багатьма уявленнями реалізму про світ»[68].

Теорія Я.Хекінга дещо змінює розуміння успіху. «В теорії і практиці поняття здібність, мотивація, поведінка, кмітливість, схильність, вивчення, успіх, досягнення і зрілість використовуються постійно, іноді вільно, іноді досить теоретично і навіть за допомогою кількісних способів. Адже в світі діють численні сили, створюючи його таким чином, щоб можна було виконати категоризацію (упорядкувати). Для того, щоб люди були ідентифікованими або самоідентифікувалися, використовуючи певну категорію, тобто мисленнєву настанову, потрібно враховувати різні історичні міркування, включаючи в них

соціальні, політичні та економічні фактори» [68].

1.4 Уявлення про успіх студентської молоді: особливості формування

Найбільш розгорнуте і цікаве визначення молоді дав І.Кон: «Молодь – соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення і обумовлених тим чи іншим складом соціально-психологічних властивостей. Молодість як певна фаза, етап життєвого циклу біологічно універсальна, але її конкретні вікові рамки, пов'язаний з нею соціальний статус і соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу і залежать від суспільного устрою, культури і властивих даному суспільству закономірностей соціалізації» [47].

Процес соціальної зрілості особистості, адаптації, вибір особистого шляху є у всіх сферах життя людини. Молоді люди реалізуються за допомогою освіти, перетворення і засвоєння досвіду дорослих. Саме тому велику роль у формуванні життєвих стратегій та цінностей у молоді відіграють дорослі сформовані особистості. Саме вони є опорою, поштовхом до самостійності, розвитку та цілеспрямованості молодого покоління. Тому вирішальними показниками знаходження свого місця у суспільстві є життєві стратегії, ціннісні орієнтації та соціальні норми і установки.

Якщо брати за основу соціальні дослідження психологів, то можна дійти висновку, що ціннісні орієнтації та життєві стратегії в сучасної молоді змінилися. Якщо ще у 90-і роки головним кар'єрним орієнтиром студентів було здобуття вищої освіти, то сьогодні в пріоритеті повна реалізація особистості та особистий успіх у житті.

Серед негативних чинників є те, що у студентської молоді уже сформована споживацька психологія, в якій починає проявлятися заздрість, корисливість, егоїзм. Наукова діяльність у молоді втрачає свою авторитетність. Цінним для молодих людей є життя поза межами та сферою роботи. В розумінні студентів, робота стала вимушеною необхідністю, а не задоволенням, за яку в

Україні отримують недостатню плату. Тому думки студентів все більше схиляються до того, що можна і треба шукати більш вигідний і успішний варіант працевлаштування за кордоном.

Гаслом сьогодення є «увага до матеріальної сторони нашого буття», «орієнтир на успішність протягом життя стає першим з головних стратегій студентської молоді в сучасних ринкових умовах» [29].

Професійна самоактуалізація та професійне самовизначення студентів є тривалим в часі процесом професійного становлення. Тоді успіх визначається саме власною активністю і зусиллями. Кожна людина сама вибирає орієнтири та робить кроки на шляху до успіху, сама студіює період професійного навчання, сама активно будує власну кар'єру і успішно реалізує інтелектуальний і особистісний потенціал.

Порівнюючи себе з референтними людьми, студенти встановлюють свій рівень успішності між занадто легкими і дуже складними завданнями й цілями таким способом, щоб рівень їх самооцінки був на потрібній висоті. Практичний досвід показує, що серед студентів є і ті, хто завищує претензії до чого-небудь, тоді можна говорити про завищений рівень домагань. Такі молоді люди обіцяють те, що ніколи зробити не зможуть та беруться до виконання справ, які їм зовсім не під силу. Тому в кінцевому результаті вони отримують уявлення про свою псевдокомпетентність і химерні передчуття безпроблемної життєвої перспективи.

Протилежна ситуація виникає, якщо рівень домагань студента занадто низький. Такий студент не береться за складні справи, не бере на себе відповідальність за свою пасивність, вважаючи, що це йому не до снаги. Такі студент ніколи не будуть впевнені в собі і їх очікування, в основному, складаються з переживань про те, що їх може спіткати невдача і власна невідповідність цій справі.

Формування рівня успішності визначається не відчуттям успіху або невдачі. Важливу роль відіграє досвід про минулі успіхи й невдачі. Однак у цілому для майбутніх фахівців характерним є завищення своїх можливостей,

приписування собі унікальності, несхожості з іншими. Бажаючи щось отримати, досягти мети, вони розраховують у процесі очікування на відповідний результат, вони мотивовані на досягнення успіху.

Мотивацію на досягнення успіху розглядають як мотиваційну основу досягнення успіху та складову кар'єрних орієнтацій. Для кращого розуміння мотивації успіху та страху невдачі необхідно дати визначення поняттям «невдача» та «успіх». Успіх – це досягнення мети та отримання бажаного результату. Досягнення успіху виражене позитивними емоціями, підвищенням самооцінки та радістю за свої досягнення. Тому невдачу, а згідно і неуспіх, слід розцінювати як обернене поняття до успіху. Це нереалізація мети, неотримання бажаного результату та зниження самооцінки. Чим більше людина вкладає особистісних ресурсів для досягнення цілі, тим болючий ефект невдачі вона відчує, коли не вдається добитись максимального результату. Невдачу супроводжують негативні емоції такі як розчарування, роздратування, сум, невіра у своїх сили та здібності, втрата надії та бажання робити щось знову. І відповідно страх невдачі це небажання людини переживати ці емоції .

Під мотивацією на успіх мається на увазі позитивна мотивація, яка спонукає людину до прийняття конструктивних рішень. В цьому випадку людина прагне успіху, переважно є впевненою у власних здібностях і можливостях, проявляє ініціативу та активність в діяльності.

Якщо ж мова йде про страх невдачі, то можна говорити про негативну мотивацію, яка спонукає людину уникати досягнення, оскільки вони можуть стати причиною осуду, покарання, невдачі. В основі цього явища лежить ідея негативного очікування, яке спонукає людину думати про шляхи уникнення можливої невдачі ще до початку здійснення будь-якої діяльності. Тоді представники цього типу, як правило, відрізняються тривожністю та низькою впевненістю у своїх можливостях. Дослідження ученого А. Реана показало, що мотивація досягнення успіху має позитивний зміст, активність людини відображена в надії на успіх та потребі в досягненні успіху. Мотивація страху невдачі відноситься до негативної сфери. Люди, які мотивовані на страх

невдачі уникають конкуренції в будь-якому її прояві. У таких людей губитися та не розвивається мотивація до досягнення успіху, часто це приводить до депресивного стану.

Виділяючи пріоритетно значимі для себе орієнтири, молоді люди виокремлюють власні можливості, здібності та потенціал, визначають «Я-реальне» (той, яким я є зараз) і «Я-ідеальне» (той, ким я стану). Підсумок переходу «Я-реального» в «Я-ідеальне» і є тією стратегією формування власної життєвої позиції, яка дає змогу самоствердження у соціальній групі та професійного розвитку, створенню власної системи цінностей.

Система цінностей молоді формується в умовах конфлікту поколінь. Неспроможність батьків підготувати своїх дітей до життя в сучасному цифровому і онлайновому світі тепер помітна неозброєним оком. Порушення спадкоємності старшого та молодшого поколінь обумовлено тим, що батьки є носіями тих цінностей, які не сприяють досягненню успіху в сучасному середовищі. Батьки часто визнають власну неспроможність передати дітям цінності професійного успіху в сучасному соціумі. З віком знижуються і здатність безболісно і швидко адаптуватися до інновацій, все нове молоддю сприймається набагато швидше, ніж дорослими.

Особливістю системи цінностей молодіє її формування в умовах політичних, соціальних і економічних змін. Тому для моральних переконань молодої людини властиві нестабільність і нестійкість, в тому числі і суперечливість щодо ціннісних орієнтацій на фаховий успіх.

На зміну цінностей молоді щодо професійної кар'єри впливає також і уявлення про кумирів. Якщо в радянському суспільстві молоді люди у досягненні успіху хотіли бути схожими на космонавтів, геологів, літературних героїв, то в сучасному суспільстві молодь прагне бути схожими у своїх досягненнях на політиків, бізнесменів, героїв вітчизняних та зарубіжних фільмів і серіалів, вчинки яких часто не можна назвати благородними.

Таким чином, трансформація інститутів соціалізації, порушення спадкоємності поколінь, непослідовна реформа освіти, дегуманізація засобів масової інформації призвели до зміни цінностей у свідомості сучасної молоді.

Молодість тривалий період життя людини. Це і навчання в старших класах школи, і отримання середньої загальної освіти, потім навчання у коледжі, отримання фахової освіти, створення власної сім'ї, працевлаштування та багато іншого.

Кожен вік характеризується певними особливостями кар'єрних орієнтацій. Відповідно зміна суб'єктивних і об'єктивних факторів змінює систему цінностей молоді щодо професійної кар'єри на різних етапах молодості. Зміна системи цінностей молодої людини обумовлює, в свою чергу, ієрархію життєвих та професійних цілей, які відповідають певному етапу розвитку особистості і саме реалізація цих цілей і буде професійним успіхом.

Сучасна молодь орієнтується на цінності певної референтної групи. Стратегії конструктивізму молоде покоління дотримується значно більшою мірою, ніж батьки.

У своїх дослідженнях В.Гаврилюк і Н. Трикоз стверджують, що сучасна молодь керується такими стереотипами, як «головне – ініціатива, підприємливість і пошук нового», «виділятися серед інших і бути яскравою індивідуальністю значно краще, ніж бути як всі», «для людини, перш за все, важлива оцінка свого особистого життя за своїми власними індивідуальними критеріями»[8].

Молодь здатна самостійно конструювати власне життя і акцентує увагу на індивідуалізмі та власній ініціативі у досягненні успіху в кар'єрі. Крім цього, молоде покоління має надзвичайний новаторський потенціал, що веде до активних змін соціального середовища.

Формування системи цінностей молодих людей, так само як і формування кар'єрних орієнтацій щодо професійного успіху проходить в умовах постійної конфронтації з інститутами соціалізації.

Сьогодення характеризується динамічністю соціальних умов життєдіяльності особистості, зміною бачень, думок, цінностей, швидкою зміною предметів матеріальної культури, а вслід за цим, і життєвої позиції молоді. Молодь зіткнулася з проблемою невпевненості та невизначеності власного майбутнього через брак, а подекуди і повну відсутність соціальних гарантій зі сторони держави. Тому успішність життя молодої людини на даний момент формується здатністю діагностувати загальну соціальну ситуацію та «актуальні вимоги середовища». Сьогоднішній етап розвитку нашої держави вимагає від молоді підприємливості і реальної самооцінки.

Висновки до розділу І

Кар'єрні орієнтації є однією з ознак розвитку особистості в професійній діяльності, якими визначаються надії й потреби людини. Кар'єрні орієнтації студентів коледжу характеризуються переважно їхніми інтересами і схильностями у ставленні до різних видів професійної діяльності, пізнавальними інтересами, професійною спрямованістю, професійною мотивацією.

Кожен студент має набір особистісних характеристик, особисті цінності, власні мотиви, які визначають їх вибір кар'єри і формують уявлення про неї. Врахування особистісних цінностей і уявлень впливає на формування кар'єрних орієнтацій, тобто студенти орієнтуються на ту професійну діяльність і кар'єру, яка в їх уявленні буде приносити найбільше моральне та матеріальне задоволення та дозволить їм максимально реалізувати особистісні ресурси.

Традиційне навчання у закладах фахової освіти не завжди акцентує увагу студентів на їх самореалізації у майбутній трудовій діяльності, на особливостях і умовах виконання професійних ролей та обов'язків, перспективах кар'єрного розвитку. Тому дуже часто студенти, завершуючи навчання в коледжі, не мають чіткого уявлення про особливості побудови кар'єри в обраній професії. Формуванню адекватних уявлень про професійний успіх і майбутню кар'єру заважають властиві старшим підліткам завищена самооцінка й невиправдані очікування стрімкого злету, високих заробітків, автономії й незалежності або,

навпаки, страх перед майбутнім, очікування важкої рутинної праці, труднощів професійної діяльності.

Студенти мають загальні уявлення про розвиток кар'єри і професійний та життєвий успіх, мріють про матеріальне благополуччя, і вимірюють свій успіх кількістю зароблених грошей. Якщо цілі не пов'язані з матеріальними статками, то успіх може асоціюватися з гармонією життя і внутрішньою духовною рівновагою, зі стабільним і щасливим сімейним життям, вступом до бажаного навчального закладу і набуттям омріяної професії, досягненнями у кар'єрному зростанні, спортивними досягненнями, подоланням страху і перешкод або просто отриманням задоволення від обраного шляху буття.

Формування уявлень в студентів коледжу про життєвий і професійний успіх істотно залежить від домінантних цінностей у певному суспільному середовищі чи культурі. Молоді люди шукають відповіді на питання, що таке успішна кар'єра, що таке успіх, як їх досягти. Актуальною ця проблема є для студентів в процесі формування життєвих планів на майбутнє. Адже від точності цілей залежить не тільки успішність в досягненні мети, а й психологічний стан студентської молоді. Тому вивчення кар'єрних орієнтацій студентів показує проблему важливості вибору, коли молодь стоїть на роздоріжжі: з одного боку – ідеально сформований план реалізації успішної кар'єри, а з другого – подолання саме цього шляху, де трудності і перешкоди неминучі.

РОЗДІЛ ІІ ЕМПІРИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ УЯВЛЕНЬ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

2.1 Обґрунтування програми емпіричного дослідження

Програма для дослідження впливу уявлень про успіх як чинник формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу складається з наступних елементів:

1. постановка та теоретичний аналіз наукової проблеми;
2. формулювання мети та завдань дослідження;
3. планування емпіричного дослідження;
4. проведення дослідження згідно плану;
5. аналіз та інтерпретація отриманих даних.

Станом на зараз існує багато методик формування уявлень про життєвий і професійний успіх, а також уявлень про успішну кар'єру. Кожна з даних методик спрямована на формування лише окремих аспектів уявлень і орієнтацій. Тому важливо правильно комбінувати вибрані методики формування уявлень про успіх та його вплив на формування кар'єрних орієнтацій.

У нашому дослідженні основними психодіагностичними вимірами стали уявлення про успіх студентів коледжу (розуміння поняття «успіх», уявлення про умови досягнення успіху, про гендерні особливості успіху, ставлення до власної успішності, мотивація досягнення успіху (яка виступає і як показник прагнення до успіху і як складова мотивації кар'єрних орієнтацій студентів)), а також потреби, мотиви, цілі та цінності кар'єри, які відображають кар'єрні орієнтації.

Програма емпіричного дослідження для оцінювання уявлень про успіх як чинник формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу включає дві методики, анкету та авторський опитувальник:

1. Методика Реана А.О. на мотивацію успіху (Додаток А)

2. Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі (Е. Шейна, адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова) (Додаток Б)

3. Анкета «Кар'єрні орієнтації студентської молоді» (Додаток В)

4. Опитувальник «Критерії успіху та успішності» (Додаток Г)

Дослідження проводилося на базі відокремленого структурного підрозділу «Бурштинський енергетичний фаховий коледж» Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. В психологічному дослідженні приймали участь студенти другого та третього курсів, оскільки саме на цих курсах починають формуватися кар'єрні орієнтації. Вибірка досліджуваних складала студентів других та третіх курсів спеціальності «Економіка підприємства» (15 осіб), «Електроенергетика» (15 осіб). Загальна кількість досліджуваних склала 30 осіб. Віковий склад вибірки становить від 16 до 20 років.

Опрацьовуючи літературу, не було виявлено єдиного розуміння успіху. З точки зору психологів успіх – це досягнення мети однією окремою людиною та задоволення собою, з точки зору соціології успіх - це добитись конкретних результатів діяльності і бути визнаним суспільством, з точки зору релігії успіх – це життя в гармонії з собою. Визначень успіху є безліч. І для кожної людини успіх свій. Для когось виконати покладену на нього роботу у встановлені терміни – це уже успіх, і все життя складається з таких маленьких успіхів. Для інших успіх- це стати доларовим магнатом, і коли результат недосягнутий, людина вважає себе все життя неуспішною. Для людей похилого віку вести здоровий спосіб життя та займатись спортом – величезний успіх, тоді як для молоді здоров'я сприймається як данність, до якої непотрібно докладати зусиль. У професійній діяльності успіх вимірюється безліччю характеристик: рівень заробітної плати, рівень затребуваності як спеціаліста, досягнення статусу, керівні посади, хороший колектив та інше. Кар'єрний успіх в більшості залежить від орієнтацій та цілей людини, від тієї планки досягнень, які вона собі поставила та від способів та методів їх реалізації. Також успіх залежить і від вікових категорій. Для більшості людей успіхом вважається робота, яка приносить моральне та матеріальне задоволення, на якій вони працюють десятки років і змінювати щось у своїй кар'єрі нема потреби. Є окрема категорія людей, у яких високі кар'єрні сподівання, тоді вони застосовують усі свої рушійні сили і

можливості для стрімкого кар'єрного росту. Тоді говорять, що таким людям щастить, що фортуна на їх стороні, що удача усміхнулась, в той час як їх успіх – це впевненість в собі, цілеспрямованість та знання того, як досягти бажане не звертаючи уваги на труднощі.

Вкорінилась думка у суспільстві, шо сучасна молодь мислить категоріями «соціальних мереж». Якщо людина постить гарне вбрання, дорогі смартфони, гучні гулянки, заграничні відпустки – для молоді така людина уже досягла успіху і тисячі дівчат та хлопців прагнуть мати те ж саме, що і успішна на їх думку людина. Для сучасної молоді кар'єра чи здобутий фах не займають провідної ролі в житті. В уявленні хлопців гроші можна заробити і без офіційного працевлаштування, головне мати бажання і хороші зв'язки.

Можливість он-лайн заробітку суттєво змінила розуміння кар'єри для молоді. Дивлячись на тисячі блогерів, які зароблять на трансляціях та рекламі, дівчата мріють про великі сучасні будинки, здорових дітей, фітнес-зали, правильне харчування. Ці картинки створюють для них «сучасну модель успішної жінки», де чоловік заробляє гроші, а жінка займається саморозвитком.

Уявлення про успіх, розуміння успіху та успішності відіграє вирішальну роль не тільки у кар'єрі, а й у житті. Трактування цих понять формує кар'єрні і життєві орієнтації людини. Саме для визначення понять успіху та успішності у сучасної студентської молоді, для формування уявлень про успіх у студентів був розроблений опитувальник «Критерії успіху та успішності студентів коледжу».

- Опитувальник «Критерії успіху та успішності студентів коледжу».

Опитувальник складається з 9 питань, які власне і спрямовані на те, щоб кожний студент дав особисту інтерпретацію успіху. Серед швидкоплинності часу і великої кількості подій, які зараз відбуваються в Україні, не кожна молода людина замислюється над такими питаннями, як критерії успішності чи модель успішної людини, над характеристиками та особливостями поведінки сучасної успішної людини. Саме для цього питання опитувальника були сформовані

таким чином, щоб кожний студент міг розміркувати над баченням свого уявлення про успіх та висловити власну думку. Питання носять відкритий характер, де нема варіантів відповідей чи підказок, тому студентам не подаються уже встановлені іншими визначення, а дається простір для глибини розуміння їх власного уявлення про успіх.

Для дослідження варіантів моделей досягнення успіху у студентів були запропоновані питання про умови, які потрібні для досягнення успіху та про кроки, які треба робити, щоб його досягти.

Для розуміння того, чи існують гендерні стереотипи в уявленні про успіх, чи відрізняється у дівчат і хлопців бачення успішних людей, були запропоновані питання про успішність жінки та успішність чоловіка. Цікаво відзначити той факт, що поняття гендеру зараз не так гостро відчувається серед молодих людей. Успішними в кар'єрі можуть бути як жінки так і чоловіки, рівносильно вони ж можуть себе реалізувати у вихованні дітей.

Особлива увага відведена питанню різниці між успішною людиною і неуспішною. Якщо у студентів сформоване уявлення про успіх, то і уявлення про протилежне поняття – неуспіх, або невдачу також має бути сформованим. Але часто буває, що неуспіх – це відсутність успіху, тому необхідно мати стійке розуміння успіху, його ознак та характеристик, щоб при першій же невдачі не записувати себе до неуспішних людей.

Прикінцевими питаннями опитувальника стали питання власної успішності, чи вважають студенти себе успішними та за якими критеріями оцінюють наскільки вони успішні. Серед загальноприйнятих ознак успішних людей присутні розум, характер, здібності, можливості та рівень інтелекту та багато інших.

Завданням опитувальника стало виявлення саме цих уявлень про успіх, чи бачать себе успішними молоді люди і чи впливає уявлення про успіх на рівень їх самооцінки.

Таблиця 2.1

Валідність опитувальника «Критерії успіху та успішності студентів коледжу» за змістом

Критерії	Номер питання
Розуміння поняття «успіх»	1,5
Умови досягнення успіху	3,4
Гендерні особливості досягнення успіху	6,7
Ставлення до власної успішності	2,8,9

Продовження дослідження стало виявлення впливу уявлення про успіх та розуміння власної успішності на мотивацію студентів до досягнення успіху чи, якщо вони вважають себе неуспішними, до уникнення невдач. Для цього було використано методику «Мотивація успіху і страх невдачі» А. Реана.

- Методика «Мотивація успіху і страх невдачі» А. Реана.

Мета методики: дослідити позитивну та негативну мотивацію респондентів, виявити до чого більше є схильність у представників досліджуваної категорії – до мотивації на успіх чи до страху невдачі.

Методика містить 20 запитань, респондентам пропонується на них дати відповідь «так» або «ні». Аналіз результатів опитування проводиться згідно запропонованого ключа відповідей. Також проводиться опис відповідей на питання.

Вивчення впливу уявлення про успіх на бачення власного кар'єрного шляху проводилось після з'ясування мотивацій студентів. Взаємозв'язки між особистістю, кар'єрою і професією найбільш яскраво представлені в кар'єрних орієнтаціях. Для дослідження кар'єрних орієнтацій студентської молоді використано методику «Якорі кар'єри» Е. Шейна.

- Методика «Якорі кар'єри» Е. Шейна (адаптація В. А. Чикер, В. Е. Винокурової).

Методика дозволяє виокремити такі кар'єрні орієнтації: стабільність, менеджмент, професійна компетентність, автономія, служіння, підприємництво, виклик та інтеграція стилів життя.

Обираючи кар'єру студенти керуються Я-концепцією, талантами, мотивами і цінностями. Критерії вибору кар'єрних орієнтацій визначаються інтересами і нахилами студентів до професійної діяльності. Консолідація уваги на цих факторах гарантує вибір тієї кар'єри, яка максимально дозволить реалізувати здібності та потенціал. Автор концепції «кар'єрних якорів» Едгар Шейн вивчає питання кар'єри в Massachusetts Institute of Technology. На думку Шейна, «кар'єрні якорі» – це набір уявлень особистості про себе, які регламентують вибір її кар'єри. «Якорі» розвиваються з часом і в міру нагромадження життєвого та робочого досвіду стають зрозумілішими. За «якорями» можна спрогнозувати, який з видів кар'єри виявиться для особистості найбільш пріоритетним. Шейн зазначає, що вибір метафори «якорів» зумовлений тим, що ми здатні часто почувати себе нещасливими та «прагнути назад у безпечну гавань, якщо виявилося, що робота не відповідає нашому образові себе» [63].

Методика «Якорі кар'єри» вказує на пріоритетність кар'єрних орієнтацій та на ті орієнтації, на які студенти будуть опиратись при планування кар'єри. Проте питання самих кар'єрних орієнтацій, вплив уявлень успіху на них, особисті мотиви вибору кар'єри не дослідженні, саме тому була використана анкета «Кар'єрні орієнтації студентської молоді».

- Анкета «Кар'єрні орієнтації студентської молоді».

Більшість дослідників пропонують підходити до планування й розвитку кар'єри у такій послідовності: актуалізація уявлень про успіх – формування кар'єрних орієнтацій – розвиток кар'єрної компетентності.

Анкета «Кар'єрні орієнтації студентської молоді» складається з 15 питань, які сформовані у два блоки: відкриті і питання з варіантами відповідей. До блоку відкритих питань віднесені питання про власний план розвитку кар'єри, важливі цілі при побудові кар'єри, особисті мотиви при виборі кар'єри

та про успіх у обраній професії. До блоку закритих питань віднесені питання важливість кар'єрних орієнтацій, чинники які впливають на формування кар'єрних орієнтацій, основна мета та головні фактори побудови кар'єри. Серед варіантів відповідей були запропоновані відомі твердження дослідників, а також запропонований варіант особистої думки студента в графі «інше».

Таблиця 2.2

Валідність анкети «Кар'єрні орієнтації студентської молоді» за змістом

Критерії	Номер питання
План розвитку кар'єри	1, 2, 3, 6,9, 13
Успіх кар'єри	4, 5, 11, 12, 15
Кар'єрні орієнтації	7, 10, 14

Траєкторію своєї кар'єри кожна людина окреслює сама, враховуючи реальність, особливості внутрішнього і зовнішнього середовища, власні цілі, здібності й бажання. Успіх у кар'єрі - це просування від однієї посади до більш високої, оволодіння новими знаннями, суміжною професією, навичками і досвідом.

Експерт і засновник відомої консалтингової фірми Bersin by Deloitte Джош Берсін переконує: «Секрет успішної кар'єри: важка праця». За його твердженнями: «Якщо ви новачок на роботі, то, ймовірно, запитайте себе: «Що я можу зробити, щоб бути успішним?». Я мав можливість працювати з сотнями дивовижних людей протягом багатьох років і є одна особливість, яка завжди вирізняє успішних людей: вони готові завжди працювати» [63].

2.2 Аналіз уявлень про успіх студентів коледжу

Результати дослідження дозволили виявити наступне.

У студентів ще не сформовані сталі уявлення про успіх, як і про інші чинники, які формують їх як особистість. Одні з них мріють про матеріальне забезпечення та вимірюють особистий успіх кількістю зароблених фінансових еквівалентів. Інших не цікавить гонитва за грішми, їх успіх асоціюється з, вступом до омріяного навчального закладу та набуттям бажаного фаху, спортивними досягненнями, подоланням страху і перешкод, або отриманням позитивних вражень від життя.

Перед опитувальником стояло завдання вивчення уявлень про професійний та життєвий успіх та про вплив цих уявлень на кар'єрні орієнтації студентів.

Успіх визначається активністю студента на шляху його особистісного розвитку, який самостійно обирає професію, самостійно проходить період професійного навчання, самостійно будує кар'єру і формує інтелектуальний та особистісний потенціал.

Успіх – це досягнення життєвої мети, тому людина, яка не прагне до досягнення поставленої цілі ніколи не буде успішною. Щоб стати успішною людиною, студенти відзначають такі чинники: психічна стійкість, фізичне здоров'я, розум, терпіння і здатність досягти бажаної мети. Студенти вважають успішними кмітливих, терплячих, сумлінних, психічно і фізично розвинених осіб. Люди, які не зупиняються на шляху досягнення своєї мети, досягають успіху вже тоді, коли розмірковуються над реалізацією задуманого. Головним фактором досягнення успіху є віра в себе та віра в успіх. Видатний вчений Едісон досягнув успіху після тисячного зусилля, а перед тим дев'ятсот дев'яносто дев'ять разів були неуспішними. Якби дослідник не вірив у себе, світ не знав би електричної лампочки.

Для більшості респондентів успіх – це внутрішній стан людини, коли вона відчуває задоволення потреб і цілей у певній сфері діяльності, самореалізація,

фінансова незалежність, стабільність, позитивний наслідок життя та роботи, повна моральна і матеріальна задоволеність.

Студенти виокремлюють такі ознаки успіху як престижну роботу (27%), кар'єрне зростання (33,4%), професіоналізм (23,3%), високий соціальний статус (44,7%), повагу інших людей і матеріальну забезпеченість (29,4%), сім'ю, діти і освіту (33,4%).

Рис.2.1 Ознаки успіху у студентів

Опитування показало, шо успіх вимірюється такими характеристиками: розмір заробітної плати (26,7%), кількість просувань по службі і рівень займаної посади в ієрархії певної організації(33,4%), параметрами задоволеності роботою та кар'єрою (39,9%).

Для опитаних студентів поняття «успіх» і «успішність» майже тотожні. При визначенні успіху і успішності вони орієнтовані на визнані критерії. Найбільш важливими умовами досягнень успіху є: сприятливий збіг обставин (33,4%), підтримка близьких (20%), цілеспрямованість (36,7%), допомога інших людей (11,9%).

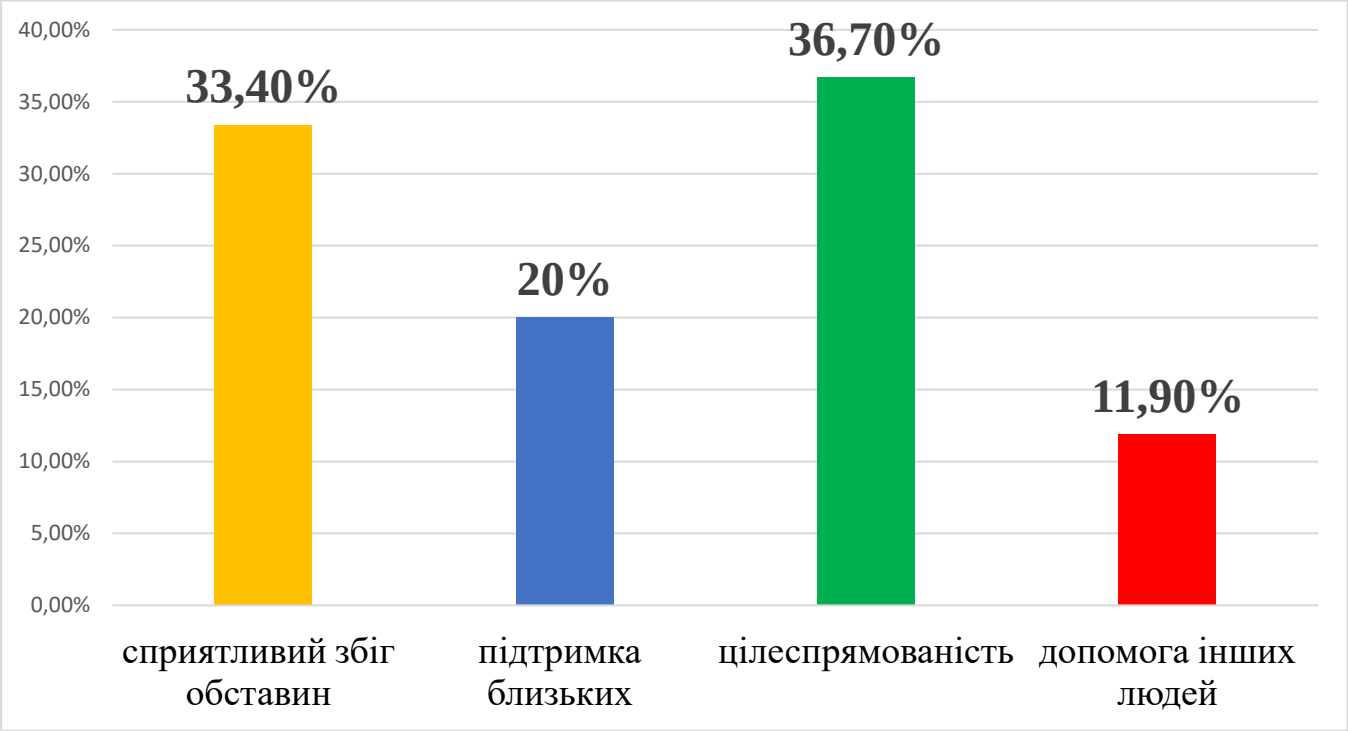

Рис. 2.2 Умови досягнення успіху

Основними характеристиками успішної особистості виступають матеріальна забезпеченість, високий соціальний статус, наявність сім'ї, кар'єрне зростання, керівна позиція.

Уявлення про успіх у хлопців і дівчат відображають існуючі в суспільстві гендерні стереотипи. Серед визначень успіху хлопці перераховують матеріальну забезпеченість, наявність престижної роботи та кар'єрне зростання. Дівчата в більшості обрали типово «жіночі» визначення успіху: благополуччя в сім'ї та щастя. Виявлено, що для хлопців успіх більше асоціюється з владою, матеріальним забезпеченням, наявністю соціальних зв'язків та участю в політичній діяльності, а для дівчат – із вдалим заміжжям, здоров'ям та гарною освітою.

Специфічним для студентів коледжу є розуміння факторів досягнення успіху, серед яких особливу увагу займають наполегливість, цілеспрямованість і доведення до кінця справи, готовність скористатися будь-яким шансом, відкритість до всього нового і прагнення експериментувати з новим способом мислення і поведінки, прагнення змінювати обставини і змінюватись самому, багато працювати, не зважати на непотрібні поради інших, вміння використовувати почуття і відчуття для усвідомлення щасливих можливостей,

уміння вступати в бесіду з незнайомими людьми, підтримувати активний зв'язок зі знайомими і постійно розширювати коло спілкування, знання себе, своєї особистості. Студенти вважають, що кожна людина здатна максимально мобілізувати себе й рухатися до поставленої мети, а ще постійно вчитися та здобувати нові знання.

Аналізуючи критерії, які впливають на розуміння власної успішності студентів, можна зробити висновок, що це кількість запланованих і досягнутих дій, подолання важких життєвих ситуацій, зіставлення вмінь та навичок.

У результаті вивчення уявлень про успіх серед студентів коледжу можна сказати, що існують такі проблеми, як невпевненість у своїх силах, в успіху побудови своєї професійної кар'єри, недостатнє усвідомлення своїх особливостей, недостатнє знання про те, як і яким чином можна здійснити підготовку до успішного професійного кар'єрного росту. 42% опитаних студентів вважають себе неуспішними, а 13 % - частково успішними. Щоб досягти успіху студентам варто більше дізнатися про ту справу, якою збираються займатися і зіставити це заняття зі своїми можливостями, реальними мотивами і потребами, вміннями, навичками, рівнем компетенції.

Спираючись на результати дослідження, успіх для студентів асоціюється з цілеспрямованістю, впевненістю в собі, можливістю та бажанням розвиватись, з роботою, яка приносить моральне та матеріальне задоволення та з підтримкою рідних та друзів.

Методика Реана дозволяє оцінити, яке з прагнень більшою мірою переважає у студентів при виборі виду або напряму діяльності: бажання досягти успіху або бажання уникнути невдачі. Перевагою будь-якого з варіантів визначається рівень домагань студента - чи готовий він ставити перед собою важкі завдання, щоб досягнути успіху, чи обере більш доступні цілі, щоб уникнути невдачі та розчарування. Для кращого розуміння мотивації досягнення успіху дана методика опрацьована не тільки згідно ключа, а проаналізовано відповіді на питання.

Аналізуючи результати застосування методики Реана, варто відмітити, що 90% студентів виконуючи будь-яке завдання сподіваються на успіх і 53,3% при чергування успіхів і невдач схильні до переоцінки своїх успіхів. Це позитивний результат, так як віра в себе і в можливість успішної реалізації цілей спонукатиме студентів до утвердження в своїх силах і в можливості добитись успіху.

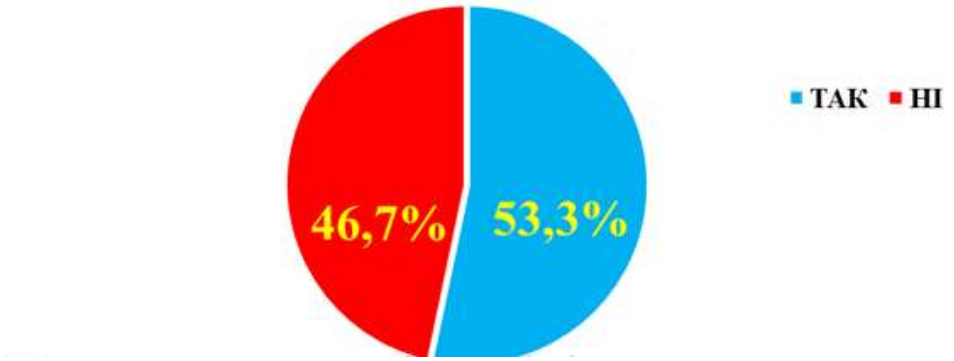

Рис. 2.3 Результати аналізу відповідей респондентів на твердження «При чергуванні успіхів і невдач схильна(ий) до переоцінки своїх успіхів»

83,3% опитаних вважають себе активними, 60% вважаються схильними, до проявлення ініціативи, 73,3% проявляють наполегливість у досягненні мети. 66,6% студентів зустрічаючи перешкоди, не зупиняються, а шукають можливості їх подолання, а це свідчить про віру в досягнення успіху і про надію на успіх.

У методиці використано два твердження, які відносяться до різних мотивацій, це питання «Вважаю за краще планувати своє майбутнє лише на найближчий час» і «Я схильний планувати своє майбутнє на достатньо віддалену перспективу». Варто акцентувати увагу на результатах. Тільки 26,7% студентів планують своє майбутнє, тоді як 76,7% будують короткотермінові плани. Можна зробити припущення, що на можливість і здатність планувати на довгий термін вплинули зовнішні фактори, такі як пандемія коронавірусу, яка змінила розуміння не тільки «планування», але й «часу», а також повномасштабна війна на території нашої держави, яка змінила не тільки життєві орієнтири громадян України, а й кар’єрні.

Варто відмітити і питання успіху та впливу на успішність студентів сторонніх людей у формі контролю. На питання «Я не дуже наполеглива(ий) у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль» 56,7% студентів відповіли позитивно, а на питання «Продуктивність діяльності взагалі залежить від моєї власної цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю» тільки 46,7% відповіли позитивно. Якщо звернутись до вікової вибірки, а це молоді люди 16-20 років, то можна зробити припущення, що все, що вони робили до цього часу, потребувало контролю та спонукань з боку дорослих людей. Вдома це батьки, у школі – вчителі, в коледжі- викладачі. Усі починання і цілепокладання молоді супроводжувались настановами та оцінюванням результатів, успішних чи неуспішних, кимось іншим.

Половина опитаних віддають перевагу легким справам, які не потребують максимальних зусиль, а інша половина задля успіху здатна взятись в за самі важкі у виконанні завдання.

Водночас, при бажаному контролі зі сторони, студенти не віддають перевагу відчайдушному ризику задля досягнення успіху, 80% опитуваних тільки після виважених роздумів і прорахування всіх наслідків зможуть піти на ризик.

Методом кількісного аналізу серед респондентів не діагностовано студента, який би набрав менше 7 балів, тому мотивація на невдачу чи боязнь невдачі не виявлена. У 26,7% студентів мотивація ближче до уникнення невдачі. Головною потребою є уникнення невдачі, критики та зневіри у свої можливості. Такі студенти уникають негативних очікувань. Ще в процесі планування уже прогнозують можливу невдачу, тому всі сили покладають на уникнення невдачі, а не на організацію кроків до досягнення успіху. У таких людей високий рівень тривожності. Вони невпевнені в собі та у власних силах. Уникають брати на себе відповідальність за виконання справ. Щоб у таких студентів мотивація була ближче до досягнення успіху, треба тверезо оцінювати життєві можливості та перспективи, не уникати згадок про негативний досвід, а використовувати його уроки на свою користь у майбутньому.

Таблиця 2.3

Аналіз результатів дослідження мотивації досягнення успіху серед студентів коледжу

Кількість балів	Мотивація	Кількість студентів	Кількість студентів , %
1 – 7	мотивація на невдачу (страх невдачі)	*0*	*0*
8-10	мотивація ближче до уникнення невдачі	*8*	*26,7*
11-13	мотивація ближче до прагнення досягти успіху	*12*	*40*
14 – 20	мотивація на успіх (надія на успіх)	*10*	*33,3*

Студенти, у яких діагностується мотивація ближче до уникнення невдачі:

- ✓ при можливості уникають відповідальних завдань;
- ✓ при необхідності розв'язання складних і відповідальних завдань потрапляють в стан, близький до паніки, кинути все на самоплив;
- ✓ все це може поєднуватись з дуже відповідальним ставленням до справи.

У 40% досліджуваних діагностовано мотивацію ближче до прагнення досягти успіху. Такі студенти розуміють, що їх успіх залежить не тільки від їх власних зусиль. Здатність до співпраці та бажання позитивних результатів створюють ситуацію до досягнення успіху.

Мотиваційний полюс яскраво не виражений, тому що ці студенти:

- ✓ готові почати роботу, не маючи чіткого усвідомлення того, що роблять,

- ✓ невпевнені у позитивному результаті справи,
- ✓ мають потребу в досягненні успіху, але не впевнені в собі, у своїх силах,
- ✓ не завжди відповідальні, ініціативні та активні,
- ✓ здатні до цілепокладання, але не наполегливі у досягненні мети,
- ✓ не уникають важких завдань, але не завжди доводять і навіть часто не доводять до кінця їх вирішення,
- ✓ швидко перемикаються на інший вид діяльності,
- ✓ планують діяльність на короткий період (на завтра, найближчі дні), не ставлять перспективних цілей,
- ✓ не здатні виконувати завдання на час,
- ✓ здатні оцінювати свою діяльність, але без покрокової рефлексії.

33,3% студентів мотивовані на успіх та сподіваються на успіх. Такі люди при позитивній мотивації мають глибоку потребу в досягненні успіху. Вони відповідальні, впевнені в своїх силах, ініціативні та активні. Відмінною рисою характеру є цілеспрямованість. Головне гасло «Успіх приходить лише до тих, хто міркує категоріями успіху. Невдачі трапляються у тих, хто мислить категоріями невдач».

Мотивація цих студентів носить позитивний характер, оскільки вони:

- ✓ готові розпочати роботу, надіючись на досягнення чогось конструктивного,
- ✓ впевнені у позитивному результаті справи,
- ✓ мають потребу в досягненні успіху,
- ✓ впевнені у собі, відповідальні та активні,
- ✓ цілеспрямовані та наполегливі у досягненні мети,
- ✓ не бояться і не уникають важких завдань,
- ✓ при виконанні складних завдань швидко включаються в пошук рішення, прагнучи використовувати різні способи та можливості,
- ✓ планують діяльність на перспективу, відкриваючи «горизонти» дослідження для самих себе, а не за вказівкою старших,

- ✓ здатні виконувати завдання на час,
- ✓ здатні крок за кроком рефлектувати свою діяльність.

Результати діагностики за даною методикою можуть допомогти створенню умов для формування у студентів відповідного уявлення про власні спонукання та мотивацію, дати розуміння напрямку для прикладання зусиль в бік розвитку позитивної мотивації на успіх. Діагностика за методикою Реана сприяє обліку та аналізу особистісних якостей, а також психологічних особливостей студентської молоді, які мають важливе значення при визначенні кар'єрних орієнтацій та розвитку кар'єри. Ця методика використовувалась для первинної оцінки мотивації успіху.

2.3 Співвідношення уявлень про успіх та кар'єрних орієнтацій студентів коледжу

Вибір типу кар'єри студентами часто зумовлений їх кар'єрними орієнтаціями. Кар'єрні орієнтації це ті соціальні установки, які виокремлюють значимість кар'єри для людини й тип кар'єри домінантної переваги.

Кар`єрні орієнтації виникають в перші роки розвитку кар`єри і залишаються стабільними протягом певного періоду. Молоді люди реалізують свої кар`єрні орієнтації досить часто неусвідомлено та впродовж періоду професійного розвитку можуть змінювати план своєї кар'єри.

Е. Шейн виокремив вісім «кар'єрних якорів»: техніко-функціональний якір («професійна компетентність»), загальне керівництво («менеджмент»), самостійність і незалежність («автономія»), почуття безпеки й стабільність («стабільність роботи» й «стабільність місця проживання»), підприємницька жилка («підприємництво»), відданість справі («служіння»), випробування сил у чистому виді («виклик»), «інтеграція стилів життя». Автор виділив дві групи чинників, які визначають формування майбутньої кар'єри. Це чинники, що безпосередньо пов'язані з людиною та чинники, які відносяться до взаємодії особистості з іншими людьми.

Таблиця 2.4

Отримані результати за результатами діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі (методика Е. Шейна, адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова)

№ п/п	Кар'єрні орієнтації	Сумарний бал	Ранг
1	Стабільність роботи	7,50	1
2	Служіння	7,24	2
3	Автономія	7,10	3
4	Інтеграція стилів життя	6,94	4
5	Менеджмент	6,21	5
6	Виклик	5,84	6
7	Стабільність місця проживання	4,89	7
8	Підприємництво	4,76	8
9	Професійна компетентність	3,76	9

Емпірично досліджено, що найбільша кількість студентів обирають кар'єрну орієнтацію «Стабільність роботи» (1 ранг), потім «Служіння» (2 ранг) та «Автономія» (3 ранг). Найменш важлива кар’єрна орієнтація «Професійна компетентність» (9 ранг). Від початку ковідпандемії 2019 року спостерігається масове скорочення працівників, а в період війни люди вимушено покидають робочі місця та домівки, тому студенти стабільну та надійну роботу на тривалий час обрали домінуючою кар’єрною орієнтацією. Вони відчувають потребу в безпеці і стабільності, тому будуть у пошуку роботи з мінімальною ймовірністю звільнення. Для цієї категорії студентів поняття робота та кар’єра рівнозначні. Внутрішнє бажання безпеки та захисту лімітує вибір варіантів кар'єри. Відповідальність за свою кар'єру та її розвиток повністю перекладають на роботодавця. Прагнення до безпеки, стабільного відчуття приналежності до організації, потреба в загальному відчутті порядку та стабільності притаманна таким студентам. Часто це чіткі виконавці, які готові будувати свою кар'єру

завдяки лояльності до керівництва, відданості та готовності наполегливо працювати.

Другою домінантною кар’єрною орієнтацією студенти обрали служіння (2 ранг). Ця орієнтація характеризує людей, котрі прагнуть приносити користь людям та суспільству, їм вкрай важливо бачити плоди своєї роботи. Зорієнтовані на служіння люди товариські. Основними цінностями цієї орієнтації є служіння людству, робота з людьми та прагнення зробити світ кращим.

Для студентів, які відзначили таку кар’єрну орієнтацію, як автономія (3 ранг), головне - це незалежність і свобода, звільнення від правил, обмежень і приписів. Першочерговим завданням людей з цією орієнтацією є свобода від організаційних правил, норм та обмежень. Помітне бажання вирішувати, коли, що і скільки робити для досягнення мети, при чому кожен по-своєму.

Не менш важливою для студентів є інтеграція стилів життя та збереження гармонії між кар'єрою та особистим життям (4 ранг). Акцентується увага на повному задоволенні своїм життям і це важливіше, ніж досягти успіху в кар'єрі. Люди орієнтовані на те, щоб у їхньому житті все було збалансовано і не хочуть, щоб тільки сім'я, тільки робота чи тільки саморозвиток домінували. Людина прагне до того, щоб все було гармонійно.

Менеджмент, управління людьми, проектами чи бізнес-процесами(5 ранг) також займають провідне місце серед кар’єрних орієнтацій. Часто для молоді управління людьми, займання лідерських посад означає, що людина досягнула успіху у кар’єрі і житті. Студенти з цією кар’єрною орієнтацією не будуть задоволені кар’єрою, поки не займуть бажану посаду. При цьому першочергового значення набуває відповідальність за кінцевий результат діяльності групи чи організації в цілому. Цей вид роботи вимагає навичок міжособистісної та групової комунікації, а також емоційної врівноваженості, щоб брати на себе відповідальність і владу.

Виклик (6 ранг) займає середню позицію серед кар’єрних орієнтацій студентської молоді. Прагнення зробити неможливе – можливим характерне для

вікового періоду студентів. Різноманітність і новизна мають для них дуже велике значення. Основними цінностями цього типу орієнтації є перемога над іншими, конкуренція, вирішення складних завдань та подолання перешкод.

Серед менш важливих орієнтацій студенти визначили стабільність місця проживання (7 ранг), підприємництво (8 ранг) та професійну компетентність (9 ранг). Студентська молодь ще немає власних сімей, місця роботи, тому їм не так важливо залишитися на одному місці проживання. Професійна компетентність враховує наявність або відсутність компетенції в тій чи іншій сфері. Студенти з такою орієнтацією прагнуть оволодіти своєю справою і радіють, коли їм це вдається, особливо в профільних сферах, але втрачають цілковитий інтерес до роботи, яка не дозволяє їм розвивати свою компетентність. Студенти з кар'єрною орієнтацією «підприємництво» прагнуть долати перешкоди і готові йти на ризик. Вони хочуть мати власний бренд, власний бізнесі власні фінансові статки, а не працювати на інших. Як видно, серед опитуваних такі кар’єрні орієнтації виявились практично неактуальними.

Кар’єрні орієнтації, як соціальна установка, відображають готовність індивіда йти певним кар'єрним шляхом та важливість кар'єри для людини і те, якої кар'єри вона хоче. Кар'єрна орієнтація відображає кар'єрні цінності та способи досягнення успіху в їх побудові, є системою оцінювання індивідом того, як досягається успіх у кар'єрі, і є регулятором поведінки в соціальних умовах. Професійна спрямованість визначається особистісними характеристиками і є частиною Я-концепції фахівця.

Кар’єрні орієнтації розглядається як індивідуальне поєднання професійних уявлень про навчання впродовж життя, набуття досвіду роботи та його вдосконалення, а також послідовність його реалізації. Коли майбутні фахівці планують своє професійне майбутнє, передбачають конкретні події та ставлять цілі, вони керуються насамперед ієрархією професійної спрямованості, яка відображається на рівні індивідуальної поінформованості. Тільки 53% діагностованих мають уявлення про розвиток своєї кар’єри, тоді як 47% вважають, що планувати кар’єру ще рано, спочатку треба здобути фах (рис.2.4).

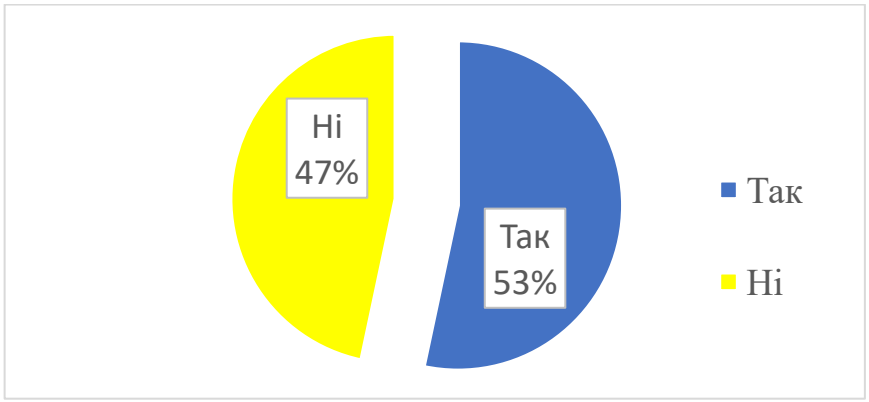

Рис.2.4 Результати аналізу відповідей на питання «Чи є у вас уявлення/план розвитку вашої кар'єри?»

На думку психологів, готовність до вибору фаху й формування уявлення про майбутню професію виступають змінними величинами. 60% респондентів планує працювати за обраним фахом (рис2.5), а це означає, що у студентів сформовані уявлення про професію та успіх в обраній професії в процесі розвитку кар'єри. У 40 % студентів поки нечітко сформовані професійні мотиви і потреби, а уявлення про власну кар'єру носить випадковий характер, ставлення до професії мінливе і нестійке. Таким студентам постійно потрібно прикладати зусилля волі і значні нервово-психічні потуги, щоб спонукати себе до подальших дій. Діагностика планування кар'єри потрібна студентам для розуміння індивідуальних особливостей, слабких і сильних сторін, своїх конкурентних переваг, для формування уявлення про успіх в майбутньому.

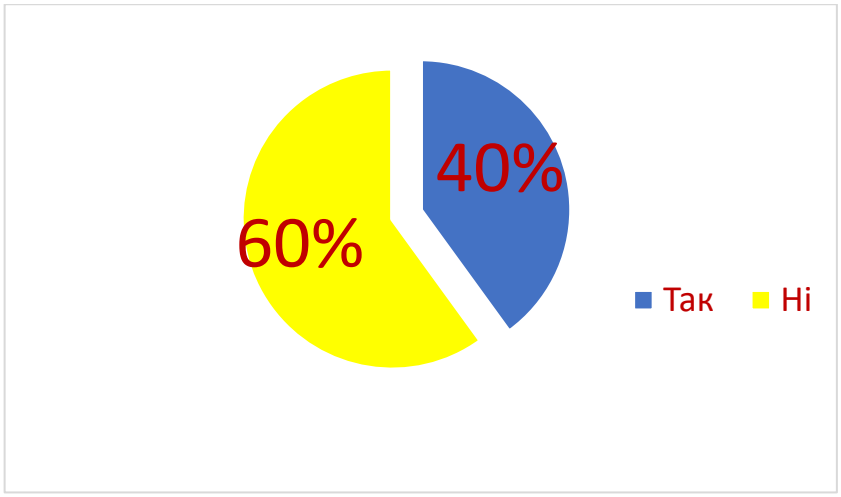

Рис. 2.5 Результати аналізу відповідей респондентів на питання «Чи плануєте працювати за обраною спеціальністю?»

Результати анкетування показують, що 53 % студентів впевнені у правильності свого вибору і добре уявляють свою майбутню професійну діяльність (рис2.6). У 37% опитаних віддалене уявлення про обрану професію, що свідчить про неусвідомлений вибір кар'єрних орієнтацій. Для 10% студентів не важлива професійна діяльність, головним успіхом для них є закінчити коледж та отримати диплом.

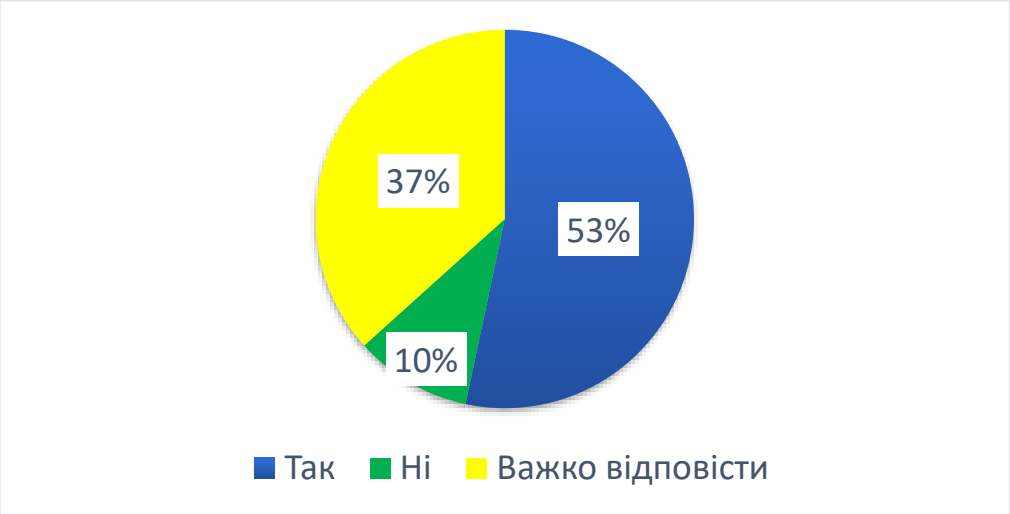

Рис. 2.6 Результати аналізу відповідей респондентів на питання «Чи маєте Ви уявлення про те, де і у якій сфері будете працювати?»

Поняття успіху студенти вживають не тільки для позначення своєї вдалої кар'єри, а також як синонім здатності піклуватись про власну родину та проводити час із друзями. Основне ж визначення успіху все таки стосується в першу чергу роботи. 60% опитуваних студентів вважають, що обрана ними професія приведе їх до професійного і життєвого успіху (рис2.7). На думку студентів, досягнення успіху залежить виключно від самої людини, наявності в неї необхідних знань, умінь і особистісних ресурсів та від здібностей реалістично оцінювати свої можливості для досягнення поставлених цілей, а при наявності проблем та труднощів знаходити засоби їх подолання.

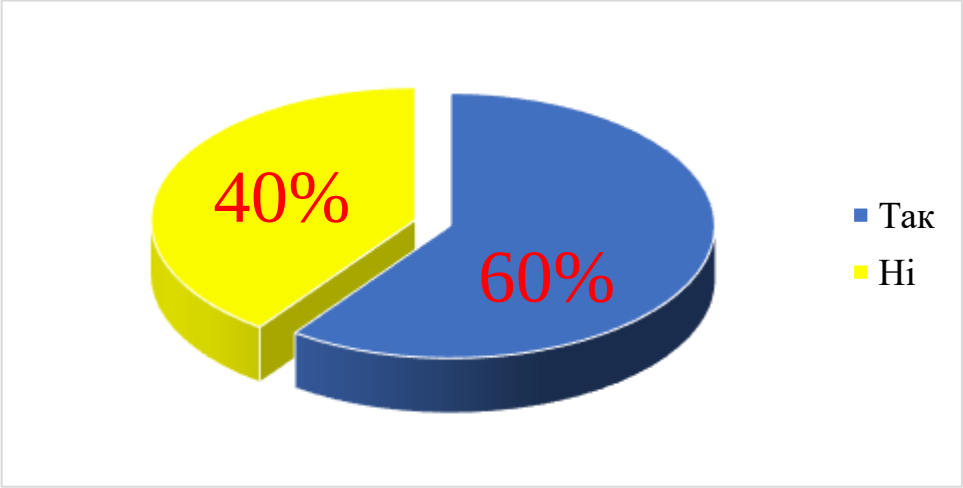

Рис. 2.7 Результати аналізу відповідей респондентів на питання «Ваша професія принесе Вам успіх?»

Ідеальна робота в уявленні студентів це робота, де нема конфліктів. Ідеальна робота та, де можна почувати себе на 100% комфортно, де є можливість реалізувати соціальні та інтелектуальні амбіції та приносить дохід. В теорії студентів все виглядає доволі просто: спочатку визначитись, що тобі подобається, робити це краще за інших, пізніше знайти вакансію з максимальною зарплатою і все життя працювати на одному місці. Але на практиці задовольнити ці аспекти одразу не так легко, тому багатьом доводиться жертвувати чимось. Для кожного студента ідеальна робота різна. Одні студенти ідеальною роботою вважають ту, де не треба взагалі нічого робити, але отримувати за це величезну зарплату. Для інших студентів робота з якої не хочеться йти додому вважається ідеальною, а матеріальна винагорода майже не хвилює.

При плануванні кар'єри 60 % опитаних за основну мету обирають досягнення стійкого матеріального становища, зміна соціального стану та кар'єрний ріст важлива для 43,3% студентів, досягнення визнання й поваги важливе для 33,4%, а самореалізація в професійній сфері важлива лиш для 26,7% опитуваних (рис2.8).

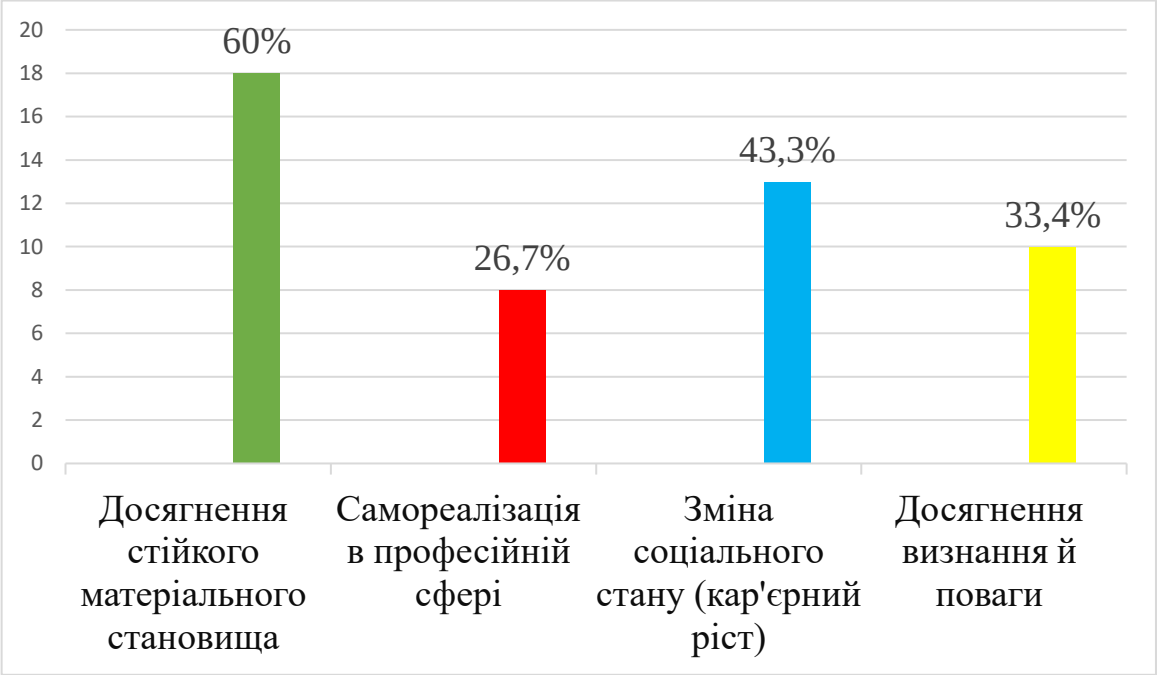

Рис. 2.8 Основна мета при плануванні кар'єри (згідно результатів опитування респондентів)

Ранжування результатів анкетування показує, які чинники важливі для студентів при побудові кар'єри (рис. 2.9):

- адекватне відношення зі сторони керівництва (21%)
- можливість кар'єрного росту (19%)
- рівень заробітної плати (15%)
- відповідність особистим здібностям (10%)
- гнучкий робочий графік (9%)
- затребуваність професії (8%)
- творча спрямованість (7%)
- престижність місця роботи (5%)
- робота за фахом (5%)

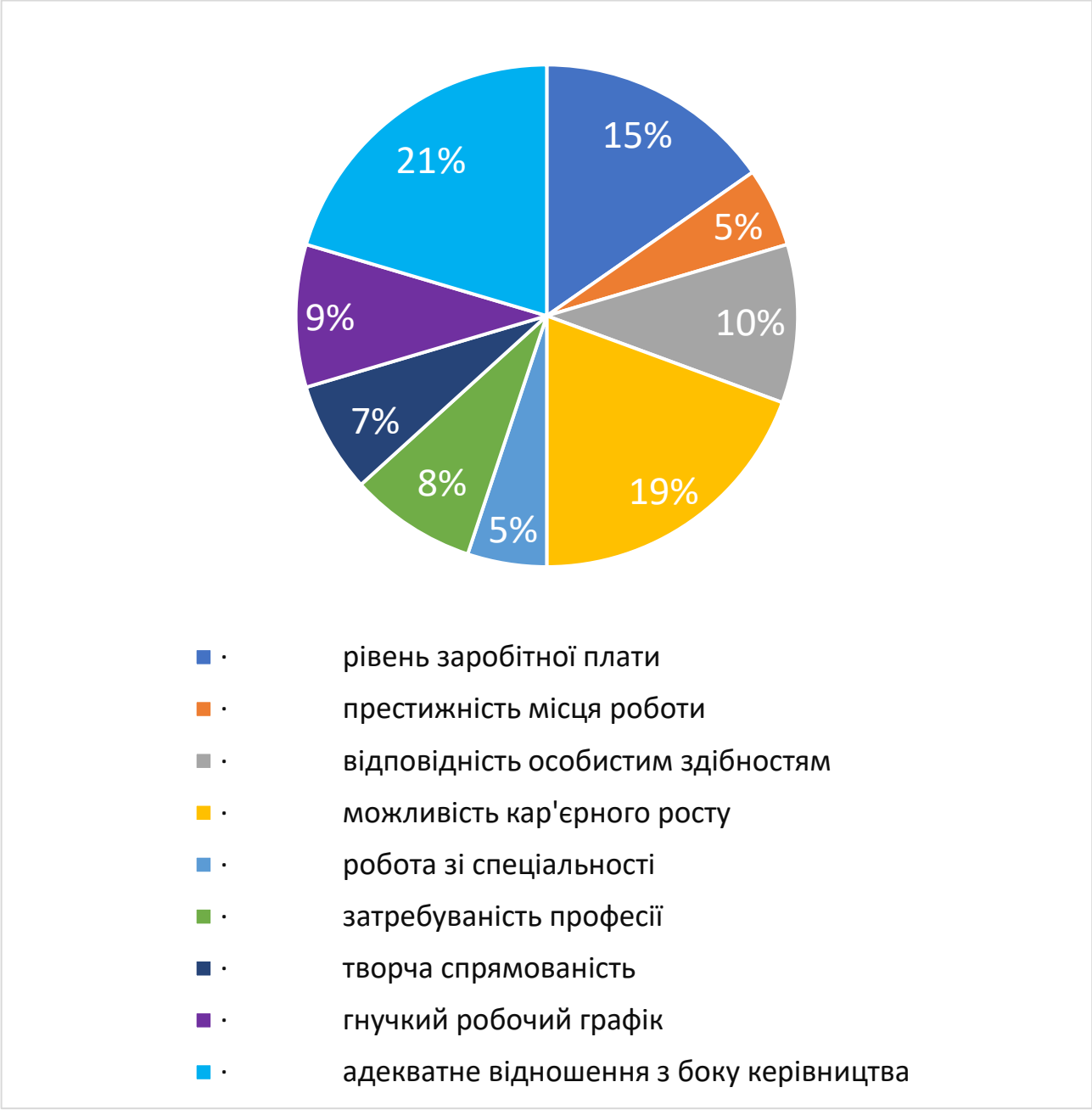

Рис. 2.9 Важливі чинники при побудові кар'єри

Найважливішими кар'єрними орієнтаціями для студентів виступають баланс між кар'єрою і особистим життям (23%) та стабільність (16%). На одному рівні важливості стоять професійний ріст, навички, компетентність (13%), незалежність, воля, творчість (13%) та безпека в роботі (13%). Досягнення матеріальних благ не виступає основною кар'єрною орієнтацією (12%). Найменш важливими стали просування по службовій ієрархії (7%) та соціальні гарантії (3%).

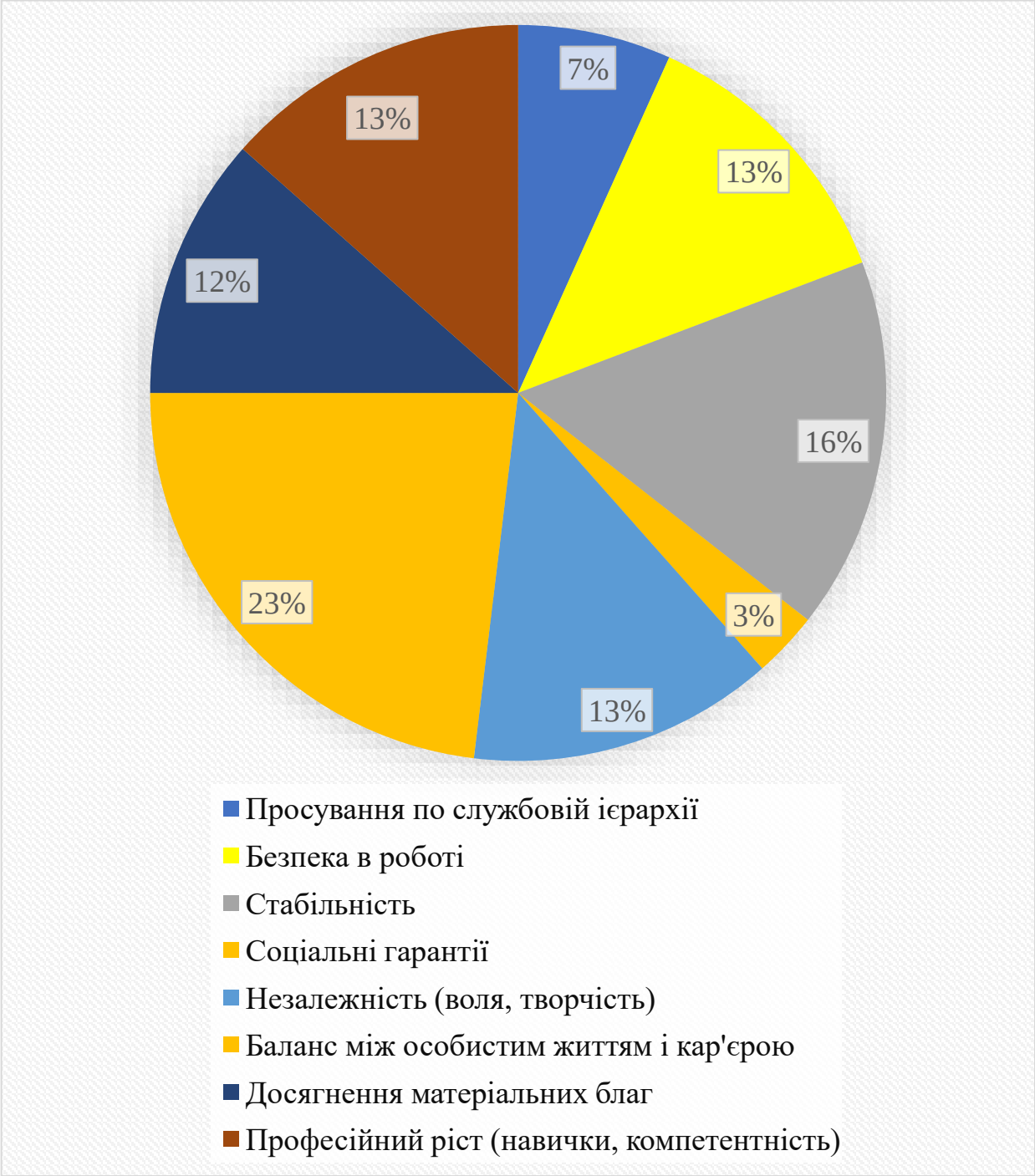

Рис. 2.10 Найважливіші кар'єрні орієнтації студентської молоді

Успішна людина у професійній діяльності в розумінні студентів це людина, яку характеризують такі якості як цілеспрямованість, товариськість, розум та відповідальність. Формуючи ідеал успішної людини вони, першочергово, звертають увагу на характеристики особи і способи досягнення нею успіху, і тільки потім – на досягнуті результати діяльності та на інші вияви успіху. В уявленнях про успішну реалізовану людину диференціюють:

досягнення попередньо визначених цілей, добробут сім'ї, високий соціальний статус і посаду, кар'єрне зростання, престижність роботи та власний бізнес.

Серед основних чинників, від яких залежить успішна кар'єра, на думку студентів, є: випадок, що дав людині шанс (17%), реальний підхід до вибору кар'єри (22%), можливості, які створюються в сім'ї, зв'язки та освіта (9%), добре розуміння своїх внутрішніх ресурсів, визначення своїх слабких та сильних сторін (25%) та чітке планування кожного кроку розвитку своєї кар'єри (27%) (рис.2.11).

Рис. 2.11 Чинники, від яких залежить успіх кар'єри

Професійний розвиток випускників коледжу та добробут молодих фахівців залежить від їх кар'єрних орієнтацій. Формування головних кар'єрних орієнтацій не має відбуватися спонтанно, від цього важливого психолого-педагогічного процесу великою мірою залежить майбутнє випускника фахового навчального закладу.

В результаті опрацювання даних дослідження було здійснено співвідношення переважаючих уявлень про успіх та переважаючих кар'єрних

орієнтацій студентської молоді. Також проведений аналіз типу мотивації, яка впливає на вибір кар'єрних орієнтацій.

Таблиця 2.5

Співвідношення переважаючих уявлень про успіх та переважаючих кар'єрних орієнтацій респондентів

Переважаючі уявлення про успіх	**Переважаючі кар'єрні орієнтації**	**Мотивація**
досягнення стійкого матеріального становища (33,3%)	Стабільність роботи (40%) Служіння (30%) Інтеграція стилів життя(30%)	Мотивація ближче до уникнення невдачі (40%) Мотивація ближче до прагнення досягти успіху (60%)
зміна соціального стану та кар'єрний ріст (30%)	Стабільність роботи (44,4%) Менеджмент (33,3%) Автономія (22,3%)	Мотивація ближче до уникнення невдачі (33,3%) Мотивація ближче до прагнення досягти успіху (22,2%) мотивація на успіх (надія на успіх) (44,4%)
досягнення визнання й поваги (23,3%)	Інтеграція стилів життя (42,8%) Виклик (28,6%) Стабільність місця проживання (28,6%)	Мотивація ближче до уникнення невдачі (28,6%) Мотивація ближче до прагнення досягти успіху (57,1%) мотивація на успіх (надія на успіх) (14,3%)
самореалізація в професійній сфері (13,3%)	Менеджмент (50%) Професійна компетентність (50%)	мотивація на успіх (надія на успіх) (100%)

Як видно з таблиці 2.5, серед переважаючих уявлень про успіх *досягнення стійкого матеріального становища* займає 33,3%. У студентів, які асоціюють свій успіх з матеріальним становищем, переважаючими кар'єрними орієнтаціями

виступають стабільність роботи (40%), служіння (30%) та інтеграція стилів життя (30%). Переважаючою мотивацією є мотивація ближче до прагнення досягти успіху (60%), хоча також достатньо представлена мотивація ближче до уникнення невдачі (40%). Такий високий відсоток студентів, які бачать свій успіх в матеріальному становищі можна пояснити тим, що у молодих людей найкращим місцем працевлаштування вважається таке, де висока зарплатня. Як бачимо за переважаючими кар'єрними орієнтаціями, такі студенти мріють про роботу на одному місці, без глобальних змін, внормовану, на якій можна послужити і допомогти іншим людям і бути за це визнаним, яку можна поєднувати з іншими сферами життя, та яка буде забезпечувати гідне життя. У 60 % студентів мотивація ближче до прагнення досягти успіху, а у 40% мотивація ближче до уникнення невдачі, це можна пояснити тим, що студенти розуміють, якщо мотивом виступають лише матеріальні інтереси, то такий працівник не може працювати якісно, оскільки зорієнтований не на якість, а на заробіток.

Зміна соціального стану та кар'єрний ріст займають 30% серед переважаючих уявлень про успіх. Головними кар'єрними орієнтаціями тут виступають стабільність роботи (44,4%), менеджмент (33,3%) та автономія (22,3%). Спільною причиною незадоволеності власним соціальним станом і професійною кар'єрою є розходження в уявленнях студентів щодо самих себе і того, якими вони є насправді. Кар'єрні орієнтації вказують на бажання мати стабільне місце роботи, на якому вони зможуть самостійно приймати рішення, управляти людьми, не підкорятись правилам організації. Проте у цих студентів присутня мотивація ближче до уникнення невдачі (33,3%), а це значить, що ці студенти не вірять в власні сили, а у 44,4% студентів надія на успіх, тобто такі студенти твердо вірять, що можуть самостійно організовувати роботу і що досягнуть при цьому успіху.

Свій успіх у *досягненні визнання й поваги* вбачає 23,3% студентів. У визначенні кар'єрних орієнтацій студенти часто звертаються до досвіду інших людей, і порівнюючи себе з відомими особистостями, вимірюють свою значущість, оцінюють рівень власних домагань і досягнень у відношенні до

інших. Люди, соціальна позиція яких зводиться до постійного порівняння себе з іншими, зберігають таку орієнтацію тривалий час, поціновуючи лише думки інших людей про себе, турбуються тільки про те, наскільки оцінки сторонніх людей відповідають їхнім ціннісним орієнтирам. Так люди втрачають свою індивідуальність. Серед основних кар'єрних орієнтацій таких студентів присутні інтеграція стилів життя (42,8%), виклик (28,6) та стабільність місця проживання (28,6%). Успішна робота в уявленні цих студентів пов'язана з постійними викликами і доказами самому собі своєї спроможності та важності. Повага для цих студентів важливіший критерій, аніж гроші. У 28,6% студентів мотивація ближче до уникнення невдачі , мотивація на успіх (надія на успіх) у 14,3% студентів, і домінуючою мотивацією є мотивація ближче до прагнення досягти успіху (57,1%), що показує результативність орієнтації виклику.

Особливу увагу серед переважаючих уявлень про успіх займає *самореалізація в професійній сфері* (13,3%). Кар'єрні орієнтації, які не коригуються внутрішньою відповідальністю фахівця, втрачають сенс. Якщо робота, яку людина виконує, суперечить її моральним переконанням, руйнує її цілісність, то ніякий успіх не компенсує розчарування в обраній професії. І навпаки, якщо результати праці відповідають моральним принципам і переконанням, то, незалежно від посади, людина отримує задоволення, душевний спокій, насолоду від самореалізації, від реалізації своїх потенційних можливостей і готова максимально віддати сили для досягнення мети. Тому у таких студентів головними кар'єрними орієнтаціями є менеджмент (50%) та професійна компетентність (50%). Показовою є 100% мотивація на успіх (надія на успіх). Студенти з цими компетентностями прагнуть бути майстрами своєї справи, для них критично важливий успіх у професійній сфері. Швидко втрачають інтерес до роботи, яка заважає розвивати професійні здібності. Вони готові управляти іншими у межах своєї компетентності, але управління не має для них особливого інтересу. Більшість розглядають управління лише як необхідну умову для просування у своїй професійній сфері. Це найбільша група в організаціях, що забезпечує прийняття компетентних рішень.

Проте співвідношення показує, що студентів які націлені на *самореалізацію в професійній сфері* дуже мало, порівняно з тими, хто обрав досягнення матеріального становища. Тому дуже актуально звернути увагу на важливість самореалізації студентської молоді у тренінговій програмі.

Висновки до розділу ІІ

Результати емпіричного дослідження впливу уявлень про успіх на формування кар'єрних орієнтацій студентської молоді показують **позитивні результати**:

1. при чергування успіхів і невдач студенти схильні до переоцінки своїх успіхів, це позитивний результат, так як віра в себе і в можливість успішної реалізації цілей спонукатиме студентів до утвердження в своїх силах і в можливості добитись успіху;
2. опитані студенти вважають себе активними, схильними до проявлення ініціативи та проявляють наполегливість у досягненні мети;
3. зустрічаючи перешкоди, не зупиняються, а шукають можливості їх подолання, це свідчить про віру в досягнення успіху і про надію на успіх;
4. студенти коледжу впевнені у правильності свого вибору і добре уявляють свою майбутню професійну діяльність;

Вивчення уявлень про успіх та його вплив на формування кар'єрних орієнтацій серед студентів коледжу виокремлює такі **проблемні питання** як:

1. невпевненість у своїх силах, в успіху побудови своєї професійної кар'єри, недостатнє усвідомлення своїх особливостей, недостатнє знання про те, як і яким чином можна здійснити підготовку до успішного професійного кар'єрного росту;
2. частина опитаних студентів вважають себе неуспішними або частково успішними;

3. студенти будують короткотермінові плани, не планують своє майбутнє на віддалену перпективу;
4. для досягнення поставленої мети потребують зовнішнього контролю, продуктивність їх діяльності залежить не від власної цілеспрямованості, а від сторонніх людей у формі контролю;
5. половина опитаних віддають перевагу легким справам, які не потребують максимальних зусиль;
6. частина студентів не здатні піти на ризик для досягнення поставленої цілі;
7. мотивація студентів ближче до уникнення невдачі, головною потребою є уникнення критики та зневіри у своїх можливостях, уникають брати на себе відповідальність за виконання справ;
8. за результатами рангування найбільша кількість студентів обирають кар'єрну орієнтацію «Стабільність роботи», що вказує на потребу в безпеці і стабільності, тому будуть у пошуку роботи з мінімальною ймовірністю звільнення, внутрішнє бажання захисту лімітує вибір варіантів кар'єри відповідальність за її розвиток повністю перекладають на роботодавця;
9. тільки половина діагностованих мають уявлення про розвиток своєї кар’єри;
10. студенти поки не мають чіткого плану розвитку своєї кар’єри, у них не сформовані професійні мотиви і потреби, уявлення про кар’єру має випадковий характер, ставлення до професії мінливе та нестійке;
11. опитані студенти не планують працювати за обраною спеціальністю, у них віддалене уявлення про обрану професію, що свідчить про відсутність чітко сформованих кар’єрних орієнтацій та випадковий вибір чи неусвідомлений вибір професії;
12. для студентів не важлива професійна діяльність, головним успіхом для них є закінчити коледж та отримати диплом;
13. студенти не мають уявлення про те, де і у якій сфері будуть працювати, що також свідчить про несформованість їх кар’єрних орієнтацій

14. для студентів адекватне відношення з боку керівництва виступає найважливішим чинником при побудові кар'єри і це доповнює результати вибору студентами кар'єрної орієнтації «Стабільність роботи»;
15. респонденти найменш важливою кар’єрною орієнтацією обрали просування по службовій ієрархії, це свідчить що у них низький рівень домагань;
16. кар'єрна орієнтація «підприємництво», яка характеризується прагненням мати власний бренд, власний бізнесі власні фінансові статки, а не працювати на інших, займає останній ранг серед кар’єрних орієнтацій.

Помилка! Закладку не визначено.Помилка! Закладку не визначено.**формування кар'єрних орієнтацій студентів шляхом оптимізації уявлень про успіх.**

Психологи переконують, що всі уявлення про себе проявляються в людині одночасно. Проте якщо хоча б якесь із них починає переважати над іншими, тоді воно змінює особистість, її поведінку і впливає на ставлення до майбутнього фаху і, відповідно, на уявлення про професійний успіх.

Наприклад, якщо в баченні студента переважають фантастичні компоненти про свою майбутню професію, то це аж ніяк не передумова до чогось більшого. Тобто це не є стимулюючим чинником, який більшою чи меншою мірою наблизить молоду людину до бажаного, а навпаки, залишає її у вимірі власних мрій. Рівень правильності уявлень прослідковується не лише в тому, що і як людина говорить або думає сама про себе, а й у її ставленні до досягнень оточуючих. Усе, чим би вона не займалась, вона в тому числі робить і для інших, навіть тоді, коли впевнена, що вона робить це виключно для себе. Але коли вона замислюється над вибором професії, то ґрунтується на знанні про неї від ближніх.

Відомо, що молоді люди розвиваються і стають самодостатніми в результаті спільного функціонування з іншими людьми. Усі якості, звички і способи поведінки з'явилися внаслідок комунікації з людьми. Саме діяльність і спілкування з батьками, однокурсниками, викладачами, майстрами виробничого навчання формують життєво важливі орієнтири студентів, які проявляються у вчинках, поведінці, ставленні до професійного розвитку.

Кар'єрні орієнтації є результатом ретельних спостережень і нагромадження відповідного досвіду спілкування. Студент може співставити певні якості, які він спостерігає у собі, із тими, які бачить у людях та які є для нього прикладом для наслідування. Не менш важливу роль відіграють думки друзів, адже це коло тих людей, з якими особами може поділитися враженнями, емоціями, переживаннями. Таке оточення називають референтним. Воно відіграє найважливішу роль у формуванні уявлень, орієнтацій та ідеалів людей із

нестабільно сформованими переконаннями й життєвими позиціями. Часто-густо саме референтне оточення відіграє вирішальну роль у ставленні до професії і способів самореалізації в ній.

Окрім індивідуальних, особистісних особливостей людини, помітну роль мають фактори зовнішнього середовища. Кар'єрні орієнтації формуються в результаті накопичення досвіду комунікації, вони стійкі й можуть залишатися стабільними упродовж тривалого часу.

Результати дослідження показують, що багато студентів на етапі навчання в коледжах не мають систематизованих уявлень про кар'єру, вони демонструють досить низький рівень знань про методологію професійного зростання, не володіють вмінням застосовувати їх у практичній діяльності.

Система сформованих кар'єрних орієнтацій вказує шляхи для особистісного зростання та саморозвитку, поєднуючи в собі способи та напрямок їх здійснення, скерованість особистості на власні цінності в сфері кар'єри.

В професійній Я-концепції особистості структурована ієрархія кар'єрних орієнтацій, яка під впливом певних життєвих обставин може змінюватися при правильній зовнішній та внутрішній мотивації. Мотивація може проявлятись як компонент діяльності та як стійке утворення особистості. Мотивація як спрямована активна діяльність спонукає деякі співвідношення змістовної та динамічної сторін. Процес діяльності, її продуктивність та результат визначається спрямованістю мотивів та їхнім змістом, напруженістю мотивів відповідно професійного змісту і ступенем активності, що у результаті складає спрямованість мотивації особистості студента. Процес формування мотивації досить складний, так як на студента діє комплекс внутрішніх і зовнішніх мотивів, які продукують виникнення нових спонукань, змінюються у співвідношенні за ступенем важливості та не лише доповнюють та коректують одне одного, але й часто вступають у суперечності.

Для розвитку і формування мотивації успіху студентів розроблено психологічний мотиваційний тренінг, який виступає як інструмент формування мотивації успіху у студентів коледжу.

У молодих людей в процесі становлення формуються психологічні й функціональні навички. Функціональні навички - це ті чинники, без яких професійне та якісне виконання роботи неможливе. Психологічні, особистісні навички - це такі риси характеру, психологічні вміння, які формують позитивний або негативний вплив на ефективність діяльності.

Формування цих навичок можна домогтися на тренінгу, так як тренінг - це одна з форм активного навчання, яка дозволяє учасникам за короткий період часу засвоїти нові знання і навички та змінити відношення до вкорінених стереотипів.

Особливо актуальними для рішення завдань, пов'язаних з підвищенням мотивації успіху являється мотиваційний тренінг.

Щоб тренінг був ефективним і приніс результати, потрібно вмотивувати студентів на діяльність. Відношення особистості до професійної діяльності визначає успішність цієї діяльності.

Структура та зміст тренінгу побудовані з використання результатів теоретичного опрацювання матеріалів та проведення емпіричного дослідження з питань формування мотивації успіху як необхідної умови професіоналізму.

Результати емпіричного дослідження показують низький рівень важливості професійної компетентності, тому дуже важливим є включення в програму тренінгу вправ на розвиток мобільності знань, гнучкості методів професійної діяльності і критичності мислення. Для відбудови країни актуальними є професійно компетентні фахівці. Також у сучасних умовах професійна компетентність є важливою для конкурентоспроможного фахівця. Професійна компетентність містить в собі знання і ерудицію, які дозволяють молодій людині фахово судити про сферу своєї професії, бути компетентним у певній галузі діяльності, а також якості, які присутні у особистості та дають можливість діяти самостійно і відповідально.

Професійна компетентність являє собою модель поведінки, яка дозволяє молодій людині успішно реалізовувати власні задуми. Необхідними умовами для

цього є планування своєї діяльності, застосовування творчих та інноваційних підходів до роботи, а в окремих випадках ризикувати.

Для розвитку компетентності студент під час тренінгу має виконати поставлені проблемні завдання, і отриманий позитивний особистий досвід буде мотивувати його до навчання. Під проблемними завданнями описані ситуації в тренінговій програмі, які потребують включення в процес і з яких необхідно вийти переможцями.

Відомий той факт, що найефективнішим та дієвим засобом розвитку в молодих людях підприємницької компетентності є ділові ігри, які дозволяють моделювати та відтворювати життєві ситуації, бути експертами з актуальних питань, відслідковувати практичну діяльність компетентних дорослих та засвоювати досвід і знання, які необхідні у підприємництві.

При виборі програми тренінгу було взято до уваги, що студенти мають обмеження в часі у вигляді академічної години, тому метод повинен дозволяти здійснювати вплив комплексно, бути нетривалим при застосуванні та у груповій формі роботи. Тому беручи дані аспекти до уваги, було обрано мотиваційно-психологічний тренінг як основний метод навчання.

Груповий процес на тренінгу охоплює три основних аспекти особистості - когнітивний, поведінковий і емоційний:

1) Когнітивний аспект - одержання принципово нової інформації за посередництвом постановки дослідницьких задач, які спрямовані на підвищення рівня інформованості про себе, про аналіз ситуацій, про психологію.

2) Емоційний аспект - переживання особистісної значимості отриманої інформації, почування неї; глибоке емоційне проживання та оцінювання нової інформації про себе й інших, своїх недоліків і не успіхів, зниження або підвищення своєї самооцінки.

3) Поведінковий аспект – розширення власного алгоритму поведінки через усвідомлення малоефективності звичних способів поводження.

Результати емпіричного дослідження показують, що категорія студентів усвідомлюють необхідність певної діяльності, проте це не спонукає їх до будь-

яких дій. Мотив у цих студентів ще не сформований, але існує тенденція до його розвитку.

Успішність обраної діяльності залежить від здібностей до даного виду діяльності, ситуативних факторів та мотивації досягнення. Найбільш важливим фактором, у контексті тренінгу, є мотивація до досягнення - це прагнення досягти успіху, до досягнення високих результатів. Мотив досягнення має суттєвий вплив на активність у обраній сфері діяльності. Проте, не менше значення мають інші фактори: імовірність досягнення успіху, складність завдання та цінність успіху для студента. Студент з високою мотивацією успіху може не мати успіху у своїй діяльності, так як цінність цієї діяльності для нього не дуже важлива, тоді як студент зі слабкою мотивацією також не матиме успіху, тому що завдання можуть здаватися занадто складними для нього.

Умови формування мотивації досягнення успіху:

1. Формування синдрому особистого досягнення (прагнення до успіху має бути вище за прагнення до уникання невдачі).
2. Здатність до самоаналізу.
3. Формування бажання та навичок ставити високі, але адекватні цілі, можливості їх досягнення.
4. Міжособистісна підтримка.

Вправи мотиваційного тренінгу мають спрямування на розвиток мотивації надії на успіх й інтересу до діяльності. Ретельне виконання тренінгових завдань підвищує інтерес, бажання і прагнення до виконання діяльності, розвиває здатність до самомотивування, самонавіювання, коли людина здобуває здатність надихати й спонукувати саму себе до діяльності.

Помилка! Закладку не визначено.

«Успіх ніколи не вимірюється тим, чого ти досяг. Він вимірюється тим, що ти подолав.

***Ітан Гоук**, американський актор, режисер, сценарист і письменник, номінант на «Оскар» і «Золотий глобус»»*

1. Мета та завдання тренінгу

Мета: допомогти студентам зрозуміти, що таке успіх, як досягти успіху та стати успішною людиною; прагнення до саморозвитку, самовдосконалення; створення власної формули успіху, формування у студентів мотивації успіху, узагальнення досвіду самопізнання, формування позитивного ставлення до себе та професійних планів на майбутнє.

Основні завдання тренінгу:

1. Формування в учасників внутрішньої мотивації досягнення успіху;
2. Аналіз чинників досягнення успіху;
3. Розвиток якостей, які сприятимуть успіху;
4. Розвиток навичок постановки та досягнення цілей (адже виявлено, що опитувані не дуже задумуються над професійними цілями)
5. Актуальність самореалізації у професійній діяльності

2. Структура, головні компоненти та техніки тренінгу

Тренінгова програма включає *вступну, основну та заключну змістовні частини*.

Вступна частина мотиваційного тренінгу складається з 3-х блоків: «Знайомство», «Мета, завдання, структура тренінгу та правила групової роботи», «Вступ до проблеми: уявлення про успіх як чинник формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу».

Основна частина тренінгу складається з 3 тренінгових сесій, які в свою чергу складаються зі змістовно-смислового та діагностичного, корекційно-розвивального компонентів:

тренінгова сесія 1 «Кар'єрні орієнтації студентів коледжу»,

тренінгова сесія 2 «Мотивація на успіх»,

тренінгова сесія 3 «Розвиток якостей, які сприятимуть успіху».

заключна частини складається з 3 блоків: «Узагальнення та закріплення набутих під час навчання знань, вмінь, навичок», «Підведення підсумків роботи» та «Прощання».

Для проведення тренінгової програми використовуються ***інтерактивні техніки***: вивчення очікувань, криголами; підготовка малюнків; міні-лекція; мультимедійна презентація; метод «мозкового штурму»; заповнення робочих аркушів; виконання творчого завдання; метод незавершених речень; міжгрупова дискусія; психологічний практикум; рефлексія заняття та ін.

3. Форма проведення, цільова аудиторія та організація тренінгу

Тренінг розрахований на роботу зі студентами старших курсів.

За формою проведення : групова робота, один раз на місяць.

4. Зміст тренінгу

Зміст тренінгу здійснюється шляхом поєднання тренінгових сесій, основних компонентів тем тренінгу та інтерактивних технік, що використовуються для представлення компонентів.

І. ВСТУПНА ЧАСТИНА ТРЕНІНГУ

Блок 1: «Знайомство»

Криголам «Знайомство». Група стоїть в колі. Кожен учасник тренінгу має назвати своє ім’я, а потім продовжити висловлювання: «Моя найкраща подруга (або мій справжній друг) розказав би, що я...». Самокритичним висловлюванням тренер перешкоджає, наприклад: «...я незібрана». Тренер: «Тоді за що він вас поважає?» Учасник: «Можливо за те, що я активна...»

Криголам «Що почули?». Учасники сидять в колі. Кожен з учасників має повторити висловлювання іншого учасника групи, яке найбільше йому запам’яталося. Наприклад. Учасник 1: «Я запам’ятав, що Наталка активна». Учасник 2: «Я запам'ятав, що Роман любить читати»

Блок 2: «Мета, завдання, структура тренінгу та правила групової роботи»

Вивчення запитів, очікувань і емоційного стану учасників.

Учасники дають відповіді на поставлені питання:

«Чого Ви хочете навчитися в процесі тренінгу?»

«Якими конкретними уміннями та навичками Ви хочете оволодіти?»

«Який у Вас зараз емоційний стан?»

Індивідуальні відповіді учасників тренінгу, представлені на «аркушах-стікерах», вивішуються на стенді, з наступним груповим обговоренням, що дасть можливість учасникам створити «груповий портрет» заняття, а заодно виокремити завдання тренінгової програми.

Мультимедійна презентація: «Мета, завдання та структура тренінгу».

«Мозковий штурм»: «Визначення правил групової роботи та загальної структури тренінгу».

Блок 3: «Вступ до проблеми: уявлення про успіх як чинник формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу»

Метод незавершених речень (спільна робота в парах): «Успіх – це…» «Успішність – це…»

«Афоризмотерапія»: Мета: діагностика емоційного стану членів тренінгу.

На листку написані вислови відомих людей, яких ми уже звикли приписувати до успішних людей світу. Тренер пропонує учасникам вибрати два олівці різного кольору, які співзвучні зі словом «так» і «ні». Читати вислови неквапом, відслідковувати свої відчуття. «Чи згідні ви з висловом? Якщо так, зафарбуйте поле цього вислову відповідним кольором, якщо ні – іншим. Якщо вислів вас не зачепив, не зафарбовуйте його.

Рефлексія: А зараз погляньте на свій листок. Якого кольору в ньому більше? Якщо кольору слова «так» - ви на правильній дорозі до успіху! Якщо кольору слова «ні» - пам'ятайте- успіх величина змінна: вивчайте себе, вивчайте історії успішних людей та надихайтеся прикладами інших!»

Успіх частіше випадає на долю того, хто сміливо діє, але його рідко добиваються ті, хто проявляє боязкість і постійно побоюється наслідків / *Джавахарлал Неру*	Навіть якщо ти програв, пройде час, і ти зрозумієш, що слова «я спробував і не зміг» звучать куди більш достойно, чесніше, вище і сильніше банального виправдання «я міг би, якби спробував» / *Аль Квотіон*
Якщо Ви хочете мати те, що ніколи не мали, - почніть робити те, що ніколи не робили / *Річард Бах*	Споглядання життя часто дуже безрадісне. Потрібно більше діяти, менше думати і не бути стороннім свідком власного життя / *Нікола Шамфор*
Відкладайте на завтра лише те, що ви не хочете завершити до самої смерті. Дія - основний ключ до успіху / *Пабло Пікассо*	Життя жваво котилася повз, а я просто стояла осторонь і дивилася. Щоб зрозуміти, куди рухатися далі, іноді потрібно і постояти/ *Коко Шанель*
Успіху часто домагаються ті, хто не підозрює про неминучість поразки / *Коко Шанель*	Свої здібності людина може дізнатися, тільки спробувавши застосувати їх на ділі / *Сенека*
Успіху часто домагаються ті, хто не підозрює про неминучість поразки / *Коко Шанель*	Найбільша помилка, яку ми можемо зробити - постійна боязнь зробити помилку / *Елберт Хаббард*
Майбутнє залежить від того, що ви робите сьогодні / *Махатма Ганді*	Багато речей здаються нездійсненними до тих пір, поки їх не зробиш / *Нельсон Манделла*
Коли я думаю, я не дію. Для того, щоб діяти, мені треба налаштувати себе. Мій успіх - це не наслідок удачі, а наслідок моєї постійності в діях / *Есті Лаудер*	Навіть якщо Ви на правильному шляху, Вас задавлять, якщо Ви будете просто сидіти на дорозі / *Вілл Роджерс*
Хто сильно бажає піднятися наверх, той придумає сходи / *Японська мудрість*	Ти не можеш ні виграти, ні програти, до тих пір, поки ти не береш участь в гонках / *Девід Боуї*
Зробіть хоча б раз то, що, за словами оточуючих, вам не по плечу. Після цього ви вже ніколи не будете звертати увагу на їх правила і обмеження / *Джеймс Кук*	Найбільша помилка в тому, що ми швидко здаємося. Іноді, щоб отримати бажане, треба просто спробувати ще один раз / *Томас Едісон*
Часто різниця між успішною людиною і невдахою полягає не в здібностях або унікальної ідеї, але в мужності зробити ставку на свої ідеї, взяти на себе прорахований ризик і діяти / *Андре Мальро*	Якщо ви хочете високо піднятися, користуйтеся власними ногами! Не дозволяйте нести себе, не сідайте на чужі плечі і голови! / *Фрідріх Ніцше*
Шлях у тисячу миль починається з одного кроку / *Лао-Цзи*	Дорогоцінний камінь не можна відполірувати без тертя. Також і людина не може стати успішною без достатньої кількості важких спроб / *Конфуцій*

Творчо-аналітичне завдання з подальшим груповим обговоренням одержаних результатів (робота в малих групах): «Чи вважаєте ви себе успішною людиною?».

Робота в парах: «Що таке успіх? Як досягти успіху? Чи так важливо мені бути успішним? Чи боюсь я невдач?». Учасники по черзі дають відповіді на питання.

Міжгрупове обговорення: «Портрет успішної людини». *Мета:* актуалізувати розуміння учасників про якості, які притаманні успішній людині.

Психологічний практикум: «Що відрізняє успішну людину від неуспішної?». На слайді презентації виводиться табличка з якостями та характеристиками успішних та неуспішних людей, учасникам пропонується промоніторити власні думки і доповнити табличку.

Успішна людина	**Неуспішна людина**
шукає можливості	відмовки і все нові перешкоди
діє	відкладає дію на потім
впаде і знову підніметься	боїться впасти, зробити помилку, а якщо падає, то вже не прагне підняти
ризикує	боїться ризикувати
терпляча, готова довго йти до своєї мети	хоче все і відразу
не боїться відмов	відмови вибивають з рівноваги
вірить в себе	вірить словам інших про себе
слідує поклику великої мрії, гідної мети в житті	переслідує дрібні цілі
Читають книги	дивляться телевізор
Підтримують	критикують
Відкриті до нового	бояться змін
Прощають інших	накопичують незадоволення
Обговорюють ідеї	обговорюють людей
Постійно навчаються новому	все знають
Беруть відповідальність за інших	звинувачують інших
Вдячні	вимогливі
Мають план	не ставлять цілі

Вправа «Два замки». Спрямована на інтеграцію уявлень про успіх й успішність у житті. *Робота в малих групах*. Завданням однієї з груп є уявити собі успішну людину, іншої уявити невдаху. Необхідно уявити характер людини, її звички, відносини, життя. Для цього у групах дати відповіді на запитання:

- «Який настрій у такої людини частіше за все?

- Наскільки вона послідовна, цілеспрямована?
- Наскільки вона контактна, відверта, щира?
- Як проходить її життя? День? Рік?
- Яке її оточення?»

Отримані відповіді дозволяють кожній з груп завершити малюнок, щоб він символізував особливості його мешканців: Успішного та Невдаху. Необхідно доповнити вигляд замків так, щоб вони розказували про спосіб життя своїх мешканців. Для цього вводять додаткові складові малюнка:

- Час доби?
- Яка пора року?
- Яка погода в цих краях?
- Тварини, які охороняють замок?
- Хто керує життям замку?

Презентація відповідей, уявлень, творчих робіт та обмін почуттями та враженнями.

ІІ. ОСНОВНА ЧАСТИНА ТРЕНІНГУ

Тренінгова сесія 1 «Кар'єра - це проект, який постійно перебуває у виконанні»

Змістовно-смисловий компонент «Сутність та значення кар'єрних орієнтацій студентів коледжу»

Метод незавершених речень: «Кар'єрні орієнтації – це…..»

*Творче аналітичне завдання (робота в групах): «*Перспективне бачення професійної кар'єри *». Мета:* діагностика кар'єрних орієнтацій.

*Міні-лекція з використанням презентації: «*Нік Вуйчич та Стів Джобс. Змогли інші – зможеш і ти.»

Обговорення та узагальнення отриманих результатів. У формуванні кар'єрних орієнтацій варто акцентувати увагу до ознак обдарованості. Подумайте над питаннями:

- Що ви вмієте найкраще роботи?

- Що вам вдається робити якісно і легко?
- Те, що ви робите, подобається вам?
- Якщо б ваші однокурсники перераховували ваші обдарування, що би вони відповіли?

«Мозковий штурм»: «Назвіть основні кар'єрні орієнтації, які важливі для студентів енергетичного коледжу».

Обговорення та узагальнення отриманих результатів (презентація): «Кар'єрні орієнтації та їх класифікація».

Діагностичний компонент «Діагностика готовності до планування власної кар'єри»

Тренінгова сесія 2 «*Формування мотивації успіху студентської молоді*»

Змістовно-смисловий компонент «Мотивація досягнення успіху та мотивація уникнення невдач»

Мозковий штурм «Лише ваше мислення визначає, чи збираєтеся ви досягти успіху або зазнати невдачі" - *Генрі Форд»*. Висловити власні думки та судження.

Вправа «Шкала». *Тренер.* У папках перед вами шкали успіху. Для вас завдання - оцінити власний успіх. Для цього необхідно відмітити рівні шкали, на якому ви знаходитесь в даний момент. Всім зрозуміло завдання? Приступайте до роботи. 2 хвилини. Час вже пішов.

-12 -11 -10 -9 -8 - 7 -6 -5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Успіх

Обговорення вправи:

1. Скажіть, які критерії ви використовували для оцінювання свого успіху?
2. Відповіді вибрали позитивні?
3. Чи всі змогли визначити власний успіх?
4. А може хтось поставив відповіді з мінусом?

Дякую за роботу. В кінці тренінгу ще раз звернемось до цієї шкали.

Якщо ви поставите відповіді з«-», то будемо намагатися під час нашого тренінгу працювати інтенсивно і змінити ваше відчуття мінусу на плюс. Це є головним

завданням на сьогоднішній день, ми повинні проаналізувати та при необхідності переоцінити шляхи дій та відношення до поняття «успіх».

Корекційно-розвивальний компонент «Формування мотивації успіху студентської молоді» **КАЗКОТЕРАПІЯ**

Тренер. Лао-Цзи сказав: «Шлях у тисячу миль починається з одного кроку». Але і вибір правильної дороги теж надто важливий процес в житті людини.

Не має значення, які глобальні цілі ми ставимо перед собою. Не має ніякого значення довжина шляху. Наші подорожі починаються з першого зробленого кроку. Якщо його не зробити, ми ніколи не зможемо дізнатися, чого ми тут стоїмо.

Кар'єра успішного менеджера може розпочатися лише тоді, коли буде зроблений перший крок. Будівництво бізнесу розпочинається з зробленого першого кроку. Олімпійський рекорд ніяк не поставити, якщо не тренуватися. Ми можемо зробити перший крок зараз, можемо через тиждень, а можемо відкласти на невизначений довгий термін. Тільки пам'ятаймо, що цей термін може ніколи не наступити.

Згадаймо Алісу з Країни Чудес, відомого англійського філософа Льюїса Керролла.

«Кіт натомість лише усміхнувся. На вигляд наче добродушний, — подумала Аліса, — але які в нього пазурі та зуби!.. Варто з ним триматися шанобливо.

— Мурчику-Чеширчику, — непевно почала вона, не знаючи, чи сподобається йому таке звертання. Кіт, однак, знову всміхнувся, тільки трохи ширше. Ніби сподобалося, — подумала Аліса, й повела далі:

— Чи не були б ви такі ласкаві сказати, як мені звідси вибратися?

— Залежить, куди йти, — відказав Кіт.

— Власне, мені однаково, куди йти... — почала Аліса.

— Тоді й однаково, яким шляхом, — зауважив Кіт.

-... аби лиш кудись дійти, — докінчила Аліса.

— О, кудись та дійдеш, — сказав Кіт. — Треба тільки достатньо пройти.»

Навіть коли ми дорослі, можна багато також дізнатись з казок. З фрагменту можна зробити висновок, що відсутність конкретних та ясних цілей приводить до того, що «люди йдуть туди – не знаю куди». Таких людей дуже легко використовувати в якості легкого засобу досягнення чиїхось цілей.

Вправа «Я заслуговую на…..» *Мета*: спонукати до вміння знаходити в собі те хороше, за що можна себе похвалити.

Щастя не дається людині «великими обсягами». З плином дня є моменти, які приносять нам позитивні емоції, але ми їх зовсім не помічаємо. Нам треба вчитися помічати їх. Це нам допоможе бачити позитив не тільки в собі, а й в інших.

Зараз візьміть аркуші паперу та ручку, запишіть собі фразу: «Я заслуговую на…» та згадайте весь позитив, який був у вас сьогодні і напишіть про це. Напишіть не менше 3 подій.

Учасники зачитують вголос твердження, які мають бажання оприлюднити.

Гра-розминка «Коло успішних людей» *Мета:* сформувати в учасників тренінгу позитивне ставлення до себе та оточуючих, вміння заявити про себе. Учасники об'єднуються в пари. Одні учасники проголошують вислів «Я – особистість, ти – особистість, Я – важлива людина і ти – важлива людина, Я хочу досягнути успіху в житті і ти заслуговуєш на те, щоб бути успішною людиною».

Інформаційне повідомлення «Усе починається з мотивації»

Давайте пригадаємо визначення понять «мотив», і «мотивація». *(Учасники висловлюються, тренер узагальнює ці поняття).*

Активність (об'єднання у 3 групи)

Підберіть іменники-синоніми: *зацікавленість, спонукання, інтерес, активність, бажання.*

Іменники- антоніми: *відсутність потреби, незацікавленість, пасивність, небажання,*

Прикметники: *зацікавлюючий, спонукаючий, дійовий, розвиваючий, спрямовуючий.*

Дієслова: *спонукати, цікавитися, хотіти, прагнути, бажати працювати, заохотити, розвивати, стимулювати.*

*Вправа «*Джерело енергії». *Мета:* “ закріпити ” важливі риси характеру молодих людей для досягнення мети.

На початку тренінгу кожен з нас говорив про свою сильну сторону характеру. Наше джерело енергії – це і є наш характер. І це джерело не можливо продати, обміняти чи викинути. Воно в середині нас. Я сумніваюся в тому, що хтось в дитинстві мріяв стати наркоманом чи алкоголіком. Кожен мріяв і мріє стати успішним. Так чому люди опускають руки?

Відповіді учасників. Обговорення.

Вправа «Будинок досягнення успіху» Об’єднаймося в групи за принципом: навчання, мотивація, успіх.

Давайте спробуємо створити будинок, який допоможе нам досягнути успіхів.

Деталі відповідають :

- Дах – мета, яку потрібно ставити перед собою для досягнення успіху.
- Стіни – це ті завдання, вирішивши які ми досягнемо мети.
- Стежка –методи і способи, якими можна досягти успіху.
- Каміння – це наші внутрішні перепони, які не сприяють досягненню мети.
- Квіткова галявина – це те, завдяки чому ми долаємо перешкоди.

Обговорення

1. *Які труднощі виникали під час створення будинку?*
2. *Чи допомогла вправа краще зрозуміти, як досягти поставленої мети?*
3. *Чи важливими для вас є всі деталі, які описані на малюнку?*
4. *На яких деталях ви би акцентували увагу і чому?*

Висновок: Для досягнення будь-якої мети і досягнення успіхів вкрай важливо:

1. Перш за все сформулювати мету, відповісти на запитання «Чого я хочу?»;

2. Продумати шляхи реалізації мети, можливі перешкоди та можливості щодо їх усунення;

3. Діяти!

Тренінгова сесія 3 «Розвиток якостей, які сприятимуть успіху**»**

*Змістовно-смисловий компонент «*Розвиток якостей, які сприятимуть успіху (підприємницьких якостей, конкурентоспроможності, впевненості у собі, комунікабельності тощо)»

*Групова дискусія: «*Результат підприємницької поведінки – це завжди про «гроші»?»

Індивідуальне аналітичне завдання: «Саморозвиток: основні напрями та стратегії».

Діагностичний компонент «Діагностика професійної компетентності, орієнтація на досягнення та прагнення до самореалізації»

Психологічний практикум: Тренер. Як ви думаєте, закінчивши коледж, ми можемо зразу стати професіоналом своєї професії???

Вправа. Активізація уяви. *Мета:* використання позитивних емоцій, які пов'язані з успіхами в минулому та для формування нових взаємин у майбутньому.

1. Студентам пропонується згадати випадок з життя, коли вони переживали значний успіх, згадати і відчути ті позитивні емоції, що відчували в цей час, поділитися своїм успіхом і розказати, що відчували тоді і відчувають зараз.
2. Дати волю уяві: на аркуші паперу написати список своїх найбільших бажань, мрій та успіхів, яких би хотіли досягти через 10 років Через пару хвилин тренер просить прочитати написане у стверджувальній формі, начебто це вже відбулося і розказати про відчуття.
3. Далі студентам пропонується поміркувати про мету, яку прагнуть досягти протягом навчання у коледжі та після його закінчення. Уявити етапи досягнення мети, спробувати уявити, що для цього необхідно зробити. Записати це у свій зошит.

Вправа «Виявлення цілеспрямованості та рішучості під час постановки і досягнення цілей» *(робота в групах з обговоренням). Мета вправи:* розвинути у студентів такі якості підприємницької поведінки як рішучість та цілеспрямованість (сформувати навички ставити мету та конкретні кроки для досягнення результату).

Індивідуальне завдання: «Прояв потреби в досягненнях успіху: складання «Стратегічного плану з саморозвитку та досягнення професійних цілей». *Мета вправи*: розвинути такі якості підприємницької поведінки як особиста потреба в досягненнях та в подальшому розвитку (сформувати потребу студентів самовдосконалюватись та оцінювати свій фаховий рівень). Обговорюючи змодельовану ситуацію, учасники заповнюють макет стратегічного плану саморозвитку та мотивації на досягнення професійних цілей.

Робота в парах: «Згадайте та визначте коло Ваших знайомих, поведінка яких має підприємницькі ознаки, але за своїм соціальним статусом вони не є підприємцями. Як Ви думаєте, про що це свідчить?»

Метод незавершених речень: «Ризикованість як провідна характеристика підприємницької поведінки – це ….»

«Мозковий штурм» «Інноваційність – це інтегративна психологічна характеристика, яка включає в себе….»

Робота в малих групах: «Сутність та значення таких характеристик як **«**творчість, гнучкість, автономність, конкурентоспроможність»

Корекційно-розвивальний компонент «Розвиток характеристик підприємницької поведінки «творчість, гнучкість, автономність, конкурентоспроможність»

Проблемна ситуація (робота в групах з обговоренням): *«Виявлення незалежності при прийнятті інноваційного рішення». Мета*: розвинути як незалежність та гнучкість в підприємницькій поведінці (сформувати навички адекватно оцінювати свої можливості, оцінювати можливі успіхи та невдачі, відстоювати власну точку зору та приймати аргументи з іншої сторони). Групи на прикладі конкретної організації повинні прийняти рішення щодо відкриття підприємства. Кожна група ділиться на тих, хто підтримує ініціативу та тих, хто не підтримує. Для цього треба визначити переваги та можливі ризики.

Вправа «Креатив». *Мета*: розвинути у студентів творчість та креативність як характеристики підприємницької поведінки (сформувати навички творчого підходу та генерувати творчі ідеї). Учасникам тренінгу пропонується знайти способи прояву творчості та креативності при влаштування на роботу.

*Гра «*Один проти всіх». З групи обирається декілька учасників – «керівників», які мають переконати членів групи («колективу») прийняти непопулярне рішення. «Керівник» повинен привести достатню кількість впливових аргументів, а група – намагатись чинити опір. При обговоренні гри увага приділяється на встановлення контакту з аудиторією, на впевненість аргументування та можливості різних варіантів вирішення конфліктних ситуацій, на особливості самопрезентації керівника та його професійну орієнтацію.

ІІІ. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА ТРЕНІНГУ

Блок 1: «Узагальнення та закріплення набутих під час тренінгу знань, вмінь, навичок»

Вправа «Шкала». *Тренер.* Пропоную нам з вами ще раз пройти вправу «Шкала», для порівняння та закріплення результатів тренінгу. Для цього ще раз необхідно відмітити на шкалі на якому рівні ми знаходимось в цей момент. У вас є 2 хв.

-12 -11 -10 -9 -8 - 7 -6 -5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Успіх

Рефлексія. Порівняти з вправою на початку тренінгу.

Блок 2 «Підведення підсумків роботи»

Бліц-опитування за допомогою анкетування «Аналіз ефективності роботи тренінгу».

Рефлексія тренінгу. Учасники, сидячи в колі, в довільній формі висловлюють її враження від тренінгу, наскільки він був корисним для кожного з них, що нового про себе та власні можливості дізнались, що сподобалось або не сподобалось, що слід врахувати в проведеннях занять надалі.

Блок 3: «Прощання»

Фотопрезентація «Так ми працювали сьогодні разом».

Вправа-криголам «На все добре». Під час прощання всі учасники тренінгу стають в коло, тримаючись за руки і разом промовляють:

«*Я бажаю всім добра, я бажаю всім віри в свої сили, творчого натхнення в роботі над собою, я бажаю всім успіху!*»

Висновки до розділу ІІІ

У студентів коледжу в процесі становлення формуються психологічні й функціональні навички. Функціональні навички - це ті чинники, без яких професійне та якісне виконання роботи неможливе. Психологічні, особистісні навички - це такі риси характеру, психологічні вміння, які формують позитивний або негативний вплив на ефективність діяльності.

Саме для формування цих навичок було обрано мотиваційний тренінг, так як тренінг - це одна з форм активного навчання, яка дозволяє учасникам за короткий період часу засвоїти нові знання і навички та змінити відношення до вкорінених стереотипів.

Тренінг дозволяє провести навчання в невеликих групах людей, що забезпечує оптимальну групову форму роботи та можливість активної взаємодії між усіма учасниками. Такі заняття сприяють створенню безпечного середовища для спілкування та прояву механізмів соціального сприймання, отриманню нового емоційного та поведінкового досвіду.

Тренінгова програма формування кар'єрних орієнтацій студентів шляхом оптимізації уявлень про успіх дозволяє комплексно розглянути уявлення про успіх, мотивацію досягнення успіху та формування кар'єрних орієнтацій під впливом цих чинників.

Основною метою даної програми є розвиток уявлень про успіх та мотивацію успіху, їхній взаємозв'язок та вплив на формування кар'єрних орієнтацій студентів коледжу.

Тренінг спрямований на формування в учасників внутрішньої мотивації досягнення успіху, аналіз чинників досягнення успіху, розвиток якостей, які сприятимуть успіху, розвиток навичок постановки та досягнення цілей та на актуальність самореалізації у професійній діяльності.

Тренінг включає 3 тренінгові сесії, кожна з яких складається зі змістовно-смислового, діагностичного та корекційно-розвивального компонентів: *тренінгова сесія 1* «Кар'єрні орієнтації студентів коледжу», *тренінгова сесія 2*

«Мотивація на успіх», *тренінгова сесія 3* «Розвиток якостей, які сприятимуть успіху». Таке поєднання дозволяє здійснювати ефективний навчальний вплив.

ВИСНОВКИ

Кар'єрні орієнтації є ціннісним компонентом у структурі професійної кар'єри, проявляються в особливостях постановки кар'єрних цілей і подальшому плануванні власної професійної кар'єри. В процесі навчання в коледжі запорукою кар'єрного успіху студентів є їх готовність до самоактуалізації, формування уміння планувати й реалізовувати власну професійну кар'єру. Кар'єрні орієнтації обумовлені вимогами особистості, які вона висуває до себе як до професіонала в обраній сфері професійної діяльності та є психологічним чинником побудови власної кар'єри та важливими компонентом професійного становлення особистості.

Психологічна готовність є однією з важливих умов успішної реалізації людини в професійній діяльності, що передбачає свідомий вибір нею професії відповідно до наявних здібностей і можливостей, усвідомлення власних потреб, вимог суспільства й колективу, поставлених цілей прогнозування, прояву своїх інтелектуальних, емоційних та вольових процесів, співвіднесення власних можливостей, рівня домагань і необхідних зусиль для досягнення певного результату.

Професійний успіх визначається активністю самого суб'єкта у тому чи іншому виді діяльності, його здатністю самостійно обирати професію, форми професійного навчання та вдосконалення, індивідуальні шляхи розвитку професійної кар'єри

Для більшості респондентів успіх – це внутрішній стан людини, коли вона відчуває задоволення потреб і цілей у певній сфері діяльності, самореалізація, фінансова незалежність, стабільність, позитивний наслідок життя та роботи, повна моральна і матеріальна задоволеність.

Студенти виокремлюють такі ознаки успіху як престижну роботу, кар'єрне зростання, професіоналізм, високий соціальний статус, повагу інших людей і матеріальну забезпеченість, сім'ю, діти і освіту.

Успіх вимірюється такими характеристиками: розмір заробітної плати, кількість просувань по службі і рівень займаної посади в ієрархії певної організації, параметрами задоволеності роботою та кар'єрою.

Найбільш важливими умовами досягнень успіху є: сприятливий збіг обставин, підтримка близьких, цілеспрямованість, допомога інших людей.

Основними характеристиками успішної особистості виступають матеріальна забезпеченість, високий соціальний статус, наявність сім'ї, кар'єрне зростання, керівна позиція. Уявлення про успіх у хлопців і дівчат відображають існуючі в суспільстві гендерні стереотипи.

Специфічним для студентів коледжу є розуміння чинників досягнення успіху, серед яких особливу увагу займають наполегливість, цілеспрямованість і доведення до кінця справи, готовність скористатися будь-яким шансом, відкритість до всього нового і прагнення експериментувати з новим способом мислення і поведінки, прагнення змінювати обставини і змінюватись самому, багато працювати, не зважати на непотрібні поради інших, вміння використовувати почуття і відчуття для усвідомлення щасливих можливостей, уміння вступати в бесіду з незнайомими людьми, підтримувати активний зв'язок зі знайомими і постійно розширювати коло спілкування, знання себе, своєї особистості.

В результаті вивчення уявлень про успіх серед студентів коледжу можна сказати, що існують такі проблеми, як невпевненість у своїх силах, в успіху побудови своєї професійної кар'єри, недостатнє усвідомлення своїх особливостей, недостатнє знання про те, як і яким чином можна здійснити підготовку до успішного професійного кар'єрного росту.

Успіх для студентів асоціюється з цілеспрямованістю, впевненістю в собі, можливістю та бажанням розвиватись, з роботою, яка приносить моральне та матеріальне задоволення та з підтримкою рідних та друзів.

Серед опитуваних домінує високий рівень мотивації до прагнення досягти успіху та середній рівень мотивації на успіх. Найменший показник отримала мотивація до уникнення невдач.

Основними кар’єрними орієнтаціями виявились такі орієнтації як: стабільність роботи, служіння, автономія. Незначно менше представлені кар’єрні орієнтації інтеграція стилів життя, менеджмент, виклик, стабільність місця проживання. Найменше представлені такі кар’єрні орієнтації як підприємництво та професійна компетентність.

Для студентів найважливішими кар’єрними орієнтаціями виступають баланс між кар'єрою і особистим життям та стабільність. На одному рівні важливості стоять професійний ріст, навички, компетентність, незалежність, воля, творчість та безпека в роботі. Досягнення матеріальних благ не виступає основною кар’єрною орієнтацією. Найменш важливими стали просування по службовій ієрархії та соціальні гарантії.

Основними чинниками успішної кар’єри виступають: випадок, що дав людині шанс, реальний підхід до вибору кар’єри, можливості, які створюються в сім’ї, зв’язки та освіта, добре розуміння своїх внутрішніх ресурсів, визначення своїх слабких та сильних сторін та чітке планування кожного кроку розвитку своєї кар’єри.

Отримані дані дослідження свідчать про те, що у студентів кар’єрні орієнтації є невпорядкованими та не виступають стимулом працювати над собою за період навчання в коледжі. На розвиток кар’єрних орієнтацій у студентської молоді мають вплив мотиви вибору професії та ставлення студентів до майбутньої фахової діяльності, прагнення до самовдосконалення, успіху в майбутній професійній діяльності, самореалізації.

Співвідношення переважаючих уявлень про успіх та переважаючих кар’єрних орієнтацій студентів показує, що серед переважаючих уявлень про успіх *досягнення стійкого матеріального становища* домінує, переважаючими є такі кар’єрні орієнтації як стабільність роботи, служіння та інтеграція стилів життя. Головними кар’єрними орієнтаціями *зміни соціального стану та кар'єрного росту* виступають стабільність роботи, менеджмент та автономія, в *досягненні визнання й поваги* присутні інтеграція стилів життя, виклик та стабільність місця проживання.

Особливу увагу займає *самореалізація в професійній сфері*, головними кар'єрними орієнтаціями є менеджмент та професійна компетентність. Показовою є 100% мотивація на успіх (надія на успіх), проте студентів які націлені на *самореалізацію в професійній сфері* дуже мало, порівняно з тими, хто обрав досягнення матеріального становища. Загалом можна стверджувати, що у студентів недостатньо сформовані уявлення про майбутню фахову діяльність та недостатня спрямованість на формування та реалізацію кар'єрних планів.

Студенти займають переважно пасивну позицію в професійній сфері, частина з них не зацікавлені в фаховій самореалізації. Кар'єрні орієнтації студентів є досить суперечливими, абстрактними, невпорядкованими, вони не виступають рушійними стимулами роботи над собою за період навчання в коледжі.

Тому важливість самореалізації студентської молоді було розглянуто у тренінговій програмі. Тренінг спрямований на формування в учасників внутрішньої мотивації досягнення успіху, аналіз чинників досягнення успіху, розвиток якостей, які сприятимуть успіху, розвиток навичок постановки та досягнення цілей та на актуальність самореалізації у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамс С. Як помилитися майже в усьому і виграти [пер. з англ. А. Марченко]. – Х : Віват, 2019. – 352 с.
2. Березовська Л.І. Психологічні особливості кар’єри особистості//Вісник Національного університету оборони України : Збірник наукових праць. – Київ : НУОУ, 2015. – №1(44).-С24-29.
3. Білоус Р. М. Мій професійний вибір: тренінг старшокласників: [метод. посібник з формування професійних намірів старшокласників для практичних психологів, педагогів і школярів] / за ред. В.Ф. Моргуна. – Кременчук, 2010. – 125 с.
4. Біскуп В.С. Кар’єра vs професіоналізм: технології просування на противагу професіоналізації // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи: зб. наук. пр. Харків, 2012. № 993. – С.53–57.
5. Борисюк А.С. Професійна кар’єра як соціально-психологічний феномен: [етапи, типи проф. кар’єри] // Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. − К., 2007. − С. 94−101
6. Вітале Д. Ключ. Як мати все, що забажаєш [пер з англ. М. Кравцової].– Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 237 с.
7. Всеукраїнський проєкт з профорієнтації та побудови кар’єри Обери професію своєї мрії https://hryoutest.in.ua/
8. Гаврилюк В.В. Динаміка ціннісних орієнтацій в період соціальної трансформації (покоління підхід) // Социол. Дослідження. – 2002. – № 1. – С. 96–105.
9. Гладуелл М. Неординарні. Історії успіху [пер. з англ. І. Савюк]. – Х.: Книжковий Клуб Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. – 256с.
10. Гриньова В.М. Управління кар’єрним зростанням персоналу підприємства: монографія– Х. : Вид-во ХНЕУ, 2013. – 180 с.
11. Гриценок І. Проблеми формування кар’єрних орієнтацій учнів професійнотехнічних навчальних закладів. Науковий вісник Інституту

професійно-технічної освіти НАПН України. Сер.: Професійна педагогіка, 13, 2017.-С.44-50.

12. Гудзенко О. З. Міжпоколінські відмінності уявлень про фактори досягнення життєвого успіху // Соціологія майбутнього: науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. – 2010. – № 1. – С. 106–113.
13. Джош Берсин HR-тренди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://l-a-b-a.com/blog/show/201
14. Дистанційний курс розвитку «Успіх» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (http://moodle.dlc-success.org)
15. Дистанційний формат розвитку психологічних компетенцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://2013.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=40
16. Долгих Л. Кар'єрні домагання як суб'єктивний механізм професійної самореалізації// Соціальна психологія. – 2005. –№ 2. – С. 64–71.
17. Елрод Гел. Чудо-формула. Два складники неминучого успіху//Наш Формат, 2022.-185с.
18. Енел Чарльз. Нова психологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://textbook.com.ua/psihologiya/1475042331/s-1
19. Єрмаков І.Г. Технології життєвого успіху : практ. зорієнт. посіб. // М-во освіти і науки України, Гімназія Консул (№ 86, Київ); [редкол.: І. Г. Єрмаков, О. А. Федоренко, Д. О. Пузіков та ін.]. – К. : [Б. в.], 2007. – 663 с.
20. Закатнов Д. О. Кар'єрні орієнтації учнів закладів професійної освіти. Нові тенденції і явища у дитячому і молодіжному середовищі в Україні: цивілізаційний, культурологічний, інформаційний виміри: зб. наук. праць. Київ : ТОВ Видавниче підприємство Едельвейс, 2017.-С.216-222.
21. Закатнов Д.О. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до планування кар'єри // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання [та ін.]. − К., 2007. − Вип. 10, кн. 2. − С. 373–380.

22. Ільіна Ю.М. Розумова модель життєвих виборів. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psytir.org.ua
23. Ільіна Ю.М. Успішні люди змінюються самі // День. – 2010. - № 103.
24. Калениченко Р.А. Психологічні аспекти індивідуальної кар'єри: [осн. мотиви, типи, стадії та етапи вибору кар'єри] // Проблеми та перспективи формування нац. гуманіт.-техн. еліти : зб. наук. пр. / АПН України, НТУ Харк. політехн. ін-т. − Х., 2006. − Вип. 9/10. − С. 129–135.
25. Карамушка Л.М. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій старшокласників// Актуальні проблеми психології. Т. 1 : Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2006. – Ч. 18. – С. 50–55.
26. Ковтуненко Н. А. Формування готовності старшокласників до вибору інженернотехнічних професій : дис. канд. пед наук– К., 2006.-255с.
27. Козлов Н.І. Формула успіху, або Філософія життя ефективної людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/formula_uspehazpt_ili_filosofiya_zhizni_effektivnogo_cheloveka_n.i._kozlov.htm
28. Кучерявий О. Г. Кар'єрне зростання: особистісний вимір : монографія. Київ : Слово, 2015. -224 с.
29. Лозовецька В.Т Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах: монографія – Київ: 2015. - 279 с.
30. Лозовецька В.Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості // Науковий вісник ІПТО НАПН України. – № 1. – 2011.– С. 33 – 39.
31. Лозовецька В.Т. Методологічні підходи до формування кар'єри майбутніх фахівців// Науковий вісник Інституту професійнотехнічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 8 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [ред. кол. : В.О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : НВП Поліграфсервіс, 2014. – С. 21–28.

32. Лозовецька В.Т. Професійне становлення особистості в сучасних умовах праці// Науковий вісник Інституту професійно–технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб.наук праць: Вип. 5.– К: Вид–во Інституту професійно–технічної освіти НАПН України, 2013. – С.20 – 25.
33. Мелащенко К. Життєвий успіх у гендерному вимірі: соціологічні розвідки // Соціальні виміри суспільства.– К. : Ін-т соціології НАН України, 2009. – Вип. 12. – С. 208–220
34. Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі(Е. Шейна, адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://psytests.org/profession/anchors.html
35. Орлов В. Формування кар’єрних орієнтацій учнів професійної школи як педагогічна проблема. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Сер.: Професійна педагогіка, 12, 2016.-С.37-45.
36. Орлов В.Ф. Кар'єрні орієнтації суб'єктів сучасної професійної школи// Науковий вісник ІПТО Професійна педагогіка. 2017. № 13. С. 15-21.
37. Павлов Ю. О., Локшин В. С., Закатнов Д.О., Орлов В.Ф., Злочевська Л. С. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар’єри: методичний посібник – К. : ІПТО НАПН України, 2015. – 222 с.
38. Перегончук Н.В., Фальчук, М.П. Кар’єра та кар’єрні орієнтації: вивчення №24 2020 р., кн. 1. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Молодий вчений, 12, 2018.-С. 60–65.
39. Правила життя успішних людей [Електронний ресурс] // Укр. Медіа : [сайт]. – Текст. дані., 2018. – Режим доступу: https://ukr.media/culture/373847
40. Романовський О.Г. Формування спрямованості студентів на успішну пізнавальну і професійну діяльність (методічни рекомендації). - Харків: НТУХПІ, 2009–50 с.
41. Руденко О. А. Формування професійних ціннісних орієнтацій у студентів – майбутніх фахівців сфери підприємницької діяльності: методичні рекомендації. – Запоріжжя: ЗОІВВ, 1997.-303с.

42. Савельєва В. С. Управління діловою кар'єрою : навч. пос. [для студентів екон., факультетів, слухачів післядипл. освіти]– К. : Цент учбової літератури, 2007. – С. 176
43. Сінсеро Д. Крутість тобі личить: як перестати сумніватися в собі й почати жити на повну [пер. з англ. Н. Бхіндер]. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 303 с
44. Сліпчишин Л. Труднощі підготовки учнів ПТНЗ до майбутньої творчої професійної діяльності. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2011. № 3. С. 75–82.
45. Соціологія - короткий енциклопедичний словник / під загальною редакцією В. І. Воловича. – К : Український центр духовної культури, 1998.- 702с.
46. Сурякова М.В. Уявлення про професійну кар'єру майбутніх інженерів-металургів [Електронний ресурс] // Metal Jornal. 2013. № 31. Режим доступу: http://www.metaljournal.com.ua/professional-career-ofmetallurgic-engineer/144
47. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005.– 366 с.
48. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
49. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. – К.: Каравела, 2013. – 312 с
50. Тренінг «Як побудувати кар'єру?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mikhnova.net/treninh-yak-pobuduvaty-karjeru/
51. Чуйко О. М., Куравська Н. В. Гендер і кар'єра : навчальний посібник / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2019.-364 с.
52. Чуйко О., Стецюк Х. Мотиваційні чинники кар'єрних орієнтацій жінок. //Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013, -- Вип.18. – Ч.2. – С.103 – 111.

53. Шиделко А. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій у контексті професійних преференцій учнів ПТНЗ. Педагогіка і психологія професійної освіти, 4.2018.-С. 213- 219.
54. Як розвинути впевненість у собі і своїх силах [Електронний ресурс] // Гармонія, 2018. – Режим доступу: http://garmonya.in.ua/yak-rozvynutyvpevnenist-v-sobi-i-svoyih-sylah
55. Як стати успішною людиною. Топ 10 необхідних якостей [Електронний ресурс] // Четверта влада, 2013. – Режим доступу: https://4vlada.com/rivne/28336
58. Adam J. Jackson The ten secrets of abundant success [Електронний ресурс].. – Режим доступу: https://www.goodreads.com/book/show/15851604-the-ten-secrets-of-abundant-wealth
57. Covey Stephen. Principle-Centered Leadership //Publisher:Simon & Schuster, 1990.- 335p.
58. Bersin Josh. Bersin by Deloitte [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www2.deloitte.com/gr/en/profiles/jbersin.html
59. Hall D. T., Chandler D. E. Psychological success: When the career is a calling // J. Organizat. Behav. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/4093976
60. How to Become a Successful Professional [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wikihow.com/ Become-a-Successful-Professional https://www.heroicrhino.com/
61. Shein E. H. CareerAnchors. San Diego, Calif.: University Associates, 1990. – 34–76 p.
62. Schein E. H. Career dynamics. – Reading, Ma. : AddisonWesley, 1978. – 164 p.
63. Super D.E. A life-span space approach to career development // D.Brown, L.Brooks and Associates (Eds.). Career choice and development. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1990. – P. 197–261.
64. Turner Colin. Born to Succeed: How to Release Your Unlimited Potential// Publisher : Element Books Ltd ., 1996. - 224 p.

65. Tracy Brian. Create Your Own Future: How to Master the 12 Critical Factors of Unlimited Success// Publisher : Wiley; 1st edition, 2002. - 288 p.
66. Y.Hacking Ian. The Social Construction of What? /Cambridge, MA, Harvard University Press, 1999. -54 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Прізвище та ім’я _____
Вік_____Стать_____

Опитувальник Реана А.О. на мотивацію успіху

ТЕСТ

Відповідаючи на запитання, необхідно обрати відповіді «так» або «ні». Якщо у вас виникають труднощі з відповіддю, то згадайте, що «так» передбачає і відповідь «скоріше так, ніж ні». Те саме стосується і відповіді «ні». Відповідати на запитання треба швидко, не розмірковуючи. Відповідь, яка першою приходить у голову, як правило, є найбільш точною.

1. Виконуючи роботу, як правило, сподіваюсь на успіх.
2. У діяльності активна(ий).
3. Схильна(ий) до проявлення ініціативи.
4. При виконанні відповідальних завдань намагаюся по можливості знайти причини відмовитися від них.
5. Часто обираю крайнощі: або дуже легкі завдання, або занадто важкі у виконанні.
6. Зустрічаючи перешкоди, як правило, не відступаю, а шукаю можливості їх подолання.
7. При чергуванні успіхів та невдач схильна(ий) до переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності взагалі залежить від моєї власної цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю
9. Під час виконання досить важких завдань в умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності погіршується.
10. Я схильна(ий) проявляти наполегливість у досягненні мети.
11. Я планую своє майбутнє на достатньо віддалену перспективу.
12. Якщо ризикую, то з розумом, а не безшабашно.
13. Я не дуже наполеглива(ий) у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.
14. Намагаюсь ставити перед собою середньої складності або злегка завищені, але досяжні цілі, ніж реально високі.
15. У випадку невдачі при виконанні будь-якого завдання його привабливість для мене, як правило, знижується.
16. При чергуванні успіхів та невдач схильна(ий) до переоцінки своїх невдач.
17. Віддаю перевагу плануванню свого майбутнього лише на найближчий час.
18.В умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності підвищується, навіть якщо завдання достатньо складне.
19. У разі невдачі при виконанні завдання від поставленої мети, як правило, не відмовляюсь.
20. Якщо завдання обираю самостійно, то у випадку невдач його привабливість ще більше підвищується.

Респондентам пропонується дати відповідь «так» або «ні» на 20 запитань. Аналіз результатів опитування проводиться відповідно до запропонованого ключа відповідей. Якщо відповідь збігається із ключем, респонденту нараховується 1 бал.

Ключ до опитувальника

Вважаються за правильне:

• відповідь «так»: 1, 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20;

• відповідь «ні»: 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17.

Обробка результатів і критерії оцінки

Підраховується загальна кількість набраних балів і результати інтерпретуються наступним чином:

1 – 7 балів - діагностується мотивація на невдачу (страх невдачі);

8-10 балів – є певна тенденція мотивації на невдачу;

11-13 балів – є певна тенденція мотивації на успіх;

14 – 20 балів - діагностується мотивація на успіх (надія на успіх).

Додаток Б

Прізвище та ім’я _____
Вік_____Стать_____

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В КАР'ЄРІ (Е. ШЕЙНА, адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова)

«Якорі кар'єри» - це ціннісні орієнтації, соціальні установки, інтереси, соціально зумовлені спонукання до діяльності, характерні для певної людини. Тест дозволяє виявити наступні кар'єрні орієнтації: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво.

Інструкція. Будь ласка, дайте відповідь на питання тесту.

Питання 1-21: Наскільки важливим для Вас є кожне з наступних тверджень? Варіанти відповідей: 1 - абсолютно не важливо, чи 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 - винятково важливо.

Питання 22-40: Наскільки Ви згодні з кожним з наступних тверджень? Варіанти відповідей: 1 - абсолютно не згоден, 2,3,4,5,6,7,8,9,10 - повністю згоден.

Текст опитувальника:

Наскільки це важливо для Вас?

№ п/п	Судження	
1	Будувати свою кар'єру в межах конкретноїнаковоїчиетнічноїсфери	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
2	Здійснюватиспостереження і контроль за людьми, впливати на них на всіхрівнях	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
3	Мати можливістьробити все по- своєму і не бути обмеженим правилами будь-якоїорганізації	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
4	Мати постійнемісцеробoти з гарантованим окладом і соціальноюзахищеністю	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5	Застосовуватисвоєвмінняспілкуватися на користь людям, допомагатиіншим	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
6	Працювати над проблемами, якімайженеможливовирішити	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7	Вести такийспосібжиття, щобінтересисім'ї та кар'єрибуливрівноважені	12 3 4 5 6 7 8 9 10
8	Створити і побудуватищосьтаке, що буде повністюмоїмвинаходомабоідеєю	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9	Продовжити роботу за спеціальністю, ніжотримативищу посаду не пов'язану з моєюспеціальністю	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10	Бути першим керівником в організації	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11	Мати роботу, не пов'язану з режимом абоіншимиорганізаційнимиобмеженнями	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
12	Працювати в організації, яка забезпечитьменістабільність на тривалийперіод	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
13	Застосуватисвоївміння та здібності на те, щобзробитисвіткращим	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

14	Змагатися з іншими і перемагати	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
15	Будуватикар'єру яка б дозволила меніпорушуватисвійспосібжиття	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
16	Створитиновекомерційнепідприємство	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
17	Присвятити все життяобранійпрофесії	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
18	Отримативисокукерівну посаду	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
19	Мати роботу, яка дає максимум свободи й автономності у виборізмісту занять, часу виконаннятощо	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
20	Залишатися на одному місціпроживання, ніжпереїхати у зв'язку з підвищенням	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
21	Мати можливістьвикористовуватисвоївміння й талант для служінняважливійметі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
22	Єдинасправжня мета моєїкар'єри — цезнаходити та вирішуватискладніпроблеми, незалежновід того, у якійгалузі вони виникли	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
23	Я завждипрагнуприділятиувагумоїйсім'ї і кар'єрі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
24	Я завждизнаходжусь у пошукуідей, якідаютьменіможливістьрозпочати й побудувативласну справу	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
25	Я погоджуся на керівну посаду тільки у тому випадкуякщо вона знаходиться у сферімоєїпрофесійноїкомпетенції	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
26	Я хотів би досягти такого статусу в організації, який би дав можливістьспостерігати за роботоюінших людей та інтегруватиїхдіяльність	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
27	В моїйпрофесійнійдіяльності я більш за все турбувався про свою свободу та автономність	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
28	Для меневажливішепроживати там де й раніше, ніжотриматиновепризначеннячинову роботу в іншіймісцевості	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
29	Я завжди шукав роботу, на якій би мігприноситикористь людям	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
30	Змагання та виграш — ценайбільшцікаві та хвилю-ючісторонимоєїкар'єри	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
31	Кар'єрамаєсенслише в тому випадкуякщо вона дозволяє вести той спосібжиття, якиймені до вподоби	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
32	Підприємництво становить центральнучастинумоєїкар'єри	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
33	Я скорішезалишив би організацію, ніж почав займатисяроботою, не пов'язаною з моєюпрофесією	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
34	Я вважатимущодосягуспіху в кар'єрітількитоді, коли стану керівникомвисокогорівня в солідній організації	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
35	Я не бажаю, щоб мене обмежувалаякасьорганізаціяабосвітбізнесу	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
36	Я надав би перевагуорганізації, щозабезпечуєтривалий контракт	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

37	Я хотів би присвятити свою кар'єрудосягненнюважливої і корисної мети	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
38	Я почуваю себе успішнимтількитоді, коли постійнозалучений в ситуаціювирішенняскладних проблем і в змагання	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
39	Обрати та підтримуватипевнийспосібжиттяважливіше, ніждосягатиуспіхів в кар'єрі	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
40	Я завждихотівзапочаткувативласнийбізнес	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
41	Я надаю перевагуроботі, не пов'язаній з відрядженнями	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Додаток В

Прізвище та ім’я _____
Вік_____Стать_____

Опитувальник

1. Що таке успіх?

_____

_____

2. Які критерії успішності формують вашу модель успішної людини ? Опишіть характеристики, особливості поведінки сучасної успішної людини.

_____

_____

3. Що, на вашу думку, Вам треба робити, щоб досягти успіху?

_____

_____

4. Які умови потрібні для досягнення успіху?

_____

_____

5. Чим успішна людина відрізняється від неуспішної?

_____

_____

6. У чому, на Вашу думку, полягає успішність жінки?

_____

_____

7. У чому, на Вашу думку, полягає успішність чоловіка?

_____

_____

8. Чи вважаєте Ви себе успішним?

_____

_____

9. За якими показниками (критеріями) розумієте наскільки Ви успішні?_____

_____

_____

Додаток Г

Прізвище та ім’я _____
Вік_____Стать_____

Анкета
Кар’єрні орієнтації

1. Чи є у Вас уявлення / план розвитку вашої кар’єри?

_____
_____

2. Які найбільш важливі цілі Ви ставите перед собою при побудові кар'єри?

_____
_____

3. Чи плануєте працювати за обраною спеціальністю?

_____
_____

4. Ваша професія принесе Вам успіх?

_____
_____

5. Як Ви собі уявляєте ідеальну роботу?

_____
_____

6. Чи маєте Ви уявлення про те, де й у якій сфері будете працювати?
- Так
- Ні
- Важко відповісти

7. На які цінності Ви опираєтесь у виборі кар’єри?

_____
_____

8. На Ваш погляд, якої основної мети слід дотримуватися при плануванні кар'єри?
- Досягнення стійкого матеріального становища
- Самореалізація в професійній сфері
- Зміна соціального стану (кар'єрний ріст)
- Досягнення визнання й поваги
- Ваш варіант_____

9. Як Ви думаєте, які фактори найбільш важливі при побудові кар'єри?
- рівень заробітної плати
- престижність місця роботи
- відповідність особистим здібностям
- можливість кар'єрного росту
- робота зі спеціальності
- затребуваність професії
- творча спрямованість

- гнучкий робочий графік
- адекватне відношення з боку керівництва
- Інше _____

7. Вкажіть, які саме кар'єрні орієнтації Ви вважаєте найбільш важливими на сьогоднішній день?

- Просування по службовій ієрархії
- Безпека в роботі
- стабільність,
- соціальні гарантії
- Незалежність (воля, творчість)
- Баланс між особистим життям і кар'єрою
- Досягнення матеріальних благ
- Професійний ріст (навички, компетентність)
- Інше

_____
_____

8. Від яких чинників залежить успіх кар’єри?

- випадок, який дав людині шанс;
- реальний підхід до вибору;
- можливості, що створюються в сім'ї (освіта, зв'язки);
- добре знання своїх сильних і слабких сторін;
- чітке планування
- інше_____

_____

9. Що означає поняття «успішна кар’єра» і які її складові?

_____
_____

10. Як Ви вважаєте, навіщо люди роблять кар'єру?

_____
_____

11. Вкажіть особисті мотиви при виборі кар’єри.

_____
_____
_____

12. Що означає бути успішним у професійній діяльності?

_____
_____
_____

Додаток Е

Таблиця 2.2.1

Отримані результати за використанням опитувальника «Мотивація успіху і страх невдачі» А. Реана

Питання	Так		Ні	
	одиниці	%	одиниці	%
Виконуючи роботу, як правило, сподіваюсь на успіх.	27	90	3	10
У діяльності активна(ий).	25	83,3	5	16,7
Схильна(ий) до проявлення ініціативи.	18	60	12	40
При виконанні відповідальних завдань намагаюся по можливості знайти причини відмовитися від них.	11	36,6	19	63,4
Часто обираю крайнощі: або дуже легкі завдання, або занадто важкі у виконанні.	15	50	15	50
Зустрічаючи перешкоди, як правило, не відступаю, а шукаю можливості їх подолання.	20	66,6	10	33,4
При чергуванні успіхів та невдач схильна(ий) до переоцінки своїх успіхів.	16	53,3	14	46,7
Продуктивність діяльності взагалі залежить від моєї власної цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю	14	46,7	16	53,3
Під час виконання досить важких завдань в умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності погіршується.	17	56,7	13	43,3
Я схильна(ий) проявляти наполегливість у досягненні мети.	22	73,3	8	26,7

Я планую своє майбутнє на достатньо віддалену перспективу.	8	26,7	22	73,3
Якщо ризикую, то з розумом, а не відчайдушно.	24	80	6	20
Я не дуже наполеглива(ий) у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.	17	56,7	13	43,3
Намагаюсь ставити перед собою середньої складності або злегка завищені, але досяжні цілі, ніж реально високі.	21	70	9	30
У випадку невдачі при виконанні будь-якого завдання його привабливість для мене, як правило, знижується.	13	43,3	17	56,7
При чергуванні успіхів та невдач схильна(ий) до переоцінки своїх невдач.	17	56,7	13	43,3
Віддаю перевагу плануванню свого майбутнього лише на найближчий час.	23	76,7	7	23,3
В умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності підвищується, навіть якщо завдання достатньо складне.	12	40	18	60
У разі невдачі при виконанні завдання від поставленої мети, як правило, не відмовляюсь.	25	83,3	5	16,7
Якщо завдання обираю самостійно, то у випадку невдач його привабливість ще більше підвищується.	16	53,3	14	46,7

Додаток Є

МОТИВАЦІЯ НА УСПІХ

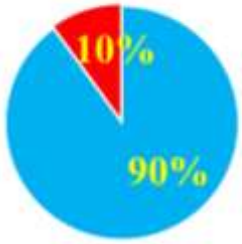

Виконуючи роботу, як правило, сподіваюсь на успіх.

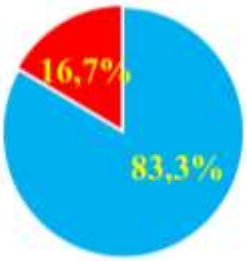

У діяльності активна(ий).

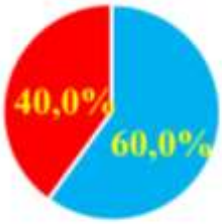

Схильна(ий) до проявления ініціативи.

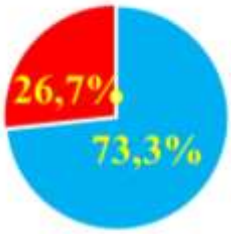

Схильний проявляти наполегливість в досягненні мети

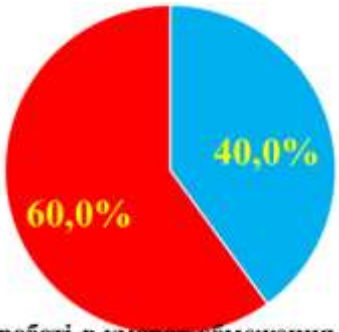

При роботі в умовах обмеження часу результативність діяльності поліпшується, навіть якщо завдання достатнє важке

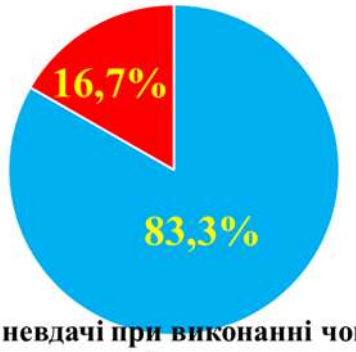

У разі невдачі при виконанні чого-небудь від поставленої мети, як правило, не відмовляюся

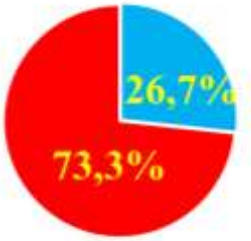

Схильний планувати своє майбутнє на достатньо віддалену перспективу

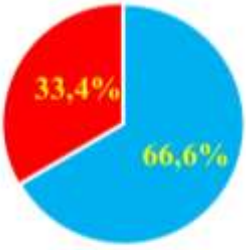

Зустрічаючи перешкоди, як правило, не відступаю, а шукаю можливості їх подолання.

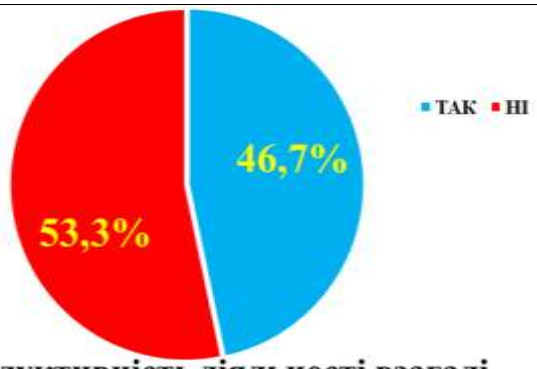

Продуктивність діяльності взагалі залежить від моєї власної цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю

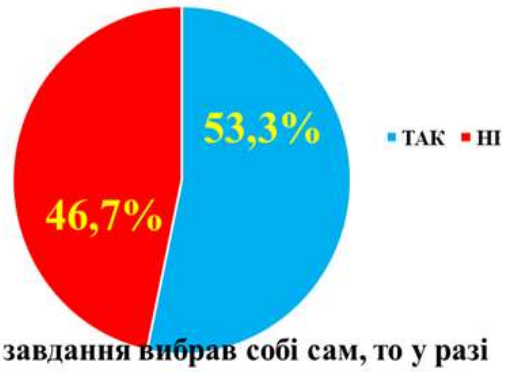

Якщо завдання вибрав собі сам, то у разі невдачі його привабливість ще більш зростає

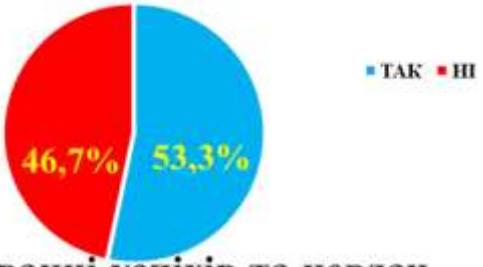

При чергуванні успіхів та невдач схильна(ий) до переоцінки своїх успіхів.

МОТИВАЦІЯ БЛИЖЧЕ ДО ПРАГНЕННЯ ДОСЯГТИ УСПІХУ

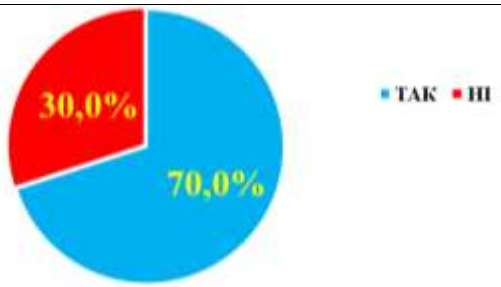

Вважаю за краще ставити перед собою середні по труднощі або злегка завищені, але досяжні цілі, чим нереально високі

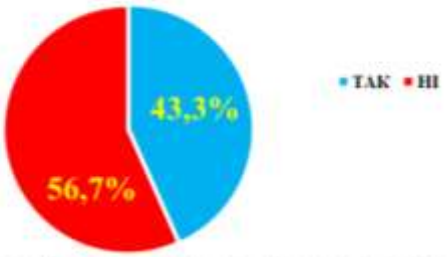

У разі невдачі при виконанні якого-небудь завдання його привабливість, як правило, знижується

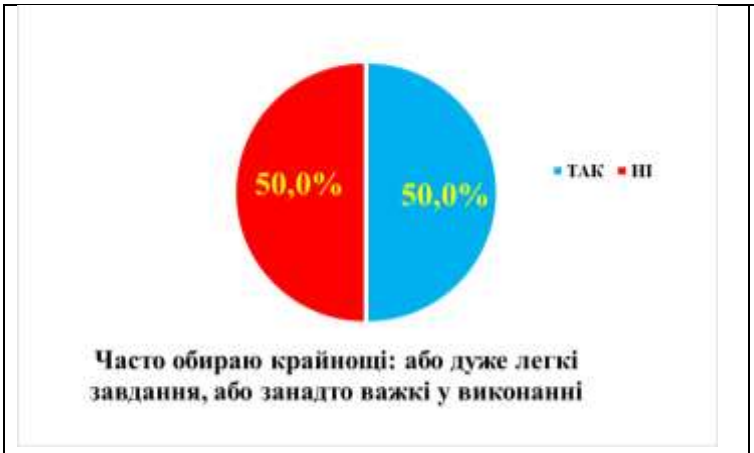

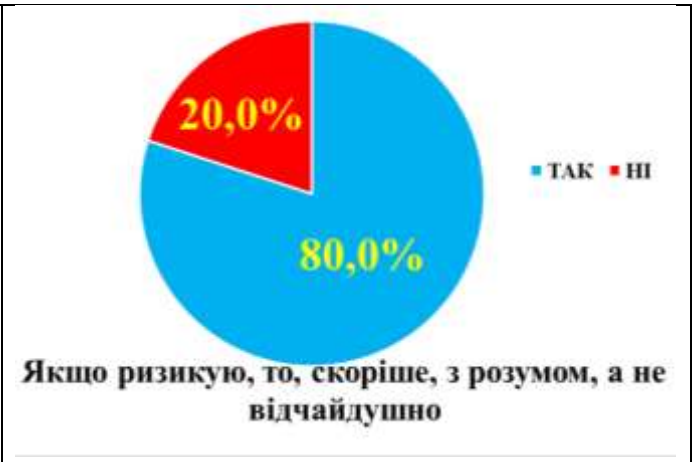

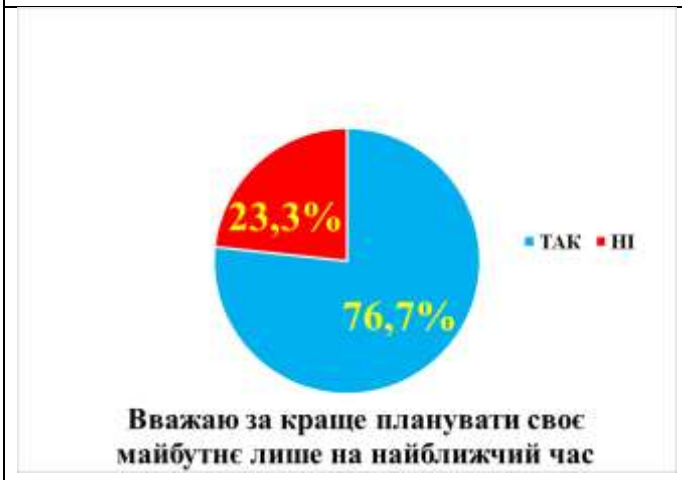

МОТИВАЦІЯ БЛИЖЧЕ ДО УНИКНЕННЯ НЕВДАЧ

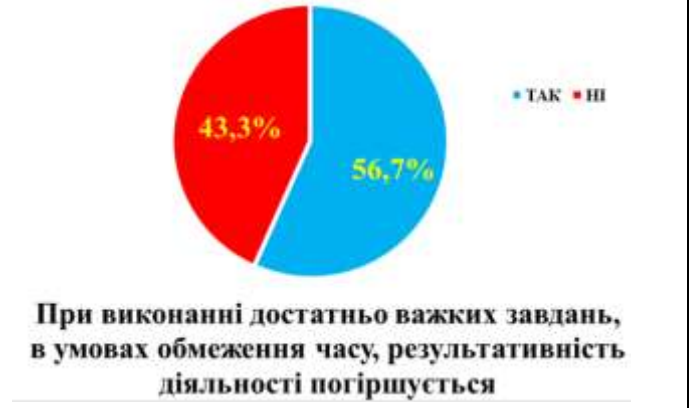

Рисунок 2.2.1 Діаграми відсоткового відношення відповідей за методикою Реана.